
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*«Το Κραχ του 1929 και η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008.
Οι επιπτώσεις στην κοινωνικοοικονομική ζωή και οι
συνέπειες στις επόμενες γενιές»*

Συγγραφή εργασίας: Αγγελιδάκη Στυλιανή – Κυριακή, 3538

Ακαδημαϊκό έτος: 2020-2021

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Αρανίτου Ευαγγελία

Ρέθυμνο, 2021

Περιεχόμενα

	Ευχαριστίες	6
	Περίληψη	7
	Συντομογραφίες	8
	Λέξεις κλειδιά	8
	Εισαγωγή	9
1	Κεφάλαιο	10
1.1	Ορισμός της οικονομικής κρίσης	10
1.2	Οικονομικοί κύκλοι	12
1.3	Τα χαρακτηριστικά της οικονομικής κρίσης / Οι φάσεις των οικονομικών κύκλων	12
1.4	Αίτια οικονομικών κύκλων βάσει των κυριότερων οικονομικών θεωριών	17
1.4.1	Μαρξισμός	17
1.4.2	Φιλελευθερισμός	18
1.4.3	Κεϋνσιανισμός	18
1.4.4	Νεοφιλελευθερισμός	18
1.5	Η αντιμετώπιση των οικονομικών κύκλων-Μίας επικείμενης οικονομικής κρίσης	19
1.5.1	Επεκτατική πολιτική	19
1.5.2	Περιοριστική πολιτική	20
1.6	Οι επιπτώσεις μιας οικονομικής κρίσης	20
2	Κεφάλαιο	24
2.1	Το ιστορικό πλαίσιο της	24

	κρίσης του 1929	
2.2	Οι οικονομικές θεωρίες που σχετίστηκαν με την κρίση του 1929	24
2.3	Τα πραγματικά αίτια πρόκλησης της ύφεσης στην οικονομία των Η.Π.Α	30
2.3.1	Ο υπερδανεισμός	30
2.3.2	Ο κανόνας του χρυσού	31
2.3.3	Οι ευθύνες της ομοσπονδιακής τράπεζας της Αμερικής (FED)	32
2.4	Οι συνέπειες της Αμερικάνικης κρίσης	34
2.5	Η αντιμετώπιση της κρίσης από την Αμερικάνικη κυβέρνηση και τα μέτρα που πάρθηκαν	36
2.5.1	Η ρύθμιση Smoot-Hawley Tariff	37
2.5.2	Φραγκλίνος Ρούσβελτ και New Deal	39
2.5.3	Το τέλος του κανόνα του χρυσού	42
2.5.4	Ο νόμος Glass-Steegall	43
2.6	Η διεθνής κρίση ή πώς επηρέασε η κρίση των Η.Π.Α την παγκόσμια οικονομία	44
3	Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα εν έτει 1930	47
3.1	Το ξέσπασμα της κρίσης	48

	στην ελληνική οικονομία- γενικά στοιχεία	
3.2	Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο τραπεζικό σύστημα της Ελλάδας	48
3.3	Η πτώχευση του ελληνικού κράτους	50
3.4	Τα μέτρα της ελληνικής κυβέρνησης για την αντιμετώπιση της κατάστασης	52
4	Κεφάλαιο	55
4.1	Ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στις δύο κρίσεις	55
5	Κεφάλαιο	58
5.1	Το χρονικό της κρίσης της περιόδου 2007-2008	58
5.2	Η χρηματοπιστωτική κρίση της περιόδου 2007- 2008 στην Ελλάδα	66
5.3	Οι κύριες αιτίες ξεσπάσματος της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2007-2008	72
5.4	Οι συνέπειες της κρίσης του 2007-2008 σε παγκόσμιο επίπεδο	73
5.5	Οι συνέπειες της κρίσης του 2008 στην Ελλάδα	77
6	Κεφάλαιο	81
6.1	Η επιρροή της κρίσης στις επόμενες γενιές	81

	Συμπέρασμα	83
	Ελληνική βιβλιογραφία	85
	Ξένη βιβλιογραφία	86
	Πηγές διαδικτύου	86

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία με τίτλο «Το Κραχ του 1929 και η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Οι επιπτώσεις στην κοινωνικοοικονομική ζωή και οι συνέπειες στις επόμενες γενιές» πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης των προπτυχιακών μου σπουδών στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της εργασίας, είχα ως εφόδια τις γνώσεις τις οποίες αποκόμισα τα τέσσερα έτη των σπουδών μου στο συγκεκριμένο τμήμα. Οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους τους καθηγητές του τμήματος με κυριότερη όλων την κυρία Αρανίτου, η οποία αποτέλεσε επιβλέπουσα καθηγήτρια της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Η συμβολή της στο έργο αυτό καθώς και η προθυμία της από την ανάθεση ακόμα αυτής της εργασίας αποτέλεσαν αρωγό στη διεκπεραίωση αυτού που θα διαβάσετε στη συνέχεια

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το ζήτημα της οικονομικής κρίσης και των επιπτώσεων αυτής τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Η αναφορά μας θα περιοριστεί κατά κύριο λόγο στις δύο μεγαλύτερες κρίσεις του σύγχρονου κόσμου, δηλαδή το χρηματιστηριακό Κραχ του 1929 και τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Η αναφορά στις δύο εκτεταμένες κρίσεις πραγματοποιείται μέσα στην εργασία, με στόχο την κατανόηση της επιρροής αυτών σε κάθε επίπεδο της ζωής του ανθρώπου.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα καταβληθεί μια προσπάθεια ορισμού της οικονομικής κρίσης κυρίως ως κομμάτι του οικονομικού κύκλου. Εν συνεχεία του ορισμού της κρίσης θα λάβουν χώρα κάποιες θεωρίες από σημαίνοντα πρόσωπα του παρελθόντος, τα οποία έχουν διεξάγει μελέτες πάνω στο φαινόμενο της οικονομικής κρίσης, με στόχο την καλύτερη και ευκολότερη κατανόηση των παρακάτω κεφαλαίων.

Το επόμενο βασικό κεφάλαιο της παρούσας εργασίας εμβαθύνει στο πρώτο σκέλος της θεματικής, το οποίο είναι το Κραχ του 1929. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή στην κρίση με στόχο να εντοπίσουμε τα αίτια που οδήγησαν σε αυτή, καθώς και τις συνέπειες και τις αλλαγές οι οποίες επήλθαν στην οικονομία και την κοινωνία εξαιτίας του γεγονότος αυτού. Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου γίνεται ιδιαίτερη μνεία στην περίπτωση της Ελλάδας προκειμένου να αντιληφθούμε εκ των έσω τη ρίζα του προβλήματος.

Σε συνέχεια του προηγούμενου κεφαλαίου πραγματοποιείται μια προσπάθεια σύγκρισης των δύο κρίσεων μέσω των ομοιοτήτων και των διαφορών που αυτές παρουσίασαν μεταξύ τους, προκειμένου να δούμε αν υπάρχει ταύτιση μεταξύ των δύο κι αν τα λάθη επαναλαμβάνονται.

Η ίδια ανάλυση η οποία έλαβε χώρα εντός της εργασίας όσον αφορά την κρίση του 1929 γίνεται και για την πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 αντιστοίχως. Στη συγκεκριμένη ενότητα αναλύονται οι αιτίες οι οποίες οδήγησαν στην ανάδυση του φαινομένου της κρίσης σε μια σύγχρονη εποχή καθώς και οι συνέπειες οι οποίες είχε κρίση σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Η ανάλυση της κρίσης πραγματοποιείται όπως και η αντίστοιχη προκάτοχός της αρχικά σε παγκόσμιο επίπεδο κι αργότερα σε επίπεδο Ελλάδας πιο συγκεκριμένα.

Τέλος γίνεται αναφορά στο αν και κατά πόσο επηρεάζεται η νέα γενιά μέσω της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, μια γενιά η οποία δεν ήταν ενεργή την περίοδο του ξεσπάσματος αλλά αναγκάστηκε να ζει στο περιβάλλον το οποίο έχει διαμορφωθεί εξαιτίας της.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΠ = Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Ε.Ε = Ευρωπαϊκή Ένωση

ΤτΕ = Τράπεζα της Ελλάδος

ΕΚΤ = Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

ΦΠΑ = Φόρος Προστιθέμενης Αξίας

ΔΝΤ = Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΞΑΕ = Ξένες Άμεσες Επενδύσεις

FED = Federal Reserve System

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ:

Οικονομική Κρίση, Χρηματιστηριακό Κραχ, Χρηματοπιστωτική κρίση, Αίτια, Συνέπειες, Αποτελέσματα, Παγκόσμια Κρίση, Τραπεζικό Σύστημα, Νέα γενιά

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης αποτελεί, όπως θα δούμε στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας τη φάση της καθόδου μέσα σε έναν οικονομικό κύκλο. Η οικονομική κρίση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως διεθνής, αφού το φαινόμενο αυτό διαφέρει ως προς την ένταση, το βάθος και την έκταση την οποία μπορεί να λάβει. Όλα τα προηγούμενα εξαρτώνται από τη συστημική δομή της εκάστοτε χώρας, επομένως θα ήταν προτιμότερο να μελετάται κάθε περίπτωση ξεχωριστά.

Μέσα στα χρόνια πολλοί ήταν εκείνοι οι επιφανείς επιστήμονες οι οποίοι προχώρησαν στη διαδικασία ανάλυσης μιας κρίσης αναλύοντας τόσο τα αίτια όσο και τις συνέπειες τις οποίες μπορεί να αφήσει σε ένα κράτος. Η ανάλυση αυτή πραγματοποιήθηκε μέσα από μελέτες και διατυπώσεις διάφορων θεωριών, οι οποίες αποτελούν κληρονομιά του σήμερα. Οι θεωρίες επιφανώς της οικονομικής επιστήμης όπως ο Σμιθ συνεισφέρουν μέχρι και σήμερα στην ανάλυση και κατανόηση της εκάστοτε κρίσης.

Στην ιστορία των κρίσεων που ταλάνισαν την παγκόσμια οικονομία δύο είναι εκείνες που αποτελούν τις χειρίστες όλων και που προκάλεσαν μεγάλη ζημιά στις χώρες στις οποίες έφτασε. Η πρώτη μεγάλης κλίμακας κρίση ήταν αυτή η οποία είχε ως γενεσιουργό αρχή της το χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης, και η δεύτερη αυτή η οποία ξεκίνησε στην ουσία το 2008 και αποτέλεσε απόρροια της προηγούμενης κρίσης του 2007. Οι δύο αυτές κρίσεις αναφέρονται από κοινού αφού όπως απέδειξε η ιστορία, τα λάθη της πρώτης επαναλήφθηκαν για δεύτερη φορά αρκετά χρόνια αργότερα και σε μια εποχή που ουδεμία σχέση παρουσίαζε με αυτή που επικρατούσε το 1929.

Στο τέλος της εργασίας ευελπιστώ ο κάθε αναγνώστης να είναι σε θέση να εξάγει τα δικά του συμπεράσματα όσον αφορά τόσο τις ομοιότητες όσο και τις διαφορές μεταξύ των δύο μεγάλων κρίσεων. Επιπρόσθετα θα ήθελα ο κάθε ένας να αναλογιστεί τα λάθη τα οποία έχουν συμβεί κι εξακολουθούν να συμβαίνουν κατά καιρούς, τα οποία επηρεάζουν κάθε μορφή ζωής μέσα σε μια κοινωνία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η οικονομική κρίση αποτελεί φαινόμενο το οποίο μέσα στα χρόνια έχει απασχολήσει όχι μόνο τον επιστημονικό κόσμο και ειδήμονες οικονομολόγους, αλλά ταυτόχρονα έχει αποτελέσει φλέγον ζήτημα σε συζητήσεις μεταξύ των ιθυνόντων των κρατών ανά τον κόσμο. Ο όρος οικονομική κρίση χρησιμοποιείται αδιάκοπα, προκειμένου να εξηγήσει και να χαρακτηρίσει φαινόμενα της καθημερινής ζωής των ανθρώπων, φαινόμενα όπως είναι το κλείσιμο μιας επιχείρησης και εν συνεχεία η ανεργία, η φτώχεια και η ανέχεια.

Όλα τα παραπάνω αποτελούν επιπτώσεις μιας υποτιθέμενης κρίσης στην οικονομία του εκάστοτε κράτους. Παρά το γεγονός ότι υπάρχει ευρεία χρήση του όρου στις μέρες μας, είναι κοινώς αποδεκτό από τους περισσότερους ότι δεν υπάρχει απόλυτη ταύτιση και ομοφωνία όσον αφορά τον ορισμό του όρου «οικονομική κρίση». Με μια ρεαλιστική προσέγγιση, φαντάζει απίθανη η ταύτιση όλων των απόψεων και θεωριών επί του ζητήματος, παρά ταύτα υπάρχει αρκετές θεωρίες οι οποίες συγκλίνουν μεταξύ τους. Προκειμένου να εξηγήσουμε εκτενώς την έννοια της οικονομικής κρίσης, κρίνεται ορθότερη η παράθεση του όρου κρίση προκειμένου να πλησιάσουμε ολόένα και πιο κοντά στον ορισμό του φαινομένου της οικονομικής κρίσης (Σερετίδου, 2012). Η λέξη κρίση έχει τη ρίζα της στο ρήμα κρίνω και αναφέρεται σε :

« μια μη κανονική κατάσταση. Μια κατάσταση κρίσιμη, δύσκολη, επικίνδυνη. Συγκεκριμένα κρίση είναι μια εκτροπή από την κατάσταση της κανονικότητας και μπορεί να προσλάβει διαβαθμίσεις αντικανονικότητας από μια κατάσταση απλής διαταραχής μέχρι την κατάσταση μη ελεγχόμενων εκρηκτικών γεγονότων και την κατάσταση του χάους και του πανικού» (Πανηγυράκης, 2001).

Κάνοντας μια αναδρομή στο παρελθόν θα παρατηρήσουμε ότι η λέξη κρίση πρωτοεμφανίστηκε από τον Ιπποκράτη στον κλάδο της ιατρικής επιστήμης. Η χρήση του όρου «κρίση πραγματοποιήθηκε προκειμένου να χαρακτηρίσει την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ένα άτομο σε ασθένεια. Αργότερα, ο όρος «κρίση χρησιμοποιήθηκε από τον ιστορικό Ηρόδοτο με στόχο να περιγράψει την κρίση της

κληρονομικής βασιλείας, η οποία ολοκληρώθηκε με τη δημιουργία και εν συνεχεία την ανάπτυξη της πόλης κράτους.

Επιπρόσθετα, ως περίπτωση κρίσης χαρακτηρίστηκε και η κατάργηση της Λυδικής αυτοκρατορίας από τους Πέρσες το 545 π. Χ. Από τους άλλους επιστημονικούς κλάδους, ο όρος «κρίση» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στις οικονομικές επιστήμες μέσα από το πρόσωπο του Μαρξ τον 19^ο αιώνα, με στόχο να χαρακτηρίσει τα προβλήματα τα οποία παρουσίαζε η οικονομία. (Σερετίδου, 2012)

Προκειμένου να μεταβούμε στη βασική θεματική της παρούσας εργασίας, η οποία είναι - « Το Κραχ του 1929 και η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Οι επιπτώσεις στην κοινωνικοοικονομική ζωή και οι συνέπειες στις επόμενες γενιές» - θα πρέπει να ορίσουμε την έννοια «οικονομική κρίση» έτσι ώστε να εισχωρήσουμε σε καθαρά οικονομικούς όρους. Πιο συγκεκριμένα :

Η οικονομική κρίση αποτελεί το φαινόμενο, σύμφωνα με το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Με τον όρο οικονομική δραστηριότητα αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως λόγου χάρη είναι η απασχόληση, το ΑΕΠ, οι τιμές και οι επενδύσεις. Ο κυριότερος δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι οι επενδύσεις, αφού όταν πραγματοποιούνται αυξομειώσεις σε αυτές, την ίδια στιγμή παρατηρούνται αυξομειώσεις σε όλα τα οικονομικά μεγέθη (Κουφάρης, 2010). Οι διακυμάνσεις αυτές οι οποίες πραγματοποιούνται σε περίοδο οικονομικής κρίσης αναφέρονται εναλλακτικά ως κυκλικές διακυμάνσεις ή ως οικονομικοί κύκλοι. Το φαινόμενο των διακυμάνσεων κατά την περίοδο μιας οικονομικής κρίσης ονομάστηκε «business cycles», ενώ αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι μια οικονομική κρίση είναι δυνατών να έχει διάρκεια από επτά έως και έντεκα χρόνια σύμφωνα με στατιστικές μελέτες (European Commission, 2009).

Εν αντιθέσει με άλλες οικονομίες, σε μια χώρα η οποία βαδίζει βασιζόμενη στο καπιταλιστικό σύστημα, μια οικονομική ύφεση υπολογίζεται βάσει μελετών, να διαρκέσει από 45 έως και 55 έτη, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι η περίοδος ανάκαμψης έπειτα από μια επικείμενη κρίση, θα διαρκέσει εξίσου 45 με 55 χρόνια προκειμένου να αποκατασταθεί πλήρως η ‘ζημιά’ η οποία προκλήθηκε (Σερετίδου, 2012).

1.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ

Εναργέστερα όσον αφορά τον όρο «Οικονομικοί Κύκλοι», αυτοί αποτελούν όπως αναφέρθηκε άνωθεν, έναν τύπο διακύμανσης, ο οποίος παρατηρείται στο σύνολο της οικονομικής δραστηριότητας μιας χώρας, που όμως μεγάλο μέρος αυτής απασχολείται μέσω της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο «κύκλος περιλαμβάνει επεκτάσεις, οι οποίες εντοπίζονται κατά την ίδια χρονική περίοδο σε πολλές οικονομικές δραστηριότητες. Οι δραστηριότητες αυτές ακολουθούνται από περιόδους γενικευμένης κάμψης, ύφεσης και ανάκαμψης, οι οποίες συμπίπτουν με την περίοδο επέκτασης του επόμενου κύκλου. Στην ακολουθία των μεταβολών προκύπτει επανάληψη με συστηματική κυκλικότητα, η οποία όμως δεν είναι περιοδική, ούτε ως προς την ένταση ούτε όμως προς τη διάρκειά τους. Όσον αφορά τη χρονική διάρκεια των οικονομικών κύκλων αυτή κυμαίνεται από 1 έως 12 έτη (Σερετίδου, 2012)

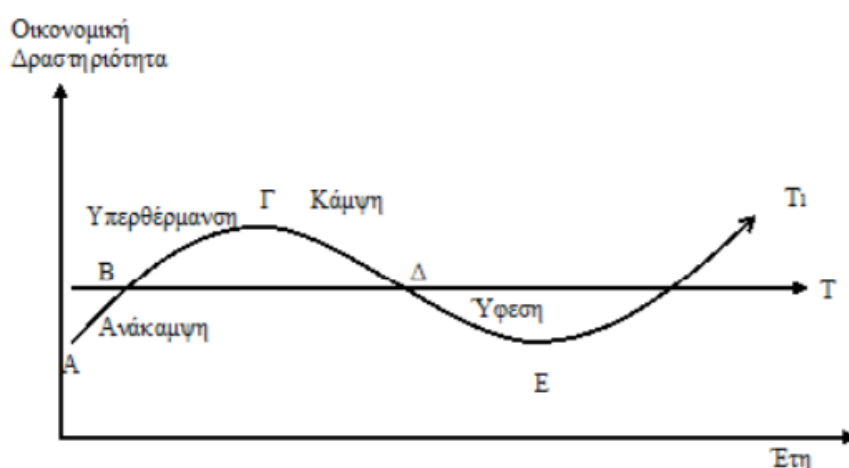
Οι οικονομικοί κύκλοι διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α) Στους κλασικούς οικονομικούς κύκλους οι οποίοι σχετίζονται με τις διακυμάνσεις του επιπέδου της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, και β) στους οικονομικούς κύκλους, που σχετίζονται με τις διακυμάνσεις ποσοστού μεγέθυνσης της οικονομικής δραστηριότητας, και η μελέτη πραγματοποιείται σε μακροχρόνια τάση ανάπτυξης.

1.3 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ / ΟΙ ΦΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ

Αρχικά κρίνεται απαραίτητο να ξεκαθαρίσουμε ότι οι όροι «χαρακτηριστικά της οικονομικής κρίσης» και «φάσεις της οικονομικής κρίσης» είναι ταυτόσημοι. Πιο συγκεκριμένα, η οικονομική θεωρία έχει συμβάλλει στο διαχωρισμό του εκάστοτε οικονομικού κύκλου σε φάσεις. Οι φάσεις εκ των οποίων αποτελείται κάθε οικονομικός κύκλος είναι τέσσερις συνολικά, από τις οποίες οι δύο αποτελούν τις 'βασικές' και οι υπόλοιπες τρεις αποτελούν τις μεταβατικές φάσεις. Προκειμένου να γίνουμε περισσότερο κατανοητοί, οι δύο κύριες φάσεις από τις οποίες περνάει μια οικονομία είναι α) η φάση της ανόδου – άνθησης και β) η φάση της καθόδου.

Αξίζει να σημειωθεί πως η μετάβαση από την άνοδο στην κάθοδο δεν γίνεται απότομα αλλά σταδιακά, αφού απαιτείται η διάνυση ενός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος. Στο ενδιάμεσο στάδιο από την άνοδο στην κάθοδο, μια οικονομία περνάει τα στάδια α) της κρίσης, που αποτελεί την ‘κορυφή’ του κύκλου και β) της ύφεσης, στάδιο το οποίο αποτελεί τον ‘πάτο’ του κύκλου. Άξιο αναφοράς επίσης είναι το γεγονός ότι η χρονική διάρκεια των οικονομικών κύκλων δεν είναι δεδομένη αλλά εξαρτάται από μια συγκεκριμένη σειρά παραγόντων όπως είναι λόγου χάριν οι κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις. Συνοψίζοντας λοιπόν, οι φάσεις των οικονομικών κύκλων κατατάσσονται στη φάση της ύφεσης, τη φάση της ανόδου, τη φάση της κρίσης και τη φάση της καθόδου (Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων 2012) .

Διάγραμμα 1.1: Οι Φάσεις του Οικονομικού Κύκλου

Πηγή : Θεοδώρου, Κ. Θεόδωρος «Η οικονομική Κρίση», Alfavita.gr, Ιούλιος 2009

Αναλυτικότερα:

Α) Η ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΥΦΕΣΗΣ

Την φάση της ύφεσης στελεχώνουν φαινόμενα όπως η εκτεταμένη ανεργία, η έλλειψη επενδύσεων και η ανεπαρκής ζήτηση καταναλωτικών αγαθών. Με μια πιο πρακτική ματιά, τα όσα αναφέρονται άνωθεν σημαίνουν ότι οι επιχειρήσεις, οι οποίες δραστηριοποιούνται στους τομείς των καταναλωτικών και κεφαλαιουχικών αγαθών, σε περιόδους ύφεσης παρουσιάζουν αχρησιμοποίητη ή ακόμη και πλεονάζουσα

παραγωγική δυναμικότητα. Πέραν από την παραγωγή, όταν μια οικονομία βρίσκεται στη φάση της ύφεσης, επηρεάζονται και τα εισοδήματα, τα οποία βρίσκονται στο ναδίρ. Αυτό συμβαίνει διότι ο κλάδος της οικονομίας «χτίζει» μια αλυσίδα, που αποτελείται λόγω χάρη από την κρατική οικονομία, τις επιχειρήσεις, τις προσλήψεις, την ανεργία, το εισόδημα κ.ά., παράγοντες οι οποίοι είναι αλληλένδετοι και ο ένας επηρεάζει άμεσα τον άλλο.

Για τους παραπάνω λόγους, σε περιόδους ύφεσης μιας οικονομίας, οι τιμές ούτε μειώνονται ούτε αυξάνονται, κι αν για κάποιους ιδιαίτερους λόγους χρήζουν αύξησης, τότε δεν αυξάνονται δραματικά. Επιπρόσθετα αξίζει να σημειωθεί, όπως αναφέρθηκε και άνωθεν, το γεγονός ότι σε περιόδους κατά τις οποίες μια οικονομία παρακμάζει, τα έσοδα των επιχειρήσεων επηρεάζονται αρνητικά αφού όπως παρατηρείται, παραμένουν χαμηλά. Το γενικότερο κλίμα το οποίο επικρατεί κατά τη διάρκεια μιας επικείμενης κρίσης είναι δυσοίωνα, αφού παρατηρούνται εξαιρετικής σημασίας ζημιές σε όλους τους κλάδους όχι μόνο της οικονομίας αλλά και της κοινωνίας ενώ το έδαφος για νέες επενδύσεις δεν είναι πρόσφορο.

Έτσι κανένας δεν εμπνέεται προκειμένου να επενδύσει με αποτέλεσμα οι μέρες οι οποίες θα ακολουθήσουν, να φαντάζουν ολοένα και δυσκολότερες. Η δύναμη των φαινομένων που περιγράφηκαν στις παραπάνω γραμμές παρουσιάζει διαφορές από κύκλο σε κύκλο. Πιο συγκεκριμένα, όσο πιο εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς τα άνωθεν συμπτώματα μιας οικονομίας, που παρακμάζει τόσο πιο έντονη είναι η ζημιά και συνεπώς η ύφεση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα έντονης ύφεσης αποτέλεσε η κρίση του 1929-1930 η οποία έπληξε κατά κύριο λόγο καπιταλιστικές οικονομίες ιδίως τις Η.Π.Α .

B. Η ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΟΔΟΥ-ΑΝΘΗΣΗΣ

Η φάση της άνθησης όπως γίνεται ευκόλως αντιληπτό αποτελεί την εκ διαμέτρου αντίθετη φάση από αυτή της ύφεσης. Η περίοδος της ύφεσης όπως είναι φυσικό δεν αποτελεί μια φάση αέναη, επομένως κάποια στιγμή ολοκληρώνεται και τότε έρχεται η περίοδος της άνθησης για την οικονομία. Κατά τη φάση της άνθησης, οι κλάδοι της παραγωγής, του εισοδήματος και της απασχόλησης γνωρίζουν την

άνοδο. Η παραγωγή είναι αυτή η οποία αυξάνεται πρώτη και με μεγαλύτερη ευκολία από τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας. Αυτό συμβαίνει διότι στην παραγωγή παρατηρείται πλεονάζουσα παραγωγική δυνατότητα, αφού εντοπίζονται πλείστοι υποαπασχολούμενοι παραγωγικοί συντελεστές. Το γεγονός ότι ο τομέας της παραγωγής αυξάνεται πρώτος κατά σειρά, δεν σημαίνει ότι οι υπόλοιποι τομείς της οικονομίας παραμένουν στάσιμοι.

Αντιθέτως, παραγωγή, η συνολική ζήτηση και τα κέρδη αποτελούν στοιχεία τα οποία αλληλοεξαρτώνται, επομένως σε συνέχεια της αύξησης της παραγωγής παρατηρείται μια γενικότερη αύξηση και στους άλλους δύο παράγοντες, της ζήτησης και των κερδών. Ως απόρροια της αλυσιδωτής αυτής αύξησης δημιουργείται «πρόσφορο» έδαφος για επενδύσεις στην εγχώρια οικονομία. Σε αυτή την προσπάθεια για νέες επενδύσεις, μεγάλη βοήθεια προσφέρει το γεγονός ότι οι τιμές δεν αυξάνονται, αφού υπάρχουν αργοί ή αχρησιμοποίητοι παραγωγικοί συντελεστές. Οι τιμές όπως σημειώθηκε δεν αυξάνονται εξ' αρχής, εν συνεχεία όμως αυξάνονται, διότι αυξάνονται η συνολική ζήτηση και η απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών.

Γ. Η ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Στη φάση της ανόδου όπως παρατηρήθηκε όχι από την αρχή αλλά μετέπειτα παρουσιάζεται αύξηση των τιμών ως αποτέλεσμα της αύξησης της συνολικής ζήτησης και της απασχόλησης των παραγωγικών συντελεστών. Η τάση αύξησης των τιμών με την πάροδο του χρόνου γίνεται ολοένα και εντονότερη, μιας και η εγχώρια οικονομία παρουσιάζει, στη φάση της ανόδου, εικόνες πλήρους απασχόλησης. Στο σημείο αυτό, κατά το οποίο οι τιμές αρχίζουν να αυξάνονται και η οικονομία έχει φτάσει τον κορεσμό της πλήρους απασχόλησης, αρχίζουν να διαφαίνονται όλες οι «ατέλειες».

Πιο συγκεκριμένα εμφανίζονται οι ελλείψεις κατ' αρχάς σε διάφορες κατηγορίες εξειδικευμένης εργασίας και αργότερα σε όλο το εύρος τους εργατικού δυναμικού. Έπειτα από μια σειρά γεγονότων όπως είναι η γενίκευση της αύξησης του κόστους και των τιμών, και τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζει η αύξηση της

παραγωγής, η οικονομία αρχίζει να φτάνει στην κορυφή του κύκλου, επομένως έχει φτάσει στο ζενίθ της ανοδικής πορείας και κατευθύνεται προς τη φάση της καθόδου.

Η φάση της καθόδου επέρχεται αφού η εκάστοτε οικονομία παρουσιάζει το στοιχείο της ευαισθησίας στο τελευταίο στάδιο της ανοδικής της πορείας. Το γεγονός ότι η οικονομία καθίσταται ιδιαίτερος ευάλωτη βοηθάει τους καταστροφικούς προς αυτή παράγοντες να εισέλθουν και να ανακόψουν την ανοδική πορεία την οποία είχε σημειώσει μέχρι εκείνη τη χρονική στιγμή.

Δ. Η ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΚΑΘΟΔΟΥ

Όταν μια οικονομία ξεπεράσει το ανώτατο σημείο του κύκλου επέρχεται η φάση της καθόδου. Εναργέστερα, η φάση της καθόδου, όπως είναι ευκόλως αντιληπτό και από την ετυμολογία της λέξης, αποτελεί την ακριβώς αντίθετη φάση από αυτή της ανόδου. Επομένως τα χαρακτηριστικά τα οποία συνοδεύουν την περίοδο της καθόδου μια οικονομίας σαφέστατα δεν θα είναι η αύξηση των επενδύσεων, αλλά αντιθέτως θα είναι η μείωση και η στασιμότητα στις επενδύσεις, η μείωση της κατανάλωσης, της απασχόλησης και εν συνεχεία του εισοδήματος. Η χρονική περίοδος για την οποία μια οικονομία θα διανύει τη φάση της καθόδου ποικίλει κυρίως ανάλογα με την ένταση των φαινομένων, που παρατηρούνται. Όταν λόγου χάριν τα φαινόμενα τα οποία συμβάλουν στην καθοδική πορεία της οικονομίας είναι εντονότερα, τότε παρατηρείται παρατεταμένη ύφεση αυτής χωρίς ιδιαίτερες προοπτικές ανάκαμψης. Από την άλλη μεριά όμως σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τα συμπτώματα, τα οποία παρουσιάζονται είναι λιγότερο έντονα, τότε η φάση της καθόδου διαρκεί λιγότερο και σε συνέχεια αυτής η οικονομία ανακάμπτει γρηγορότερα και σχετικά ανώδυνα.

1.4 ΑΙΤΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ

1.4.1 ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ

Ο Καρλ Μαρξ γερμανός φιλόσοφος, κοινωνιολόγος, πολιτικός και οικονομολόγος ενάντιος του καπιταλιστικού συστήματος, υποστηρίζει ότι η οικονομική κρίση αποτελεί μια εκ των κυριότερων παθογενειών του καπιταλιστικού

συστήματος. Ο Μαρξ προκειμένου να δώσει έμφαση στο κατά πόσο μια κρίση βλάπτει την εκάστοτε οικονομία, τη χαρακτηρίζει ως επιδημία της κοινωνίας ή ακόμα χειρότερα, ως λιμό. Η ρίζα του κακού, για τον Καρλ Μαρξ, εντοπίζεται στην αντίφαση μεταξύ του κοινωνικού χαρακτήρα της παραγωγής από τη μια, και της ατομικής μορφής ιδιοποίησης από την άλλη. Εναργέστερα, ο κοινωνικός χαρακτήρας της παραγωγής ρυθμίζει τις οικονομικές συναλλαγές, δηλαδή τις αναλογίες μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης. Προκειμένου να είναι σε θέση να πουληθούν όλα τα προϊόντα, τα οποία παράγονται, θα πρέπει να υπάρχουν αυστηρά καθορισμένες αναλογίες. Οι αναλογίες αυτές κατά τον Μαρξ, καταστρέφονται μέσω της ατομικής ιδιοποίησης των παραγωγικών μέσων, και των παραγόμενων προϊόντων.

Με στόχο να καταστεί σαφές λοιπόν, ο εκάστοτε καπιταλιστής προσδοκώντας όλο και μεγαλύτερο κέρδος, παράγει και βγάζει στην αγορά όσα περισσότερα αγαθά μπορεί. Την ίδια στιγμή όμως, επιθυμώντας να αυξήσει τα κέρδη του, μειώνει τους μισθούς των εργατών του. Οι εργάτες αποτελούν να μεν βασικό συστατικό στοιχείο του κόστους παραγωγής από τη μια, από την άλλη όμως αποτελούν τους βασικούς αγοραστές των προϊόντων, που κυκλοφορούν στην αγορά. Με αυτό τον τρόπο, δημιουργείται η επικείμενη αντίθεση ανάμεσα στη συσσώρευση των προϊόντων και την περιορισμένη αγοραστική δύναμη. Το γεγονός αυτό είναι, που προκαλεί στο τέλος, όπως είναι εύλογο, την κάθοδο στην οικονομία, αφού σταδιακά ελαττώνονται οι επενδύσεις, οι πωλήσεις, η παραγωγή και τέλος οι μισθοί (Robert Jackson, George Sorensen 2006) .

1.4.2 ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Η κλασική σχολή του Adam Smith διατύπωσε τη θεωρία ότι όταν σε μια οικονομία υπάρχει πλήρης απασχόληση, τότε υπάρχει ισορροπία. Για τους φιλελεύθερους υπάρχει η πεποίθηση πως η οικονομική κρίση, με την κλασική έννοια του όρου δεν υφίσταται. Οποιοσδήποτε «αναταράξεις» εμφανιστούν στην εκάστοτε οικονομία, για τους φιλελεύθερους, αποτελούν κατάσταση εντελώς προσωρινή. Η οποία παρουσιάζει προοπτικές βελτίωσης. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι η φιλελεύθερη οικονομία έχει την ιδιότητα της αυτορρύθμισης μέσω του μηχανισμού των τιμών (Robert Jackson, George Sorensen 2006) .

1.4.3 ΚΕΥΝΣΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ο Κέυνς διατύπωσε μια εκ διαμέτρου αντίθετη θεωρία από αυτή την οποία διατύπωσε ο Σμιθ. Προκειμένου να καταστεί σαφές, ο Κέυνς ανέφερε πως μια οικονομία είναι δυνατόν να διατηρηθεί ισορροπημένη ακόμα και σε καθεστώς υποαπασχόλησης. Το γεγονός αυτό προκύπτει από αυτό που ονομάζουμε «αδράνεια κεφαλαίου». Έτσι κάποιες φορές το εκάστοτε κεφάλαιο είναι προτιμότερο να παραμείνει αδρανές από το να κατευθυνθεί προς μια επένδυση, η οποία πιθανόν να μην είναι ελκυστική. Σε τέτοιες περιπτώσεις το κράτος καθίσταται υπεύθυνο να πραγματοποιεί παρεμβάσεις, προκειμένου να αυξάνει τη ζήτηση δημόσιων έργων, ακόμα κι αν ορισμένες φορές, δημιουργούνται ελλείμματα.

Με τον τρόπο αυτό, δημιουργείται μια αλυσίδα, σύμφωνα με την οποία, οι κρατικές επενδύσεις αυξάνονται, ως εκ τούτου αυξάνονται οι θέσεις εργασίας, οι εργαζόμενοι εισπράττουν εισόδημα, το σύνολο των εισοδημάτων τονώνουν την αγορά, αφού επενδύονται σε αγαθά, κι όλο αυτό δίνει μια ώθηση στην οικονομία (Keynes, 2009).

1.4.4 ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Ο Νεοφιλελευθερισμός, όπως αποκαλύπτει και η ετυμολογία του όρου, αποτελεί την μετεξέλιξη της θεωρίας του «Νεοφιλελευθερισμού». Ο «Νεοφιλελευθερισμός» εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις Η.Π.Α τη δεκαετία του 1970 από τον Μίλτον Φρίντμαν. Ο Φρίντμαν ίδρυσε τη σχολή του Σικάγο, η οποία άσκησε κριτική στον κρατικό παρεμβατισμό του Κέυνς, ενώ ταυτίστηκε με τους κλασικούς στηρίζοντας την άποψη ότι οι αγορές αυτορυθμίζονται. Ο Φρίντμαν θεωρούσε ότι το χρήμα συνδεόταν άμεσα με τις τιμές των αγαθών. Επιπρόσθετα, οι τιμές των αγαθών διαχειρίζονταν από το κράτος, επομένως το κράτος θεωρούταν υπεύθυνο για την οποιαδήποτε κρίση ξεσπούσε. Τέλος, παρά το γεγονός αυτό, οι Νεοφιλελεύθεροι στήριζαν την άποψη ότι το κράτος θα έπρεπε να έχει μονάχα ρόλο επιτηρητή και να μην έχει ουδεμία σχέση με τη γενικότερη οικονομική δραστηριότητα (Γκότσης, 1990).

1.5 ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ – ΜΙΑΣ ΕΠΙΚΕΙΜΕΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί μια επικείμενη κρίση, το εκάστοτε κράτος προβαίνει στη λήψη κάποιων μέτρων ούτως ώστε να είναι σε θέση να μειώσει την ένταση της κρίσης και τέλος να την εξαλείψει. Η πολιτική την οποία ακολουθεί η κυβέρνηση προκειμένου να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της κρίσης ονομάζεται «ανακυκλική πολιτική» και χωρίζεται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία είναι η επεκτατική και η δεύτερη η περιοριστική πολιτική (Γκότσης, 1990).

1.5.1 ΕΠΕΚΤΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η επεκτατική πολιτική αποτελεί το σύνολο όλων εκείνων των μέτρων, τα οποία λαμβάνονται, προκειμένου να οδηγηθεί μια χώρα από την περίοδο της ύφεσης, στην περίοδο της ανάκαμψης. Τα μέτρα της επεκτατικής πολιτικής σχετίζονται κυρίως με την καταπολέμηση της ανεργίας. Η συσχέτιση αυτή συμβαίνει λόγω του ότι μια χώρα στο στάδιο της ύφεσης αντιμετωπίζει κατά κύριο λόγο προβλήματα έλλειψης επενδύσεων και κατ' επέκταση το πρόβλημα της ανεργίας. Ως παραδείγματα μέτρων επεκτατικής πολιτικής λογίζονται η μείωση των κρατικών δαπανών και η μείωση των φόρων.

1.5.2 ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Με τον όρο περιοριστική πολιτική, αναφερόμαστε σε όλα εκείνα τα μέτρα τα οποία θέτει σε λειτουργία ένα κράτος, προκειμένου να μην αφήσει την οικονομική κάμψη να συμβεί. Την περίοδο κατά την οποία χρησιμοποιείται η περιοριστική πολιτική, η οικονομία της χώρας βρίσκεται στο στάδιο της υπερθέρμανσης. Το βασικό πρόβλημα το οποίο καλείται να αντιμετωπίσει η εκάστοτε οικονομία σε εκείνη τη φάση είναι ο πληθωρισμός. Για το λόγο αυτό τα μέτρα περιοριστικής πολιτικής είναι μέτρα τα οποία σχετίζονται και συμβάλλουν στην καταπολέμηση του πληθωρισμού. Παραδείγματα τέτοιων μέτρων αποτελούν, εν αντιθέσει με τα μέτρα

που λαμβάνονται στην επεκτατική πολιτική, η αύξηση των φόρων και η περιστολή των κρατικών δαπανών.

Προκειμένου τα μέτρα αυτά να λειτουργήσουν όσο το δυνατόν με μεγαλύτερη ευρυθμία και αποτελεσματικότητα, χρειάζεται να υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις. Αρχικά κρίνεται απαραίτητο οι δείκτες που δείχνουν την εξέλιξη του ΑΕΠ μιας χώρας να είναι αξιόπιστοι και έγκυροι προκειμένου να εντοπίζονται τυχόν αδυναμίες και κενά διαφορετικά τα αποτελέσματα θα είναι αλλοιωμένα και ενίοτε εντελώς λανθασμένα. Επιπρόσθετα ακόμα κι αν ξεπεράσουμε το πρόβλημα της λήψης λανθασμένων δεδομένων, κρίνεται εξίσου αναγκαίο τα μέτρα να λαμβάνονται εγκαίρως, έτσι ώστε να αντιμετωπίζονται τα προβλήματα όσο το δυνατόν πιο γρήγορα. Κι αν ακόμη ξεπεραστούν τα δύο παραπάνω προβλήματα και λειτουργήσουμε με την προϋπόθεση ότι οι δείκτες δεν μεταφέρουν λανθασμένες πληροφορίες, κι ότι τα μέτρα λαμβάνονται εγκαίρως προκειμένου να αντιμετωπιστούν τυχόν προβλήματα στην οικονομία, τότε πρέπει να είναι σε θέση το εκάστοτε κράτος να λάβει το κατάλληλο μέτρο στην καταλληλότερη όλων χρονική στιγμή. Πιο συγκεκριμένα τα μέτρα περιοριστικής πολιτικής πρέπει να λαμβάνονται όταν η οικονομία βρίσκεται στο στάδιο της υπερθέρμανσης και αντίστοιχα τα μέτρα επεκτατικής πολιτικής χρειάζεται να τίθενται σε εφαρμογή κατά τη διάρκεια ύφεσης της οικονομίας.

1.6 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Αφού αναλύσαμε τα αίτια μιας επικείμενης οικονομικής κρίσης και εν συνεχεία τους τρόπους αντιμετώπισης αυτής, ήρθε η στιγμή να προχωρήσουμε στις επιπτώσεις τις οποίες μπορεί να παρουσιάσει το πέρας μιας κρίσης. Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης ποικίλλουν και διαφοροποιούνται ως προς την ένταση αφού όπως έχει δείξει η ιστορία, οι επιπτώσεις μιας κρίσης διαφέρουν από χώρα σε χώρα αξίζει όμως να επισημάνουμε τις κυριότερες εξ' αυτών προκειμένου να κατανοηθούν με μεγαλύτερη επιτυχία.

Ως κυριότερες επιπτώσεις μιας οικονομικής κρίσης νοούνται οι κάτωθι :

1. ΜΕΙΩΣΗ ΤΗΣ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑΣ

Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια διάλυσης μιας οικονομικής κρίσης είναι φυσικό να μειώνονται τα κέρδη των επιχειρήσεων και ακόμα πιο εύλογο να

τίθενται αυστηρά κριτήρια δανεισμού από τις τράπεζες προς τους πολίτες, αφού κατά πλειοψηφία παρατηρείται αδυναμία αποπληρωμής του εκάστοτε δανείου (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2008) .

2. ΜΕΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Σε σύνδεση με τη μείωση της ρευστότητας έρχεται η μείωση της επενδυτικής δραστηριότητας, αφού είναι λογικό να υπάρχει ο φόβος επένδυσης σε μια χώρα η οποία διανύει μια χρηματοπιστωτική κρίση (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2008) .

3. ΑΥΞΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΝ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Ο επιχειρηματικός κλάδος αποτελεί αυτόν ο οποίος, κατά τη διάρκεια μιας κρίσης, επηρεάζεται αρνητικά και φυσικά είναι από τους πρώτους κλάδους που βλάπτονται. Αναλυτικότερα σε περιόδους κρίσεις η πλειοψηφία των επιχειρήσεων αδυνατεί να είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις της, με αποτέλεσμα να χρεοκοπούν και εν συνεχεία να κλείνουν οριστικά. Εξαιτίας του γεγονότος ότι πολλές επιχειρήσεις πτωχεύουν, μεγάλη μερίδα ανθρώπων, που αποτελούσαν το δυναμικό των επιχειρήσεων βρίσκονται χωρίς εργασία.

4. ΑΥΞΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΤΟΚΙΩΝ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ

Εξαιτίας της οικονομικής κρίσης την οποία μπορεί να διανύει μια χώρα αντιμετωπίζεται καχύποπτα από τους δανειστές της. Το γεγονός της κρίσης, την οποία αντιμετωπίζει την κάνει να φαίνεται αναξιόπιστη προς τους δανειστές της. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα χώρες οι οποίες έχουν πληγεί οικονομικά και ζητούν χρηματική βοήθεια από άλλες, να αντιμετωπίζονται όχι με ιδιαίτερη εύνοια, αφού οι χώρες – δανειστές αυξάνουν τα επιτόκια

5. ΜΕΙΩΣΗ ΤΗΣ ΛΑΙΚΗΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ

Οι πολίτες των χωρών, οι οποίες διανύουν περίοδο οικονομικής κρίσης, αδυνατούν να εμπιστευθούν τις τράπεζες λόγω του ότι αυτές βάζουν διαφόρων ειδών περιορισμούς στο δανεισμό, ενώ αυτός σε δυσχερείς περιόδους, κρίνεται απαραίτητος, αφού οι πολίτες αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στην αποπληρωμή των υποχρεώσεών τους.

6. ΟΙ ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΠΕΡΙΟΡΙΖΟΝΤΑΙ

Το σύνολο των κρατικών δαπανών περιορίζεται, ενώ ταυτόχρονα, εφαρμόζονται μέτρα σκληρής πολιτικής, προκειμένου οι κυβερνήσεις να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν την κρίση με την οποία ήρθαν αντιμέτωπες.

7. ΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΜΙΣΘΩΝ

Το κράτος και οι επιχειρήσεις προκειμένου να είναι σε θέση να ανταπεξέλθουν μιας οικονομικής κρίσης, μειώνουν τους μισθούς και σε κάποιες περιπτώσεις και το δυναμικό τους.

8. ΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ

Το εκάστοτε κράτος, με στόχο την επιβίωση από μια χρηματοπιστωτική κρίση, πέραν των μειώσεων που πραγματοποιεί στους μισθούς των εργαζομένων, προβαίνει σε μειώσεις των συντάξεων, προκειμένου να μειώσει όσο το δυνατόν περισσότερο «έξοδά» του.

9. ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

Το κάθε κράτος όπως προβαίνει σε μειώσεις, κατά τον ίδιο τρόπο θέλει να αυξήσει τις εισφορές του με στόχο την αποταμίευση χρημάτων σε μια δύσκολη περίοδο όπως είναι η περίοδος κατά την οποία η οικονομία παραπαίει. Με στόχο λοιπόν να «αποταμιεύσει» χρήματα, ο κρατικός μηχανισμός προχωράει σε αύξηση των φόρων, πράξη η οποία συμβάλει κατά ένα τρόπο στο να αντιμετωπίσει γρηγορότερα την κρίση.

10. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Η μείωση των μισθών και των συντάξεων σε συνδυασμό με την αύξηση των φόρων και την αδυναμία των τραπεζών για δανεισμό, ο πολίτης αδυνατεί να κινηθεί στην αγορά. Εξαιτίας λοιπόν της απουσίας καταναλωτικής συμπεριφοράς μειώνεται η εγχώρια ζήτηση και κατά συνέπεια οι πωλήσεις.

11. ΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ

Εξαιτίας των προβλημάτων που αντιμετωπίζει μια χώρα η οποία διανύει κρίση, μειώνεται μαζί με την εγχώρια οικονομική δραστηριότητα και η δραστηριότητα που πραγματοποιούσε η χώρα σε συνεργασία με άλλες χώρες, αυτό που εναλλακτικά ονομάζουμε εξαγωγές.

12. ΡΕΥΣΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Κάτι το οποίο δεν αποτελεί μόνο συνέπεια της οικονομικής κρίσης αλλά και μια γενικότερη διαπίστωση είναι το γεγονός ότι οι συνθήκες οι οποίες επικρατούν στο χρονικό διάστημα κατά το οποίο εκτυλίσσεται η οικονομική κρίση, οι πολίτες νιώθουν ανασφαλείς και το μέλλον κρίνεται ως συνέπεια της απουσίας σταθερότητας του οικονομικού περιβάλλοντος.

Η ανάλυση η οποία προηγήθηκε άνωθεν πραγματοποιήθηκε, προκειμένου να κατανοηθούν με μεγαλύτερη ευκολία οι οικονομικοί όροι, που θα χρησιμοποιηθούν στην ανάλυση των δύο κρίσεων (η κρίση του 1929-1930 και η κρίση του 2008) στα επόμενα κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 1929

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929 υπήρξε για πολλούς η μεγαλύτερη κρίση της σύγχρονης ιστορίας, αφού αποτέλεσε τη μεγαλύτερης κλίμακας καταγεγραμμένη οικονομική καταστροφή του 21^{ου} αιώνα. Για τους περισσότερους μελετητές, η κρίση ξεκινά λίγο μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Πιο συγκεκριμένα, με το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ο κόσμος πλήττεται από μια μεγάλη οικονομική ύφεση, γεγονός όμως που ήταν εύλογο ύστερα από έναν καταστροφικό για τα παγκόσμια δεδομένα πόλεμο.

Περί τα 1921 εμφανίζεται το φαινόμενο της μαζικής παραγωγής στην Αμερική το οποίο βοηθάει την οικονομία της χώρας να ανακάμψει. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι μερίδες ταλαιπωρημένων ανθρώπων από τον πόλεμο, στρέφονται μαζικά προς την αγορά όλο και περισσότερο καταναλωτικών αγαθών. Οι νέες τεχνολογίες της εποχής, όπως λόγω χάριν το αυτοκίνητο, προσφέρει στις αμερικάνικες επιχειρήσεις τις εποχής χρήματα τα οποία δανείζονται στη Γερμανία και την Αγγλία με στόχο να πολλαπλασιαστούν μεταγενέστερα.

Οι ευρωπαϊκές χώρες υιοθετούν το σύστημα της μαζικής παραγωγής, σύμφωνα με τα αμερικανικά πρότυπα και γνωρίζουν πολύ γρήγορα την ευημερία. Η ευημερία που προκύπτει όμως δεν θα διαρκέσει για μεγάλο χρονικό διάστημα, αφού το 1929 ξεσπάει η κρίση πρώτα στις Η.Π.Α και στη συνέχεια στην Ευρώπη, αποκτώντας έτσι παγκόσμια εμβέλεια.

Τα αίτια της διακοπής της ευημερούσας περιόδου ήταν : αρχικά το γεγονός ότι οι αγρότες πωλούσαν τα προϊόντα τα οποία παρήγαγαν σε πολύ χαμηλές τιμές, με αποτέλεσμα οι ίδιοι να μην είναι σε θέση να αγοράσουν οτιδήποτε παραγόταν από τη βιομηχανία.

Επιπρόσθετα η πλειοψηφία των πολιτών αδυνατούσε να καταναλώσει λόγω του ότι οι μισθοί, παρά τη θέληση για αύξηση, εξακολουθούσαν να παραμένουν αρκετά χαμηλοί. Ως εκ τούτου προέκυπτε το γεγονός ότι η αύξηση των μισθών γινόταν με βραδείς ρυθμούς σε αντίθεση με την αύξηση των προϊόντων, τα οποία αυξάνονταν γρήγορα. Όλη αυτή η κατάσταση η οποία επικρατούσε δημιουργούσε αδυναμία απορρόφησης των παραγόμενων

προϊόντων. Στην προσπάθεια απορρόφησης των προϊόντων, οι επιχειρήσεις μηχανεύονταν διάφορα μέσα προκειμένου να κερδίσουν χρήματα. Ένα από τα νέα μέσα της εποχής ήταν ο μηχανισμός της διαφήμισης, με τον οποίο ο επιχειρηματίας προσπαθούσε να πείσει τον καταναλωτή να αγοράσει το προϊόν το οποίο του προέβαλε.

Στη συνέχεια «επιστρατεύονται» τραπεζικά μέσα όπως είναι η τραπεζική πίστωση. Η τραπεζική πίστωση αποτέλεσε μια μικρή προμήθεια σύμφωνα με την οποία οι τράπεζες εξασφάλιζαν τους καταναλωτές με ένα αναγκαίο ποσό χρημάτων, έτσι ώστε να είναι σε θέση να αγοράσουν τα παραγόμενα αγαθά. Η χρηματική αυτή βοήθεια η οποία προσφερόταν από την τράπεζα στον καταναλωτή επιστρεφόταν αργότερα με τόκο.

Από τη μια μεριά οι μετοχές ανέβαιναν καθώς οι επιχειρηματίες συνέχιζαν να παράγουν διαρκώς, με την πεποίθηση ότι θα πουλήσουν ότι δημιουργούσαν από την άλλη μεριά όμως οι αγορές πραγματοποιούνταν πλέον σχεδόν αποκλειστικά με χρήματα των τραπεζών. Η πρώτη πτώση των τιμών παρατηρήθηκε το καλοκαίρι του 1929, όπου μετά από μια διαρκή ευημερούσα περίοδο εμφανίστηκαν κάποια μαύρα σύννεφα τα οποία προμήνυαν μια έντονη μεταβλητότητα και εν συνεχεία ολική πτώση των τιμών του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης. Πολλοί ήταν εκείνοι που πίστευαν πως η πτώση των τιμών θα είναι παροδική, ενώ άλλοι οι οποίοι ήταν περισσότερο διορατικοί, ονόμαζαν το φαινόμενο φούσκα η οποία από στιγμή σε στιγμή θα έσκαγε.

Η επίσημη καταστροφή της οικονομίας ξεκίνησε στις 3 Σεπτεμβρίου του 1929. Την ημέρα εκείνη ο δείκτης Dow Jones έφτασε τις 381.17 μονάδες, τιμή, που αποτελούσε την υψηλότερη όλων μέχρι εκείνη την ημέρα και εν συνεχεία, τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, και πιο συγκεκριμένα στις 24 Οκτωβρίου 1929 ημέρα Πέμπτη ή αλλιώς “Black Thursday” όπως εναλλακτικά ονομάστηκε εκείνη η ημέρα, 13 εκατομμύρια μετοχές άλλαξαν ιδιοκτήτες, πράγμα πρωτοφανές για τα μέχρι τότε δεδομένα. Ο πανικός και η αγωνία ήταν αισθήματα τα οποία κυριεύαν τη δεδομένη χρονική στιγμή χρηματιστές και επενδυτές οι οποίοι φοβόντουσαν για το μέλλον των μετοχών του χρηματιστηρίου της Wall Street.

Με στόχο να διατηρήσουν τα κεκτημένα τους και να παρατείνουν ή να αποφύγουν την τελική πτώση οι επενδυτές του χρηματιστηρίου αγόραζαν τα λεγόμενα “blue chips” εναλλακτικά καλά χαρτιά. Ο φυλλάδες της εποχής

αναφέρονταν στο γεγονός με ολοένα και πιο δραματικούς χαρακτηρισμούς και εκφράσεις. Στις 28 Οκτωβρίου οι τιμές έφτασαν στο χαμηλότερο επίπεδο με αποτέλεσμα οι επενδυτές να θέλουν να αποδευμευτούν από τις μη κερδοφόρες πλέον μετοχές τους και εν συνεχεία να προχωρήσουν σε νέες πιο επικερδείς γι' αυτούς μετοχές. Η κίνηση αυτή είχε σαν αποτέλεσμα να αλλάξουν χέρια 16,4 εκατομμύρια μετοχές εκείνο το διάστημα.

Η επόμενη μέρα, η επονομαζόμενη Μαύρη Τρίτη, έμεινε χαραγμένη στις μνήμες όλων και αποτελεί πλέον κομμάτι της ιστορία αφού η Wall Street έχασε εκείνη τη μέρα 30 εκατομμύρια δολάρια με αποτέλεσμα να καταρρεύσει εντελώς. Τα χρήματα αυτά χάνονται σε διάστημα δύο ημερών και πολλές τράπεζες αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα. Τράπεζες οι οποίες είχαν επενδύσει τα χρήματα των πελατών τους σε μετοχές προκειμένου να αποκομίσουν περισσότερα κέρδη, κηρύσσουν πτώχευση, αφού πλέον δεν είναι σε θέση να ανταπεξέλθουν των οικονομικών τους υποχρεώσεων.

Ύστερα από όλες αυτές τις μεγάλες απώλειες, στις 13 Νοεμβρίου, ο δείκτης των τιμών φτάνει στη χαμηλότερη τιμή, στην οποία έχει υπάρξει ποτέ. Έπειτα περίπου από ενάμιση μήνα στις αρχές του 1930 η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Η.Π.Α αποφασίζει να προσφέρει τη βοήθειά της αφού πλέον η κατάσταση είχε φτάσει στο απροχώρητο.

Με τον τρόπο αυτό, δόθηκε μια ανάσα έστω και προσωρινά, αφού η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Η.Π.Α αποσυμπίεσε τους όσους εμπλέκονταν με το χρηματιστήριο με μείωση του επιτοκίου κατά 6 % και 4 %. Ταυτόχρονα αγόρασε χρεόγραφα τα οποία ανήκαν στις εμπορικές τράπεζες, με σκοπό να αυξήσει την ποσότητα του χρήματος που εκδιόταν και προσφερόταν στην εγχώρια οικονομία.

Παρά τα μέτρα που πάρθηκαν η εγχώρια οικονομία δεν παρουσίασε την ανάκαμψη την οποία ίσως ανέμεναν. Τη δεδομένη χρονική στιγμή την οποία εξετάζουμε, τα ηνία της χώρας κατείχε ο πρόεδρος Χούβερ, ο οποίος αδυνατούσε να αντιμετωπίσει τις αδυναμίες, οι οποίες παρουσιάζονταν στην οικονομία.

Πέραν του γεγονότος ότι τις περισσότερες φορές αδυνατούσε να αντιμετωπίσει τις επιπλοκές, που παρουσιάζονταν στην οικονομία, κάποιες φορές επιδείωνε ο ίδιος την κατάσταση. Τρανταχτό παράδειγμα επιδείνωσης της οικονομίας από τον Χούβερ υπήρξε ο νόμος Smoot-Hawley Tariff, ο οποίος

διέκοψε σχεδόν ολοκληρωτικά το διεθνές εμπόριο, αφού επέβαλε δασμούς στα εισαγόμενα αγαθά. Εξαιτίας της μείωσης του διεθνούς εμπορίου, ο δείκτης Dow Jones αγγίζει τον Ιούλιο του 1932 τη χαμηλότερη τιμή όλων των εποχών. Στη μετέπειτα πορεία της Αμερικής, την προεδρία αναλαμβάνει ο Φραγκλίνος Ρούσβελτ, ο οποίος αφήνει πίσω του το *laisser-fair* (οικονομικό σύστημα σύμφωνα με το οποίο οι συναλλαγές ιδιωτών δεν επηρεάζονται από κρατικές παρεμβάσεις) και φέρνει μαζί του μια νέα εποχή, αυτή του New Deal, μέτρα τα οποία τάσσονταν δηλαδή υπέρ των φτωχών, με αναδιανομή του πλούτου.

Παρά τα μέτρα βελτίωσης της οικονομίας τα οποία είχαν θεσπιστεί, οι Η.Π.Α άργησαν πολύ να γνωρίσουν την ανάκαμψη. Μόνο περί τα 1935 και με την εφαρμογή του δεύτερου New Deal υπήρξε φως στο τούνελ. Το κραχ το οποίο εκτυλίχθηκε στην Αμερική τη δεκαετία του 1930 άρχισε να ξεπερνιέται κατά ένα βαθμό με την έλευση του Β' Παγκοσμίου πολέμου.

2.2 ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΣΤΗΚΑΝ ΜΕ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1929

Τα αίτια της κρίσης για αρκετά χρόνια δεν ήταν ξεκάθαρα. Το βασικό ερώτημα συσχετιζόταν κατά κύριο λόγο με το αν η κρίση αποτέλεσε προϊόν της ελεύθερης αγοράς ή απλώς μια αποτυχία των τραπεζών οι οποίες δεν είχαν τη διορατικότητα να προβλέψουν τη ζημιά η οποία θα προκαλούταν. Μια μερίδα ανθρώπων υποστήριζε πως η αποτυχία οφείλεται στο κράτος.

Από την άλλη μεριά, κάποιοι άλλοι υποστήριζαν με σθένος ότι το «φταίξιμο» πέφτει στις τράπεζες κατηγορώντας όμως έμμεσα και πάλι το κράτος το οποίο σύμφωνα με την άποψή τους δεν ήταν ικανό να ελέγξει τη γενικότερη λειτουργία των τραπεζών.

Οι θεωρητικοί οι οποίοι ασχολήθηκαν διεξοδικά με την κρίση του 1929 χωρίστηκαν σε τρεις βασικές σχολές :

A) οι υποστηρικτές των κλασικών οικονομικών

Στους υποστηρικτές των κλασικών οικονομικών κατατάχθηκαν οι μονεταριστές, η αυστριακή σχολή και η νεοκλασική οικονομική θεωρία. Η κατηγορία αυτή των θεωρητικών υποστήριζε την άποψη ότι η ύφεση αποτελούσε αποτέλεσμα των μακροοικονομικών επιπτώσεων του αποθέματος, και της γενικευμένης προσφοράς χρυσού

B) Κεϋνσιανη θεωρία – Σχολή των θεσμικών οικονομικών

Τόσο η Κεϋνσιανή θεωρία, όσο και η Σχολή των θεσμικών οικονομικών υποστήριζαν ότι κύριες αιτίες της ύφεσης αποτέλεσαν η ανεπάρκεια των κρατικών λειτουργιών, η υπερκατανάλωση και η υπερεπένδυση πάνω σε νέες τεχνολογίες οι οποίες είχαν κάνει για πρώτη φορά την εμφάνισή τους εκείνη την περίοδο.

Γ) Μαρξιστική κριτική

Η μαρξιστική κριτική περιορίζεται στην πολιτική οικονομία. Πιο συγκεκριμένα, η θέση αυτή υποστηρίζει ότι το πρόβλημα της ύφεσης βρισκόταν στην ύπαρξη και υπόσταση του καπιταλισμού αυτή καθ' αυτή. Εναργέστερα «η ρίζα του κακού» εντοπίζεται στο γεγονός ότι η δομή του καπιταλιστικού συστήματος βασίζεται στον υπέρμετρο ανταγωνισμό, την υπεραξία του κεφαλαίου και την κοινωνική αντιπαλότητα.

Ουδεμίας εξαιρουμένης και οι τρεις θεωρίες έχουν την τάση να συγκλίνουν στο γεγονός ότι η αδυναμία εντοπίστηκε κατά κύριο λόγο στον τομέα της παραγωγής. Προκειμένου να καταστεί σαφές, η κατάσταση της οικονομίας των ΗΠΑ κατά κύριο λόγο επιδεινώθηκε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο εξαιτίας της υπερπαραγωγής στη βιομηχανία, της υπερκατανάλωσης από μέρους του λαού και της κακής διαχείρισης τόσο του τραπεζικού συστήματος, όσο και της τραπεζικής οργάνωσης.

Άξιο αναφοράς αποτελεί το γεγονός ότι με την πάροδο του χρόνου οι συζητήσεις για την κρίση του 1929 φεύγουν από τις οικονομικές θεωρίες της εκάστοτε σχολής. Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για πλήρη αποδέσμευση από αυτές και ανάλυση της γενικότερης κρίσης ως χρηματοπιστωτικής χρησιμοποιώντας τα εργαλεία της συγκριτικής οικονομικής ιστορίας.

Έτσι λοιπόν, με πλήρη αποδέσμευση από τις κλασικές οικονομικές θεωρίες του παρελθόντος, το γεγονός της κρίσης του 1929 μελετάται ως προς τις αιτίες πρόκλησης του και τις συνέπειες, με έναν πιο σύγχρονο τρόπο δηλαδή με συγκριτική κυρίως μελέτη ανάμεσα στη δοθείσα κρίση και άλλες πιο πρόσφατες.

Στο βιβλίο του Ben Bernanke παρατίθεται ένα εξαιρετικά ρεαλιστικό παράδειγμα, βάσει του οποίου η αναζήτηση των αιτιών της κρίσης του 1929

παρομοιάζονται με την αναζήτηση του ιερού δισκοπότηρου (αναφορά για το ιερό δισκοπότηρο γίνεται στους θρύλους του Μεσαίωνα) . Πιο συγκεκριμένα όποιος καταφέρει να αναλύσει τα αίτια της κρίση και εν συνεχεία να τα εξηγήσει και στους υπόλοιπους θα είναι σε θέση να αποτελέσει τον ένδοξο ιππότη με τις μεγάλες ικανότητες. Θα αποτελεί στο εξής αυτόν ο οποίος θα μπορεί να δίνει καλύτερες ερμηνείες όσον αφορά τη μακροοικονομική επιστήμη κι όχι μόνο.

Με λίγα λόγια καταλαβαίνουμε ότι οτιδήποτε περικλειόταν στην ανάλυση του χρονικού εκείνης της κρίσης αποτελούσε ξεχωριστής σημασίας πληροφορία, επομένως είναι εύλογο το γεγονός ότι όποιος μπορούσε να δώσει απαντήσεις σε σχετικά ζητήματα θεωρούταν εξίσου ξεχωριστός. Ο Ben Bernanke στο βιβλίο του *Microeconomics of great depression* αναφέρει ότι ο ίδιος έχοντας μελετήσει την κρίση θεωρεί ως την κυριότερη αιτία της τον υπερβολικό δανεισμό.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι ο Bernanke αποτέλεσε διοικητή της Fed και πως σύμφωνα με το βιβλίο του η άποψη η οποία διατύπωσε έχει προσημειωθεί από τον Fisher και μιλά για τη σχέση χρέους – ύφεσης.

Η θεωρία χρέους – ύφεσης του Fisher αναφέρει το γεγονός ότι η προσπάθεια μείωσης του χρέους οδηγεί σε πωλήσεις κάτω από συνθήκες πίεσης. Επιπρόσθετα κάτω από τέτοιες συνθήκες μειώνονται οι καταθέσεις και εν συνεχεία τα δάνεια.

Όλα αυτά σαν αλυσίδα προκαλούν μείωση των τιμών και ως απόρροια αυτού δημιουργείται το λεγόμενο *decline in net worth* δηλαδή μείωση της αξίας των επιχειρήσεων. Το *decline in net worth* κάνει τις επιχειρήσεις να μειώνουν το κέρδος τους και εν τέλει να χρεοκοπούν. Η μείωση της αξίας των επιχειρήσεων σε περιβάλλον το οποίο λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές της καπιταλιστικής οικονομίας, θέτει τις ζημιόγόνες επιχειρήσεις σε μείωση του εμπορίου, της παραγωγής και φυσικά όπως είναι επόμενο σε μείωση του δυναμικού της επιχείρησης.

Τέλος τα αυξημένα ποσοστά ανεργίας τα οποία δημιουργούνται ως επί το πλείστον εξαιτίας της απόλυσης του προσωπικού, οδηγούν σε ένα κλίμα γεμάτο έλλειψη εμπιστοσύνης και απαισιοδοξίας. Τα αρνητικά αυτά αισθήματα με τη σειρά του προκαλούν το λεγόμενο *hoarding* δηλαδή μάζεμα και μείωση της κυκλοφορίας χρήματος (Ντατσόπουλος, 2016)

2.3 ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΑΙΤΙΑ ΠΡΟΚΛΗΣΗΣ ΤΗΣ ΥΦΕΣΗΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ Η.Π.Α

Τα ακριβή αίτια τα οποία συνέβαλαν στην κρίση δεν έχουν ξεκαθαριστεί ακόμα. Η εναλλαγή των κύκλων ύφεσης αποτελεί συχνό φαινόμενο σε μια χώρα όπου η σχέση προσφοράς και ζήτησης δεν είναι απολύτως φανερή, παρά το γεγονός αυτό όμως, άξιο απορίας είναι το γεγονός ότι ένα τέτοιο φαινόμενο, σύνθητες και με μικρή σχετικά χρονική διάρκεια, πήρε τόσο μεγάλη έκταση και προκάλεσε ευρείας κλίμακας ύφεση.

Υπάρχουν διάφορες εκδοχές ως προς τα αίτια πρόκλησης της κρίσης. Η πρώτη εκδοχή αναφέρεται σε αποτυχία της ελεύθερης αγοράς. Η δεύτερη μιλάει για αποτυχία των τραπεζών να προλάβουν την γενικότερη κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος. Υπάρχει όμως και μια Τρίτη η οποία αναφέρει ως κύριο υπαίτιο της ύφεσης τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και οτιδήποτε επακολούθησε αυτού.

Παρά την παράθεση τόσων αιτιών θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι η αλήθεια βρίσκεται σε βαθύτερα αίτια και πως αν και ο πόλεμος προκάλεσε μεγάλης κλίμακας ζημιές, οι οποίες είχαν ως απόρροια την αποσταθεροποίηση της οικονομίας, δεν μπορούμε να θεωρήσουμε τον πόλεμο ως τον κύριο υπαίτιο της κρίσης. Τρεις αποτέλεσαν τις κύριες αιτίες κρίσης της οικονομίας των Η.Π.Α κι αυτές είναι οι κάτωθι :

2.3.1 Ο ΥΠΕΡΔΑΝΕΙΣΜΟΣ

Η δεκαετία που ακολούθησε το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου έφερε μαζί της τη χρυσή εποχή. Ο όρος «Χρυσή Εποχή» αναφέρεται στη δεκαετία του 1920 κατά την οποία, ο κόσμος είχε κουραστεί από τη μακρά διάρκεια του πολέμου και της ανέχειας, με αποτέλεσμα να επενδύει ασύστολα κυρίως με τη βοήθεια δανείων, όπως αναφέρθηκε άνωθεν.

Οι επενδυτές εναπέθεταν τα χρήματά τους στις λεγόμενες «καυτές» μετοχές με την προσδοκία ότι θα κέρδιζαν ολοένα και περισσότερα χρήματα. Τα χρήματα αυτά θα τα κέρδιζαν με ευκολία και σε γρήγορο σχετικά χρονικό διάστημα σύμφωνα με την πίστη τους, κάτι που στην πραγματικότητα δεν ίσχυε. Τα εύκολο χρήμα αποτέλεσε την κύρια αιτία υπερδανεισμού, αφού οι επενδυτές πίστευαν πως μπορούσαν να εισπράξουν κέρδος έως και 100% ανά έτος με επιτόκιο 6%. Το γεγονός αυτό αποτελούσε το δέλεαρ για τους περισσότερους, οι

οποίοι δανείζονταν ασυστόλως. Τα χρήματα τα οποία δανείζονταν, τα επένδυναν κατά κύριο λόγο στα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα με αποτέλεσμα να δημιουργούν μεγάλα χρέη τα οποία δεν ήταν σε θέση να εξοφλήσουν.

Σαν αλυσίδα λοιπόν, αφού οι δανειολήπτες αδυνατούσαν να αποπληρώσουν τις οικονομικές οφειλές τους, και οι όσοι είχαν καταθέσει τα χρήματά τους σε τραπεζικούς λογαριασμούς τα σήκωναν μαζικά από φόβο, οι τράπεζες χρεοκοπούσαν. Το πρόβλημα του υπερδανεισμού και της υπερχρέωσης δεν αποτελούσε μόνο εγχώριο ζήτημα αλλά είχε πάρει έκταση και εκτός των συνόρων των Η.Π.Α. Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής αποτέλεσαν πιστώτρια χώρα για πολλές Ευρωπαϊκές χώρες κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Εξαιτίας του γεγονότος ότι αποτέλεσε πιστώτρια χώρα, η Αμερική είχε αυξήσει τους διεθνείς λογαριασμούς της και συνάμα της εξαγωγές, ενώ την ίδια χρονική στιγμή οι εισαγωγές ήταν εξαιρετικά περιορισμένες. Αυτός ο περιορισμός είχε προκύψει λόγω των δασμών οι οποίοι είχαν μπει στις εξαγωγές προϊόντων από τις Η.Π.Α προς τις άλλες χώρες. Οι χώρες που αδυνατούσαν να αποπληρώσουν τα δάνεια τα οποία είχαν πάρει από τις Η.Π.Α δήλωναν αδυναμία αποπληρωμής παρελθόντων δανείων.

Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκε πλεόνασμα στις εξαγωγές το οποίο διατηρήθηκε με την πάροδο του χρόνου. Τόσο οι εισαγωγές όσο και οι εξαγωγές λόγω τόσο της έλλειψης χρημάτων όσο και της αύξησης των φόρων από τον πρόεδρο Χούβερ κλόνισαν την οικονομία σε τέτοιο βαθμό, που προκλήθηκε αυτή η ζημιά η οποία έχει χαραχτεί για πάντα στην ιστορία.

2.3.2 Ο ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΥ

Με το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Βρετανία έτρεξε να επαναφέρει τη μετατρεψιμότητα της στερλίνας σε χρυσό. Αυτό έθεσε τη χώρα σε μια «επώδυνη» προσπάθεια, προκειμένου να επαναφερθεί η προ πολέμου ισοτιμία μεταξύ στερλίνας και δολαρίου. Η κατάσταση η οποία είχε προκύψει μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δηλαδή αδυναμία, αστάθεια και έντονη μεταβλητότητα μεταξύ των νομισμάτων της εκάστοτε χώρας, έθεσε τις χώρες σε μια διαδικασία επαναφοράς του κανόνα του χρυσού τον Απρίλιο του 1925. Ο όρος κανόνας του χρυσού αναφέρεται στο σύστημα με το οποίο κάθε χώρα καθόριζε μια συγκεκριμένη ισοτιμία του νομίσματός της σε σχέση με το χρυσό.

Ωστόσο στο διάστημα του μεσοπολέμου δεν χρησιμοποιήθηκε ο παραδοσιακός κανόνας χρυσού αλλά ο κανόνας χρυσού – συναλλάγματος. Ο κανόνας αυτός αποτέλεσε μια παραλλαγή του παραδοσιακού κανόνα και υπήρξε πρόσκαιρος και αναποτελεσματικός, αφού δεν κατόρθωσε να λύσει τα προβλήματα για τα οποία είχε δημιουργηθεί.

Ο αρχικός στόχος που ήταν η οικονομική μεγέθυνση δεν επιτεύχθηκε, αντιθέτως ο κανόνας έφερε καταστροφικές συνέπειες όπως για παράδειγμα η μεγάλη ύφεση. Πιο συγκεκριμένα, η προσπάθεια της Αμερικής να συμβάλει στην οικονομική μεγέθυνση της Βρετανίας, διόγκωσε την εισροή καθαρών αποθεμάτων χρυσού γεγονός που προκάλεσε μεγάλη ζημιά στην αμερικανική οικονομία κι όχι μόνο.

Επιπρόσθετα, άλλο ένα πρόβλημα, το οποίο δημιούργησε ο κανόνας χρυσού, οφειλόταν στο γεγονός ότι εσωτερικός κανονισμός στον οποίο υπάκουε η FED δεν της έδινε τη δυνατότητα να χορηγεί πίστωση μεγαλύτερη του 250% των αποθεμάτων χρυσού της. Το ποσοστό αυτό η τράπεζα το είχε ξεπεράσει ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 επομένως, και πέραν τούτου, οι πολίτες προκειμένου να είναι σε θέση να ανταπεξέλθουν των οικονομικών τους υποχρεώσεων εξαργύρωναν τα χαρτονομίσματά τους σε χρυσό προερχόμενο από την κεντρική τράπεζα, με αποτέλεσμα η ποσότητα σε χρυσό την οποία κατείχε η τράπεζα να μειώνεται διαρκώς.

Εξαιτίας λοιπόν της εύλογης μείωσης του χρυσού από την υπερκατανάλωση, η τράπεζα αντί να μειώσει την πίστωση, την αύξησε προκειμένου να μπορέσει να ορθοποδήσει.

2.3.3 ΟΙ ΕΥΘΥΝΕΣ ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ (FED)

Η ομοσπονδιακή τράπεζα της Αμερικής έπαιξε μεγάλο ρόλο στην κορύφωση της ύφεσης. Εναργέστερα, πριν ακόμα προκύψει η κρίση του 1929, η δομή των τραπεζών ήταν εξαιρετικά απλοϊκή και κακή θα λέγαμε. Αυτό προέκυπτε από το γεγονός ότι το άνοιγμα μιας τράπεζας δεν ζητούσε σαν προϋπόθεση μεγάλο κεφάλαιο.

Επιπλέον, δεν υπήρχαν ιδιαίτεροι κανονισμοί ούτε όμως και περιορισμοί όσον αφορούσε τη λειτουργία τους. Με την ευκολία αυτή που υπήρχε στην έναρξη λειτουργίας μιας οποιασδήποτε τράπεζας, είχαν ανοίξει

πολλές μικρές τράπεζες, οι οποίες όμως δεν διέθεταν τα απαραίτητα μέσα αντιμετώπισης μιας επερχόμενης κρίσης. Επιπρόσθετα, όταν μια τράπεζα χρεοκοπούσε πραγματοποιούνταν δέσμευση των περιουσιακών της στοιχείων ενώ την ίδια στιγμή οι καταθέτες ακόμη και άλλων τραπεζών προειδοποιούνταν από τους αρμόδιους για ενδεχόμενη χρεοκοπία. Μετά την ενημέρωση η οποία πραγματοποιούνταν, οι καταθέτες σήκωναν μαζικά τα χρήματα τα οποία είχαν καταθέσει στους τραπεζικούς τους λογαριασμούς κι έτσι συνέβαινε η μια χρεοκοπία μετά την άλλη. Αυτό συνέβαινε ακόμα και σε περιόδους ευημερίας και δεν αποτελούσε παράδειγμα μόνο περιόδων ύφεσης.

Προκειμένου να καταστεί σαφές, χαρακτηριστικό αποτελεί το παράδειγμα της χρονιάς 1929-1930 κατά την οποία χρεοκόπησαν συνολικά 346 τραπεζικά ιδρύματα, με αποτέλεσμα να χαθούν 115 εκατομμύρια δολάρια τα οποία προϋπήρχαν ως καταθέσεις. Πέραν των τραπεζών που χρεοκοπούσαν εξαιτίας του γεγονότος ότι οι καταθέτες σήκωναν μαζικά τα χρήματά τους, υπήρχαν κι άλλα τραπεζικά ιδρύματα μεγαλύτερα θα λέγαμε, όπως η New York Bank of the United States, τα οποία επένδυαν μεγάλο μέρος των καταθέσεων στο χρηματιστήριο.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να χάνονται τεράστια χρηματικά ποσά, όταν οι μετοχές έχαναν την αξία τους. Η κεντρική τράπεζα της Αμερικής δεν προσέφερε βοήθεια σε καμία εκ των τραπεζών κι αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα γενικευμένο κλίμα ανασφάλειας μεταξύ των καταθέτων. Για το λόγο αυτό σήκωναν μαζικά τα χρήματά τους όπως αναφέρθηκε και άνωθεν, προκειμένου να τα σώσουν.

Λόγω της μη παροχής βοήθειας από τη FED οι τράπεζες διέκοψαν τη χορήγηση δανείων, αφού δεν είχαν πλέον πόρους προκειμένου να μπορούν να χορηγήσουν χρηματικά κεφάλαια. Επίσης, οι δανειολήπτες βρίσκονταν πλέον σε εξαιρετικά δυσμενή θέση οπότε αδυνατούσαν να είναι συνεπής στις οφειλές τους. Το σύστημα αυτό λειτουργούσε σαν ντόμινο το οποίο σταδιακά κατέρρεε για να φτάσει το 1933 να συρρικνωθεί κατά το μέγιστο (2/3) το ολικό απόθεμα χρήματος της χώρας. Όπως γίνεται ευκόλως αντιληπτό, οι οικονομολόγοι και οι αναλυτές, οι οποίοι έχουν εντυπώσει στη θεματική της κρίσης του 1929, αποδίδουν μεγάλο μέρος των ευθυνών στη FED. Η απόδοση ευθυνών στην κεντρική τράπεζα της Αμερικής είναι καθ' όλα εύλογη αφού όπως φάνηκε αυτή

είχε χάσει τον έλεγχο του τραπεζικού συστήματος και της οργάνωσης των τραπεζικών ιδρυμάτων της χώρας με αποτέλεσμα να μείνει τελείως άπραγη.

Εν κατακλείδι κινήσεις της FED όπως ήταν το γεγονός ότι δεν είχε θέσει προϋποθέσεις στο άνοιγμα των τραπεζών και εν συνεχεία η αύξηση των επιτοκίων δανεισμού το 1929 φανερώνουν με ευκολία τη συνδρομή της στην ύφεση και εν συνεχεία στη γενικότερη κατάρρευση της αμερικάνικης οικονομίας. (Ντατσόπουλος, 2016)

2.4 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η κρίση του 1929 όπως και κάθε άλλη κρίση ανά τον κόσμο είχε καταστροφικές συνέπειες όχι μόνο στον αναπτυσσόμενο κόσμο όπως ήταν λόγω χάρη η Αμερική, αλλά και στον αναπτυσσόμενο. Αν και σε χώρες όπως η Αμερική η κρίση δεν επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την πολιτική σκηνή, αυτό δεν ισχύει για άλλες χώρες όπως στην περίπτωση της Γερμανίας όπου μεγάλο μέρος του πληθυσμού στράφηκε στην ανάδειξη λαϊκίστικων και εθνικιστικών θα λέγαμε μορφωμάτων (βλ. Αδόλφος Χίτλερ). Στην περίπτωση της Αμερικής, η κρίση επηρέασε το διεθνές εμπόριο λόγω των υψηλών δασμών, καθώς επίσης τα εισοδήματα, τους φόρους στις συναλλαγές εσωτερικού, τιμές και τέλος όπως είναι εύλογο επηρέασε και τα κέρδη.

Οι τομείς οι οποίοι καταστράφηκαν στο μέγιστο βαθμό ήταν οι γεωκτηνοτροφικές εργασίες αφού τιμές των σοδειών έπεσαν κατά 40% - 60%, η βαριά βιομηχανία καθώς και οι δομικές κατασκευές. Επομένως περιοχές οι οποίες εξαρτιόνταν τόσο από τη βαριά βιομηχανία, όσο και από τις εργασίες οι οποίες σχετίζονταν με τον πρωτογενή τομέα, μέτραγαν τις περισσότερες ζημιές (Ντατσόπουλος, 2016).

Πέραν των αγροτικών περιοχών των Η.Π.Α και οι μεγαλουπόλεις επλήγησαν εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης. Αυτό συνέβη διότι μεγάλο μέρος της καταστροφής, επικεντρώθηκε στο τραπεζικό σύστημα αφού κατέρρευσαν συνολικά μέχρι τις αρχές του 1930 744 αμερικανικά τραπεζικά ιδρύματα. Με τον τρόπο αυτό χάθηκαν περίπου 144 δισεκατομμύρια δολάρια κι αυτό δημιούργησε ακόμα μεγαλύτερα χρέη τα οποία ήταν αδύνατο να αποπληρωθούν. Πέρα από το γεγονός αυτό όμως, αξίζει να σημειωθεί το ότι οι

μισθοί έτειναν να μειώνονται κατά μεγάλο ποσοστό έως και 50% ενώ την ίδια στιγμή τα χρέη παρέμεναν το ίδιο υψηλά .

Με ρεαλιστικά δεδομένα η κρίση επηρέασε κατά μέσο όρο 20.000 επιχειρήσεις και 10.000 τράπεζες. Ως αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος οι μεγάλες τράπεζες εξαγόρασαν τα μικρότερα τραπεζικά ιδρύματα. Το ίδιο συνέβη και στην περίπτωση των επιχειρήσεων όπου μεγάλα βιομηχανικά συγκροτήματα αγόρασαν μικρές συνοικιακές επιχειρήσεις οι οποίες αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές τους υποχρεώσεις εξαιτίας της ύφεσης. Με τον τρόπο αυτό το κεφάλαιο συγκεντρώθηκε σχεδόν αποκλειστικά στα «μεγάλα» χέρια.

Με τα διαρκεί κλεισίματα των επιχειρήσεων, 12.000 αμερικανοί πολίτες έμειναν άνεργοι. Αυτό όπως είναι φυσικό, οδήγησε σε ψυχολογική εξαθλίωση με μεγάλο μέρος των πολιτών να πάσχει από κατάθλιψη. Διόλου περίεργες δεν ήταν οι ψυχολογικές μεταπτώσεις αν αναλογιστεί κανείς ότι 12.000 άνθρωποι έμεναν εκτός εργασίας σχεδόν σε καθημερινή βάση και συνάμα το ποσοστό των ανέργων οδηγούταν σε αυτοκτονίες των οποίων ο αριθμός άγγιξε τις 23.000 σε διάστημα μόλις ενός έτους.

Επιπρόσθετα αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός ότι οι έμποροι αντιμετώπιζαν τεράστιες δυσκολίες στο να πουλήσουν τα προϊόντα τους, ιδίως έμποροι των οποίων το εμπόρευμα συσχετιζόταν με τον πρωτογενή τομέα. Ως αποτέλεσμα αυτής της δυσχέρειας είχαμε το 1/20 των αγροτών να αναγκάζεται να εγκαταλείψει το σπίτι του. Ο εξαναγκασμός εγκατάλειψης της στέγης στις μερίδες των αγροτών οδήγησε σε αστικοποίηση. Η μεταφορά μεγάλης μερίδας των πολιτών της υπαίθρου στις πόλεις, οδήγησε σε γενικότερη διαταραχή της κοινωνικής διάρθρωσης και διάταξης των αστικών κέντρων.

Τρανταχτό παράδειγμα διαταραχής της κοινωνικής δομής, αποτέλεσαν τα μεσαία στρώματα τα οποία έχασαν την υπόστασή τους αφού εξαθλιώθηκαν οικονομικά. Ο κόσμος αντιλήφθηκε τις καταστροφές αυτές και στράφηκε εναντίων των κυβερνήσεων οι οποίες είχαν χάσει πλέον πλήρως τον έλεγχο. Οι μαζικές κινητοποιήσεις, οι απεργίες και οι πορείες αποτελούσαν συχνό φαινόμενο εκείνης της περιόδου, αφού όπως ήταν φυσικό ο κόσμος ήταν οργισμένος με τα όσα συνέβαιναν. Εν κατακλείδι η κρίση πλέον δεν ήταν απλώς κοινωνική και οικονομική αλλά το μεγαλύτερο πρόβλημα όλων ήταν ότι είχε μεταμορφωθεί σε ιδεολογική.

2.5 Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΠΟΥ ΠΑΡΘΗΚΑΝ

Η αμερικανική κυβέρνηση έχοντας διανύσει χρόνια οικονομικής ύφεσης και ρευστοποίησης των μετοχών του χρηματιστηρίου της Wall Street, όπως ήταν εύλογο χρειάστηκε ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, προκειμένου να είναι σε θέση να δώσει ένα τέλος στη χρόνια ύφεση, που ταλάνιζε τον αμερικανικό λαό. Τόσο οι εγγυήσεις από μεριάς της αμερικανικής κυβέρνησης, όσο και τα μέτρα νομοθετικού περιεχομένου τα οποία είχε θέσει σε δράση η ομοσπονδιακή τράπεζα των Η.Π.Α, δεν απέδωσαν καρπούς. Αυτό συνέβη παρά το γεγονός ότι στην αρχή υπήρχε μεγάλη πίστη, ως προς τις κινήσεις, από μεριάς κυβέρνησης και τραπεζών, που αναφέρονται άνωθεν.

Παρά το γεγονός λοιπόν, ότι στην αρχή τα μέτρα τόσο της κυβέρνησης όσο και της ομοσπονδιακής τράπεζας φαινόταν αποτελεσματικά τελικά όχι μόνο δεν βοήθησαν στον να δοθεί ένα τέλος στην ύφεση αλλά αντιθέτως έφεραν στην οικονομία της χώρας περισσότερες δυσχέρειες. Με την κατάσταση που επικρατούσε στην εγχώρια οικονομία, η κοινωνία έφτανε διαρκώς σε σημείο εξαθλίωσης.

Προκειμένου να σταματήσει αυτό η κυβέρνηση έπρεπε να θέσει σε λειτουργία ένα πρόγραμμα κινήσεων το οποίο θα ήταν κατάλληλο να λύσει τα προβλήματα και να δώσει ένα τέλος στις άσχημες συνθήκες διαβίωσης του αμερικανικού λαού. Θέλοντας λοιπόν να δώσουν ένα τέλος οι αμερικανοί ψήφισαν μια σειρά από νόμους οι οποίοι όπως αποδεικνύεται με το πέρασμα των χρόνων δεν βοήθησαν στην επίλυση των προβλημάτων.

Επομένως, όπως αντιλαμβανόμαστε, δεν ανταποκρίθηκαν στον σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκαν. Εναργέστερα από το 1929 έως και το 1932 ψηφίστηκε μια σειρά από νόμους με στόχο την τελική επίλυση των δυσχερειών. Νόμοι όπως ήταν ο Smoot-Hawley Tariff σήμαναν το τέλος της έφεραν θα λέγαμε την εγχώρια οικονομία σε σημείο στο οποίο δεν υπήρχε η προοπτική να ανακάμψει τουλάχιστον στο εγγύς μέλλον.

Επιπρόσθετα, ο ερχομός του Φραγκλίνου Ρούσβελτ και του New Deal σήμαναν το τέλος της ελεύθερης οικονομίας. Έχοντας αυτό το νομοθέτημα ως πυξίδα, και την μετέπειτα κατάργηση του κανόνα του χρυσού η Αμερικανική

κοινωνία κατάφερε να ξεφύγει από τη χρόνια ύφεση, καταπολεμώντας τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, που τόσα χρόνια την ταλάνιζαν.

Τα νομοθετήματα που θεσμοθετήθηκαν κατά τη διάρκεια των χρόνων 1929 – 1932 :

2.5.1 Η ΡΥΘΜΙΣΗ SMOOT-HAWLEY TARIFF

Η κατάσταση η οποία επικρατούσε στην Αμερική κατά την περίοδο της οικονομικής ύφεσης ήταν κρίσιμη λόγω του ότι οι τοπικές επιχειρήσεις και οι αμερικανικές τράπεζες είχαν κηρύξει πτώχευση. Αυτό συνέβη τόσο εξαιτίας της δυσκολίας αποπληρωμής των οικονομικών τους οφειλών, όσο και της έλλειψης προσφοράς κεφαλαίου εντός της αμερικανικής αγοράς. Η αμερικανική οικονομία μεταφέρθηκε με «βίαιo» θα λέγαμε τρόπο στην πραγματική οικονομία κι εκεί τα πράγματα είχα καταστεί εξαιρετικά δύσκολα. Πιο συγκεκριμένα παρατηρούταν διαρκής υποχώρηση των τιμών της τάξεως του 50-60%. Η πτώση αυτή των τιμών παρατηρούταν ιδίως στα προϊόντα πρώτων υλών όπως λόγου χάριν τα γεωργικά προϊόντα.

Η κατάσταση στην οικονομία χειροτέρευε με ραγδαίους ρυθμούς κι αυτό γίνεται αντιληπτό από τα ποσοστά ανεργίας τα οποία διπλασιάζονταν σε διάστημα μικρότερο του ενός έτους και το δεύτερο κύμα πτώχευσης των τραπεζών το φθινόπωρο και χειμώνα του 1930.

Προκειμένου να δοθεί ένα τέλος στην κατάσταση αυτή, η αμερικανική κυβέρνηση με τον Herbert Hoover να κατέχει τα ηνία της χώρας, εφάρμοσε μια πρόταση των γερουσιαστών Smoot και Hawley τον Ιούνιο του 1930. Η πρόταση αυτή αναφερόταν σε αύξηση των ανταποδοτικών δασμών κατά 33% ούτως ώστε να ισοσκελιστεί ο προϋπολογισμός του οποίου τα έσοδα είχαν υποστεί ισχυρή μείωση. Πέρα την κίνησης αυτής μπορούμε να αναφέρουμε πως είχε σημειωθεί μια γενικότερη προσπάθεια περιστολής των δημοσίων δαπανών, αύξησης των εσόδων του κράτους και καλλιέργεια θετικού κλίματος προκειμένου να μειωθεί ο πανικός. Ο πρόεδρος Χούβερ στις αρχές της κρίσης του 1930 είχε αναφέρει πως το χειρότερο κομμάτι είχε περάσει και πλέον ήταν έτοιμη η χώρα να ανακάμψει με γοργούς ρυθμούς (Ντατσόπουλος, 2016).

Το μέτρο αυτό, όπως είχαν υποστηρίξει οι οικονομολόγοι της εποχής, μείωνε τη ζήτηση στην αγορά όλο και περισσότερο. Οι χώρες, οι οποίες βρίσκονταν σε άμεση εξάρτηση από το διεθνές εμπόριο, είχαν βρεθεί σε σημείο

πλήρους εξαθλίωσης αφού οι διεθνείς συναλλαγές παρουσίασαν μια απότομη πτώση εξαιτίας του ότι η ρύθμιση των Smoot και Hawley, όπως αναφέρεται άνωθεν, εφάρμοσε ανταποδοτικούς δασμούς στις άλλες χώρες.

Η Αμερική, εξαιτίας της ρύθμισης που εισήγαγε το 1930 θεωρήθηκε υπεύθυνη για το πλήγμα το οποίο δημιουργήθηκε στην οικονομία. Η ζημιά αυτή δεν επηρέαζε άμεσα την Αμερική, σε αντίθεση με τις χώρες του εξωτερικού, οι οποίες βρέθηκαν σε δυσμενή θέση αφού οι οικονομίες τους καταστράφηκαν. Ο μέσος όρος των δασμών ο οποίος αφορούσε τις δασμολογικές εισαγωγές κατά κεφαλήν για το διάστημα 1921-1925 ανερχόταν στο 25,0%. Το ποσοστό αυτό διπλασιάστηκε εξαιτίας της νέας ρύθμισης και τα αποτελέσματα φάνηκαν κατά τη διάρκεια των ετών 1931-1935 αφού το 25% είχε αντικατασταθεί πλέον από το 50%.

Οι Αμερικανικές εισαγωγές οι οποίες το 1929 αντιστοιχούσαν στο ποσό των 5,2 δις δολαρίων παρουσίασαν μια απότομη πτώση με αποτέλεσμα το 1933 να αντιστοιχούν στο ποσό του 1,7 δις δολαρίων. Οι τιμές έπεσαν οπότε όπως ήταν λογικό έπεσε εξαιτίας του γεγονότος αυτού και ο όγκος των εξαγωγών κατά 50%. Το κυριότερο πρόβλημα όλων όμως παρατηρήθηκε στις τιμές προϊόντων πρώτων υλών και ιδίως στην κατηγορία των αγροτικών προϊόντων.

Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάστηκε πτώση στις τιμές των : ξύλο, σιτάρι, βαμβάκι, καπνός με αποτέλεσμα πολλοί αμερικανοί αγρότες να μην είναι σε θέση να αποπληρώσουν τις οφειλές των δανείων τους στις μικρές, αγροτικές τράπεζες από τις οποίες είχαν πρώτα προμηθευτεί την οποιαδήποτε χρηματική βοήθεια. Η αδυναμία της FED να διαχειριστεί το οικονομικό κενό που δημιουργήθηκε στις αγροτικές τράπεζες, εξαιτίας της μη αποπληρωμής των δανείων από μεριάς των αγροτών δημιούργησε μεγαλύτερη πτώση στην οικονομία, και ως απόρροια αυτού η οικονομία συνέχισε να εξαθλιώνεται (Ψαλιδόπουλος, 2011).

Η αδυναμία της ομοσπονδιακής τράπεζας των Η.Π.Α να διαχειριστεί το πρόβλημα, μείωσε ακόμα περισσότερο τα χρηματικά αποθέματα τα οποία δεν είχαν άλλο περιθώριο συρρίκνωσης. Με τη συρρίκνωση αυτή των αποθεμάτων, οι πλειοψηφία των δημόσιων αμερικανικών τραπεζών κήρυξε πτώχευση, με κυριότερο όλων το κεντρικότερο τραπεζικό ίδρυμα, αυτό της Νέας Υόρκης.

2.5.2 ΦΡΑΓΚΛΙΝΟΣ ΡΟΥΣΒΕΛΤ ΚΑΙ NEW DEAL

Το 1932 αναλαμβάνει τα ηνία της Αμερικής ο Φραγκλίνος Ντελάνο Ρούσβελτ ο οποίος αποτελεί τον 32^ο πρόεδρο των Η.Π.Α. Από τις πρώτες κινήσεις του Ρούσβελτ ήταν το γεγονός ότι κατέκρινε των πρώην πρόεδρο τον Η.Π.Α, Χούβερ για αδράνεια. Ο ίδιος δήλωνε πως το κόμμα των Δημοκρατικών και ο αμερικανικός λαός, τον είχαν εκλέξει με σκοπό να διορθώσει τα λάθη, που είχαν κάνει οι προηγούμενοι με αποτέλεσμα το Κραχ του 1929. Ο Φραγκλίνος Ρούσβελτ είχε εμφανισθεί στο βήμα της χώρας, με αέρα ανανέωσης.

Για το λόγο αυτό, θέλοντας να φέρει φρέσκο αέρα στην Αμερική, ο Ρούσβελτ ξεκίνησε κάνοντας χρήση του συνθήματος «New Deal». Ο νέος πρόεδρος των Η.Π.Α αποτέλεσε πολιτικό αρκετά τολμηρό κι αυτό αποδείχθηκε μέσω του γεγονότος ότι η μεταρρύθμιση την οποία εισήγαγε εγκαινιάστηκε μέσα στο διάστημα των 100 ημερών, διάστημα το οποίο ακολούθησε την άνοδό του στη θέση του προέδρου (Ντατσόπουλος, 2016).

Η νέα μεταρρύθμιση με την ονομασία «New Deal» αποτέλεσε μια σειρά από οικονομικά προγράμματα τα οποία αποτέλεσαν κομμάτι του χρονικού διαστήματος μεταξύ 1933 και 1939. Η κύρια θεματική των οικονομικών προγραμμάτων του «New Deal» αφορούσε εκτελεστικά προεδρικά διατάγματα και νόμους οι οποίοι ψηφίστηκαν από το Κογκρέσο το πρώτο διάστημα κατά το οποίο ο Ρούσβελτ διατελούσε χρέη προέδρου των Η.Π.Α . Τα νομοθετήματα αυτά θεσπίστηκαν έχοντας ως κύριο μέλημά τους να ανακουφίσουν τους φτωχούς αμερικανούς.

Για το λόγο αυτό τους δόθηκε η εναλλακτική ονομασία « 3Rs». Η ονομασία αυτή δόθηκε στις μεταρρυθμίσεις προκειμένου να φαίνεται ολοφάνερα το ποιος ακριβώς ήταν ο σκοπός τους. Επομένως, το πρώτο –R αντιπροσώπευε το Relief δηλαδή την ανακούφιση-αρωγή που θα πρόσφερε το νέο πρόγραμμα. Το δεύτερο –R εκπροσωπούσε τη λέξη Recovery δηλαδή ανάρρωση-αποκατάσταση και το τελευταίο –R από τα τρία αποτελούσε το αρχικό γράμμα της λέξης Reform που σε μετάφραση στην ελληνική γλώσσα σημαίνει μεταρρύθμιση. Οι λέξη Relief αντιπροσώπευε την ανακούφιση την οποία θα πρόσφερε η σειρά νομοθετημάτων στους φτωχούς και τους ανέργους.

Έπειτα, η λέξη Recovery μιλούσε για την αποκατάσταση της κατάστασης που επικρατούσε και κατά κύριο λόγο της οικονομίας, η οποία έπρεπε να επανέλθει σε φυσιολογικά επίπεδα, δηλαδή σε αυτά που βρισκόταν

προ κρίσης. Τέλος η λέξη Reform δηλαδή μεταρρύθμιση συσχετιζόταν με την ανασύσταση του χρηματοπιστωτικού συστήματος προκειμένου να αποφευχθεί μια νέα ενδεχόμενη ύφεση (Ντατσόπουλος, 2016).

Κεντρική ιδέα της πολιτικής του New Deal ήταν η εξής : Με στόχο να μπορέσει η οικονομία να ανακάμψει, θα πρέπει να γίνει ανάθεση μεγάλων παραγγελιών στις βιομηχανίες. Αυτός θα ήταν ο μόνος τρόπος να αναβιώσει η παλιά οικονομία, αφού όπως είναι φυσικό, οι βιομηχανίες προκειμένου να είναι σε θέση να φέρουν σε πέρας τις μεγάλου όγκου παραγγελίες οι οποίες θα τους ανατίθεντο, θα απευθύνονταν και σε άλλες επιχειρήσεις έτσι ώστε να προμηθευτούν τα μέσα τα οποία πιθανώς χρειάζονταν.

Με τον τρόπο αυτό, από την ανάθεση δηλαδή μεγάλων παραγγελιών σε βιομηχανίες, μέχρι την αγορά των κατάλληλων μέσων από τις άλλες επιχειρήσεις, οι εργάτες θα έβρισκαν εργασία και με τις χρηματικές απολαβές τις οποίες θα λάμβαναν θα κινούσαν την αγορά. Αυτό θα γινόταν διότι ένα μέρος του μισθού τους θα επενδυόταν στην αγορά για την προμήθεια ειδών πρώτης ανάγκης και όχι μόνο. Το σχέδιο αυτό της «αλυσίδας» θα πραγματοποιούταν όμως μόνο με την επένδυση χρημάτων από μεριάς του κράτους, αφού στη χρονική περίοδο για την οποία μιλάμε, κανένας δεν είχε τους πόρους και την οικονομική ευχέρεια προκειμένου να είναι σε θέση να πραγματοποιήσει οποιοδήποτε είδους επένδυση (Bernard Gazier, 2009).

Το -R της λέξης Reform έρχεται γρήγορα στο προσκήνιο, και η οικονομική πολιτική του Ρούσβελτ υλοποιείται με εξαιρετικά γοργούς ρυθμούς.

Πιο συγκεκριμένα, η αμερικανική κυβέρνηση εκείνης της περιόδου με τον Φραγκλίνο Ρούσβελτ στη θέση του πρωθυπουργού, πραγματοποιεί μεταρρυθμίσεις στο τραπεζικό σύστημα, διαχωρίζοντας τις τράπεζες σε δύο κατηγορίες. Οι δύο κατηγορίες των τραπεζών ήταν οι εξής : α) τράπεζες καταθέσεων, β) τράπεζες επενδύσεων. Με τον τρόπο αυτό, επιτεύχθηκε αύξηση του ομοσπονδιακού ελέγχου κι έτσι τα χρήματα δεν έφευγαν από τους λογαριασμούς. Επιπρόσθετα, η κυβέρνηση έκανε παροχή νέων πλέον εγγυήσεων σε όσους αποταμίευαν τα χρήματα τους και τα κατέθεταν σε τραπεζικούς λογαριασμούς, και ταυτόχρονα αύξησε τις προϋποθέσεις τόσο δημιουργίας χρήματος, όσο και έναρξης μεγάλων επιχειρησιακών και οικοδομικών έργων χρηματοδοτούμενων μέσω τραπεζικών δανείων. Επίσης καθιερώθηκε η ισχυρή εποπτεία για τις μεταβιβάσεις κινητής περιουσίας και πραγματοποιήθηκαν νέες

χρηματοστηριακές ρυθμίσεις οι οποίες θα απαγόρευαν στο νέο σύστημα να «κατρακυλήσει» όπως είχε γίνει στο παρελθόν. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι το νέο κράτος είχε αναλάβει το ρόλο του τραπεζίτη, και επενδύτη ούτως ώστε να υπάρχει ισχυρός έλεγχος και να αποφευχθούν τυχόν ατασθαλίες σαν αυτές των προηγούμενων ετών.

Τα αποτελέσματα του New Deal έγιναν γρήγορα ορατά σε όλους. Αυτό φάνηκε από το γεγονός ότι το 1934 το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν των Η.Π.Α αυξήθηκε κατά 7,7% και το ποσοστό της ανεργίας έφτασε από 25%, που ήταν το 1933 σε 21,7% το 1934. Έναν χρόνο αργότερα, το 1935 μπήκαν σε ισχύ προγράμματα του New Deal τα οποία είχαν άμεση σχέση με το -R ως αρχικό του Relief, αφού οι κινήσεις που διεξήχθησαν σχετίζονταν με την ανακούφιση τόσο των φτωχών όσο και των ανέργων.

Πιο συγκεκριμένα, με την έναρξη του δεύτερου New Deal μπήκαν σε ισχύ προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης, τα οποία περιείχαν επιδόματα ανεργίας ένα μέτρο καινοτόμο αφού δεν υπήρχε ανάλογο στο παρελθόν. Δύο οργανισμοί οι οποίοι δημιουργήθηκαν κατά κύριο λόγο λίγο πριν το 1935 ήταν οι Civil Work Administration δηλαδή η υπηρεσία δημοσίων έργων και η ομοσπονδιακή υπηρεσία κατεπείγουσας βοήθειας, Federal Emergency Relief Administration. Οι δύο αυτές υπηρεσίες ήταν υπεύθυνες για τη διαχείριση των δημοσίων έργων κατ' αποκλειστικότητα.

Από την άλλη μεριά, ένα μέτρο το οποίο αξίζει να αναφερθεί ήταν η μόνιμη λειτουργία του Οργανισμού Εγγύησης Καταθέσεων (Federal Deposit Insurance Corporation). Με το μέτρο αυτό, οι εμπορικές τράπεζες είχαν πλέον τη δυνατότητα τοποθέτησης των καταθέσεων των πελατών τους, σε νέα δάνεια, λιγότερο επισφαλής από τις προϋπάρχουσες μετοχές. Ακόμη, οι τράπεζες οι οποίες αντιμετώπιζαν πρόβλημα έλλειψης ρευστότητας, είχαν τη δυνατότητα να εξοφλήσουν από πριν την απαίτησή τους έναντι ενός δανειολήπτη της κεντρικής τράπεζας (Ντατσόπουλος, 2016). Με τη βοήθεια της νέας αυτής μεταρρύθμισης, εξασφαλίστηκε η ασφάλεια των χρημάτων των καταθετών στο μέγιστο βαθμό.

Επιπλέον, άξιο αναφοράς αποτελεί το γεγονός ότι οι τράπεζες έχασαν την απόλυτη ανεξαρτησία την οποία κατείχαν τα προηγούμενα χρόνια, και συνάμα έχασαν και τη δυνατότητά τους να καταθέτουν τα χρήματα των πελατών τους στο χρηματιστήριο, αφού πέραν των περιορισμών που τέθηκαν στις

τράπεζες εξαιτίας των νέων μέτρων, αυτά βοηθούσαν τα τραπεζικά ιδρύματα στα προβλήματα έλλειψης ρευστότητας τα οποία πιθανόν να παρουσίαζαν.

Οι Η.Π.Α δυσκολευτήκαν σε μεγάλο βαθμό να ξεφύγουν από το πρόβλημα της ύφεσης και μέχρι να φτάσουν στο σημείο στοιχειώδους ανάκαμψης, χρειάστηκαν αρκετά χρόνια. Η κρίση το 1937 παρουσίασε σημάδια βελτίωσης και το 1938 άγγιξε το ποσοστό του 28%. Πολλοί οικονομολόγοι αναφέρουν ως αντίλογο στην «επιτυχία» του New Deal, πως η ανάκαμψη δεν συνέβη εξαιτίας των μέτρων που έλαβε ο Ρούσβελτ, αλλά εξαιτίας του πολεμικού ανεφοδιασμού από μεριάς των Η.Π.Α προς τις άλλες χώρες με αφορμή τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και την επιστράτευση πολλών Αμερικανών τη δεδομένη χρονική περίοδο.

Η πολιτική του Ρούσβελτ πέραν των αλλαγών τις οποίες επέφερε στην οικονομία της Αμερικής, προκάλεσε και μια αναταραχή στο πολιτικό σύστημα. Προκειμένου να καταστεί σαφές, η πολιτική του Ρούσβελτ διέκοψε τον κλασικό Φιλελευθερισμό, ο οποίος έπαψε να υφίσταται τη δεδομένη χρονική στιγμή στις Η.Π.Α, και τον μετέτρεψε σε κοινωνικό Φιλελευθερισμό. Αυτό αναφέρεται σαν γεγονός, διότι το New Deal ως μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα, εισήγαγε νέες καινοτόμες πολιτικές με στόχο την αρωγή και την προώθηση των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι εισήχθη στις ζωές των αμερικανών μια νέα εποχή κρατικού παρεμβατισμού η οποία στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο σε δύο βασικούς πυλώνες. Ο πρώτος πυλώνας αφορούσε την αύξηση των κρατικών δαπανών με στόχο την αναθέρμανση της εγχώριας οικονομίας, και ο δεύτερος έκανε λόγο για το ρυθμιστικό ρόλο των οποίων είχε αναλάβει πλέον το κράτος, με σχολαστικό έλεγχο και οργάνωση όχι μόνο των επιχειρήσεων αλλά και των αμερικανικών τραπεζικών ιδρυμάτων.

2.5.3 ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΥ

Το έτος κατά το οποίο εισήχθη το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα του Φραγκλίνου Ρούσβελτ με τίτλο New Deal στη ζωή των αμερικανών, αποδείχθηκε σημαντικό, αφού όπως είδαμε ενίσχυσε τους ασθενέστερους και έδωσε μια γενικότερη ώθηση στην εγχώρια οικονομία. Παρά το γεγονός αυτό όμως, το έτος αυτό αποδείχθηκε αξιοσημείωτο χάρη στο ότι εμφανίστηκε στο

προσκήνιο άλλη μια βοηθητική μεταρρύθμιση η οποία είχε άμεση σχέση με την κατοχή χρυσού.

Πιο συγκεκριμένα μιλάμε για την κατάργηση του κανόνα του χρυσού, βάσει του οποίου, όσοι ιδιώτες κατείχαν χρυσό θεωρούταν παραβάτες του νόμου. Ο κανόνας του χρυσού ο οποίος καταργήθηκε με τη νέα ρύθμιση, και αποτελούσε βασικό κομμάτι της δημοσιονομικής πολιτικής μέχρι το 1933 ανέφερε ρητά ότι θα έπρεπε να υπάρχει αντίκρισμα των χαρτονομισμάτων σε χρυσό σε μια σχέση που όριζε η ίδια η κυβέρνηση.

Επί προεδρίας Φραγκλίνου Ρούσβελτ λοιπόν, καταργήθηκε η κατοχή χρυσού από ιδιώτες σε οποιαδήποτε μορφή κι αν παρουσιαζόταν αυτός. Αυτή η ρύθμιση αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα στη μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό με αποτέλεσμα οι χώρες να έχουν πλέον την ευχέρεια να αυξήσουν τα αποθέματα χρήματος και να ενισχύσουν τις εγχώριες οικονομίες. Με τον τρόπο αυτό διοχετεύτηκαν χρήματα στις αμερικανικές ιδίως τράπεζες κι έτσι μπορούμε να αναφέρουμε πλέον ότι η κατάργηση του κανόνα του χρυσού αποτέλεσε έναν εκ των ακρογωνιαίων λίθων για να μπορέσει η χώρα να ξεπεράσει την κρίση.

2.5.4 Ο ΝΟΜΟΣ GLASS – STEEGALL

Έπειτα από τα μέτρα τα οποία αναφέραμε άνωθεν, σειρά έχει ένα ακόμα μέτρο το οποίο συνέβαλε στο να ξεπεράσει η Αμερικανική οικονομία τη μακροχρόνια ύφεση. Το μέτρο αυτό ήταν ο νόμος G-S από τα αρχικά των Glass και Steegal. Ο νόμος G-S διαχώριζε τις ιδιότητες των τραπεζών προκειμένου να μην υπήρχε σύγχυση στις δραστηριότητες του και να αποφεύγονταν τα λάθη του παρελθόντος. Πιο συγκεκριμένα όπως αναφέρθηκε και άνωθεν, έγινε διαχωρισμός των τραπεζών σε α) εμπορικές και β) επενδυτικές και κάθε τράπεζα είχε τη δυνατότητα να διαλέξει μια από τις δύο ιδιότητες. Η κατηγορία των επενδυτικών τραπεζών είχε την ιδιότητα της χορήγησης δανείων και αποδοχής καταθέσεων.

Από την άλλη μεριά η δεύτερη κατηγορία τραπεζών, αποτελούσε εκείνη, η οποία είχε άμεση σχέση με το χρηματιστήριο, επομένως είχε την ευχέρεια κατάθεσης χρημάτων σε μετοχές, και εν αντιθέσει με την κατηγορία των εμπορικών τραπεζών δεν δεχόταν καταθέσεις προκειμένου να μην υπάρχει το ρίσκο να «παίξει» τα χρήματα των πελατών της στο χρηματιστήριο.

2.6 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΡΙΣΗ Ή ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΣΕ Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ Η.Π.Α ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Από την αμερικανική ήπειρο η οικονομική κρίση άρχισε να παίρνει παγκόσμιες διαστάσεις με αποτέλεσμα οι οικονομίες πολλών χωρών να έρχονται αντιμέτωπες με την οικονομική ύφεση και να μην μπορούν να αποφύγουν μια ενδεχόμενη κρίση. Αξίζει να σημειωθεί ότι όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι Η.Π.Α αποτελούσαν τον βασικό παίκτη στο παιχνίδι του δανεισμού με τις χώρες του εξωτερικού.

Εναργέστερα, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής είχαν δανείσει χρήματα σε άλλες χώρες με στόχο να τις βοηθήσει να εξοπλιστούν με πολεμικά εφόδια, αφού το διάστημα το οποίο εξετάζουμε συμπίπτει με την αρχή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Με αφορμή τη δυσμενή θέση στην οποία βρέθηκαν οι Η.Π.Α, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που ξέσπασε, άρχισαν να ζητούν τα χρήματα τα οποία είχαν δανείσει πίσω. Η απαίτηση αυτή από μεριάς των αμερικανών, έφερε τη σύγχυση στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες κι αυτό προκάλεσε μαζική χρεοκοπία σε πολλά τραπεζικά ιδρύματα του εξωτερικού. Οι τράπεζες οι οποίες επλήγησαν πρώτες ήταν κυρίως οι γερμανικές και οι αυστριακές, οι οποίες είχαν στηρίξει μεγάλο μέρος της λειτουργίας τους στη βοήθεια που τους είχαν προσφέρει οι Η.Π.Α.

Η χώρα της οποίας η ευημερία κλονίστηκε σε μεγάλο βαθμό ήταν η Γερμανία όπως προαναφέρθηκε. Η Αγγλία αντιμετωπίζοντας ήδη για μεγάλο χρονικό διάστημα οικονομικές δυσκολίες βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση μπλοκάροντας κατά ένα σημαντικό βαθμό την παγκόσμια οικονομία και μειώνοντας τους πελάτες, που είχε σε παγκόσμιο επίπεδο. Εν αντιθέσει με την Αγγλία, η Γαλλία δεν επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό, εξαιτίας του ότι δεν υπήρχαν στις επικράτειά της μεγάλες βιομηχανίες, επομένως δεν είχε «πέσει» στην ανάγκη της Αμερικής όσον αφορά πιθανά δάνεια.

Πέραν των χωρών οι οποίες στήριζαν την οικονομία τους κατά κύριο λόγο στην ισχυρή βιομηχανία, υπήρχαν και χώρες οι οποίες στήριζαν την ευημερία της εγχώριας οικονομίας τους στο επιτυχημένο εμπόριο γεωργικών και αγροτικών προϊόντων. Οι χώρες αυτές οι οποίες ήταν κατά βάση γεωργικές καταστράφηκαν σε μεγάλο βαθμό εξαιτίας της κρίσης τόσο διότι ούτε

μπορούσαν να πουλήσουν τα προϊόντα τους, ούτε όμως σημειωνόταν μεγάλη ζήτηση αυτών. Πιο συγκεκριμένα το γεγονός ότι οι αναπτυγμένες χώρες κυρίως της Δύσης είχαν πληγεί εξαιτίας της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, τους αφαιρούσε τη δυνατότητα αγοράς προϊόντων πρώτων υλών από χώρες όπως ο Καναδάς ο οποίος φημιζόταν για το σιτάρι του, ή η Βραζιλία η οποία ήταν διάσημη για τον καφέ της.

Αφού λοιπόν οι ευημερούσες χώρες αδυνατούσαν να επενδύσουν μέρος των χρημάτων τους σε αγροτικά προϊόντα εισαγόμενα από το εξωτερικό, όπως είναι εύλογο η ζήτηση αυτών μειωνόταν και οι τιμές διαρκώς έπεφταν. Το γεγονός αυτό είχε σαν τελικό αποτέλεσμα, οι χώρες οι οποίες είχαν σαν κύρια ασχολία τους την καλλιέργεια αγροτικών προϊόντων, να χάνουν την κύρια πηγή εσόδων τους, και ως απόρροια αυτού να αντιμετωπίζουν μεγάλα οικονομικά προβλήματα (Παραπολιτική, 2008)

Μεγάλες μερίδες ανθρώπων ανά τον κόσμο έμειναν άνεργοι κι αυτό όπως είναι φυσικό προκάλεσε εντάσεις. Στους ανέργους συγκαταλέγονταν πρώην διευθυντές και υπάλληλοι τραπεζικών ιδρυμάτων, επιχειρήσεων και βιομηχανιών που κατέρρευσαν.

Επιπρόσθετα μερίδα ανέργων αποτέλεσαν εκείνη τη χρονική περίοδο οι αγρότες οι οποίοι αδυνατούσαν να πουλήσουν τα προϊόντα της σοδειάς τους. Η φτώχεια και η ανέχεια προκαλούν την οργή των πολιτών οι οποίοι κατηγορούν όπως είναι φυσικό την εκάστοτε κυβέρνηση για τα προβλήματα τα οποία έχουν δημιουργηθεί. Οι διαδηλώσεις πλέον γίνονται κομμάτι της καθημερινότητας, και ταυτόχρονα οι συγκρούσεις του λαού με τους αστυνομικούς αποτελούν σύνηθες θέαμα στους δρόμους.

Οι περισσότερες χώρες θεώρησαν ως λύση στο πρόβλημα της κρίσης τον περιορισμό τους διεθνούς εμπορίου. Επιπρόσθετα έθεταν αυστηρά μέτρα ελέγχου ως προς τα συστήματα πληρωμών και τη διακίνηση μεγάλου όγκου κεφαλαίων από χώρα σε χώρα, με στόχο να μην δημιουργηθούν τα κενά που είχαν δημιουργηθεί τα προηγούμενα χρόνια, εξαιτίας της αδυναμίας αποπληρωμής των δανείων.

Καθ' όλη τη διάρκεια της παγκοσμίου εμβέλειας κρίσης του 1930 το κλίμα το οποίο επικρατούσε ανά τον κόσμο ήταν ψυχρό και καχύποπτο και διακόπηκε μόνο με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν πλέον έγινε ευρέως αντιληπτό το πόσο ανάγκη είχαν την εδραίωση πολιτικών διαχείρισης

της ενεργού ζήτησης γεγονός το οποίο θα εξισορροπούσε τη σχέση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης. Κύριο άξονα στη διαχείριση μπορούσε να αποτελέσει μόνο η δημοσιονομική πολιτική η οποία θα λειτουργούσε σαν βασικό εργαλείο (Ψαλιδόπουλος, 2011).

Πέραν όμως των οικονομικών προβλημάτων τα οποία προκάλεσε η οικονομική κρίση, προκάλεσε και κοινωνικά. Με στόχο να καταστεί σαφέστερο, το κύμα μαζικής ανεργίας το οποίο είχε προκληθεί ως αποτέλεσμα της ύφεσης έφερε στο προσκήνιο όπως αναφέρθηκε και άνωθεν, φαινόμενα μαζικών διαμαρτυριών και συγκρούσεων προερχόμενα από κάθε πολιτικό χώρο του τόξου. Μέσω των κινήσεων αυτών μπορούμε να πούμε ότι τόσο οι κοινωνικοί όσο και οι πολιτικοί θεσμοί δοκιμάζονταν διαρκώς.

Πιο συγκεκριμένα τη δεδομένη χρονική περίοδο την οποία εξετάζουμε, υπήρχαν χώρες κυρίως της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης οι οποίες γνώρισαν απολυταρχικά καθεστώτα. Οι απελπισμένοι Ευρωπαίοι πολίτες κρατών χωρίς ισχυρή παράδοση έστρεψαν το ενδιαφέρον τους προς ηγέτες οι οποίοι ασπάζονταν ιδεολογίες των άκρων όπως λόγου χάρι ο Αδόλφος Χίτλερ στη Γερμανία ή οι ηγέτες της Σοβιετικής Ένωσης σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Πέραν τον ίδιο αυτών ιστορικών παραδειγμάτων, υπήρξαν κι άλλα παραδείγματα χωρών, των οποίων τα ηνία ανέλαβαν δικτατορικά καθεστώτα, όπως η Ιταλία με το Μουσολίνι, η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Αυστρία. Φυσικά από την κρίση αυτή δεν έμεινε ανεπηρέαστη η Ελλάδα η οποία πέραν της μεγάλης οικονομικής κρίσης που βίωσε, έζησε για χρόνια κάτω από τη σκιά του δικτάτορα Μεταξά (Ντατσόπουλος, 2016).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΕΝ ΕΤΕΙ 1930

3.1 ΤΟ ΞΕΣΠΑΣΜΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Το ελληνικό κράτος όπως προαναφέρθηκε δεν βγήκε αλώβητο μέσα από αυτή την παγκόσμιας κλίμακας οικονομική κρίση. Όπως είναι λογικό η Ελλάδα δεν έμεινε ανεπηρέαστη αλλά ταλαιπωρήθηκε κι εκείνη εξαιτίας της ύφεσης που έπληττε τις άλλες χώρες. Την περίοδο κατά την οποία οι περισσότερες χώρες ταλανίζονταν από την κρίση, ο Ελευθέριος Βενιζέλος σχεδίαζε ένα πρόγραμμα το οποίο στόχευε στην αναθέρμανση της ελληνικής οικονομίας. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα περιέκλειε μέσα του εγγειοβελτιωτικά δημόσια έργα και είχε ως βασικό σκοπό, να ωθήσει την Ελλάδα και να της δώσει ένα νέο αέρα ευημερίας.

Παρά το γεγονός ότι τα έργα ήταν εξαιρετικά φιλόδοξα, δεν κατάφεραν να υλοποιηθούν εξαιτίας της έλλειψης των απαραίτητων χρηματικών πόρων. Η κατάρρευση του αμερικανικού χρηματιστηρίου είχε αγγίξει και τα ελληνικά σύνορα με αποτέλεσμα να περιορίζονται οι εξαγωγές και να μην πραγματοποιούνται πλέον χρηματοδοτήσεις και δάνεια από χώρες του εξωτερικού, επομένως απουσίαζαν οι απαραίτητοι χρηματικοί πόροι από την ελληνική οικονομία.

Το ελληνικό κράτος όντας ένα μικρό κράτος ούτε διέθετε τα εφόδια προκειμένου να αντιμετωπίσει μεγάλης κλίμακας κρίσεις, ούτε όμως ήταν και προετοιμασμένο. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει δυσκολίες για τις οποίες δεν ήταν ικανό.

Εναργεστέρα οι ελληνικές επιχειρήσεις και βιομηχανίες βρέθηκαν αντιμέτωπες με το πρόβλημα της μη αποπληρωμής των χρηματικών τους οφειλών και των γενικότερών τους υποχρεώσεων. Οι επιχειρηματικές δαπάνες και οι τραπεζικές πιστώσεις όπως ήταν φυσικό ελαττώθηκαν με στόχο να αντιμετωπιστεί καλύτερα η κρίση.

Επιπρόσθετα, δημιουργήθηκε μεγάλος όγκος κεφαλαίων εντός της ελληνική επικράτειας, αφού η κρίση επιδείνωσε την δραστηριότητα ελλήνων επενδυτών στις αγορές των χωρών του εξωτερικού. Τα προεξοφλητικά επιτόκια

και τα επιτόκια καταθέσεων στις ελληνικές τράπεζες μειώθηκαν ως απόρροια των όσων αναφέρονται άνωθεν. (Μαζάουερ, 2009).

Η γενικότερη κατάσταση η οποία επικρατούσε εκείνη τη χρονική περίοδο, ήταν αρκετά δύσκολη μιας και σημειωνόταν κρίση στην πλειοψηφία των τομέων της ελληνικής οικονομίας. Ο πρωτογενής τομέας της Ελλάδας είχε πληγεί σημαντικά σε βαθμό τέτοιο που η ανάκαμψη θεωρούταν εξαιρετικά δύσκολη ως αποτέλεσμα της πτώσης της ζήτησης των αγροτικών προϊόντων, μειώθηκαν σημαντικά και οι εξαγωγές των όσων παρήγαγε η ελληνική γη. Ταυτόχρονα μεγάλος αριθμός των ελληνικών επιχειρήσεων και βιομηχανιών είτε βρισκόταν στα πρόθυρα χρεοκοπίας είτε είχε ήδη πτωχεύσει. Εξαιτίας αυτού, μεγάλη μερίδα ελλήνων πολιτών είχαν μείνει άνεργοι, αλλά ακόμα κι αν δεν είχαν χάσει την εργασία τους, το εισόδημα τους είχε μειωθεί εξαιρετικά.

Με στόχο την αναβίωση της εγχώριας οικονομίας και την επιστροφή στις προ κρίσης συνθήκες, το ελληνικό κράτος αποφάσισε ότι το να μειώσει τους εισαγωγικούς δασμούς, θα βελτίωνε τα οικονομικά μεγέθη της χώρας.

3.2 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Σε έκθεση απολογισμού σχετικά με την πρώτη περίοδο της οικονομικής κρίσης αναφερόταν ρητά πως οι επιπτώσεις της κρίσης οι οποίες έπληξαν το ελληνικό κράτος ήταν λιγότερες συγκριτικά των άλλων κρατών του κόσμου. Οι προσπάθειες οι οποίες γίνονταν με στόχο την ανασύσταση της ελληνικής οικονομίας ήταν πολλές και μια εξ αυτών αφορούσε τον τότε διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος. Ο Αλέξανδρος Διομήδης τη χρονική περίοδο την οποία εξετάζουμε, όντας διοικητής της Κεντρικής Τράπεζας στην Ελλάδα, παρέμενε στο εξωτερικό προσπαθώντας να αποσπάσει, από κάποια χώρα του εξωτερικού, χρηματική βοήθεια. Το γεγονός αυτό όμως κατέστη αδύνατο αφού οι περισσότερες χώρες είχαν πληγεί από την οικονομική κρίση που είχε ξεσπάσει πρώτα στην Αμερική.

Πέραν του γεγονότος που αναφέραμε άνωθεν ένα άλλο γεγονός το οποίο επιδείνωσε την οικονομική κατάσταση της Ελλάδας, ήταν η εγκατάλειψη του κανόνα του χρυσού από μεριάς της Αγγλίας στις 20 Σεπτεμβρίου του 1931. Η κίνηση αυτή οδήγησε σε υποτίμηση της ελληνικής δραχμής κατά 30% και εν συνεχεία σε κλείσιμο του ελληνικού χρηματιστηρίου το οποίο βρισκόταν στο

κέντρο της Αθήνας. Προκειμένου να δοθεί λύση στο κενό το οποίο είχε δημιουργηθεί, η ελληνική κυβέρνηση με επικεφαλής τον Ελευθέριο Βενιζέλο είχε αποφασίσει να προβεί στην αποδέσμευση της ελληνικής δραχμής από την αγγλική λίρα, και να συνδέσει το ελληνικό νόμισμα με κάποιο άλλο το οποίο θα ήταν μετατρέψιμο σε χρυσό. Το νόμισμα το οποίο επέλεξε η ελληνική κυβέρνηση να συνδέσει με την τότε ελληνική δραχμή έτυχε να είναι το αμερικανικό δολάριο.

Το γεγονός ότι διεκόπη απότομα η μετατρεψιμότητα της αγγλικής λίρας σε χρυσό επέφερε κατά κύριο λόγο αρνητικές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία και στην ελληνική επικράτεια. Το μόνο θετικό το οποίο συμπίπτει με την έξοδο της Αγγλίας με τον κανόνα χρυσού ήταν η διαγραφή μέρους των ελληνικών χρεών αφού η πλειοψηφία αυτών ήταν σε λίρες Αγγλίας.

Ωστόσο όμως η κίνηση αυτή έφερε μόνο κακά, αφού η κατάσταση πλέον της Ελλάδας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί χειρίστη. Πιο συγκεκριμένα οι επιχειρήσεις πτωχεύουν, οι βιομηχανίες κλείνουν οριστικά, η αγροτική οικονομία καταστρέφεται κι όπως είναι εύλογο τα ποσοστά ανεργίας είναι στο ζενίθ. Προς αντιμετώπιση της κατάστασης, η τότε ελληνική κυβέρνηση αυξάνει τους δασμούς στις εισαγωγές θέλοντας έτσι να μειώσει τα ποσοστά των εισαγωγών και συνάμα την εκροή συναλλάγματος από τις άλλες χώρες.

Όπως σημειώσαμε και στην εισαγωγική ενότητα του δοθέντος κεφαλαίου, η κρίση δεν επηρέασε μονάχα τις επιχειρήσεις και τις πρώτες ύλες αλλά και τα ελληνικά τραπεζικά ιδρύματα της χώρας. Τα περισσότερα προβλήματα αντιμετώπιζε η Τράπεζα της Ελλάδος η οποία ερχόταν σε σύγκρουση με τις εμπορικές τράπεζες. Προκειμένου να καταστεί σαφές, οι εμπορικές τράπεζες της Ελλάδας την περίοδο εκείνη, με τη δικαιολογία ότι αγόραζαν ελληνικά χρεόγραφα, έστελναν τα συναλλάγματά τους στο εξωτερικό. Επιπρόσθετα, οι καταθέσεις όψεως μετατράπηκαν σε γρήγορο χρονικό διάστημα σε καταθέσεις προθεσμίας, εξαιτίας του ότι το κάλυμμα του χαρτονομίσματος έφτασε το όριο που είχε θέσει η Τράπεζα της Ελλάδος το 1927, δηλαδή το ποσοστό του 40%.

Παρά το ποσοστό του 40% το συνάλλαγμα έφυγε από τα χέρια των εμπορικών τραπεζών και κατευθύνθηκε προς τις τράπεζες των άλλων χωρών με αποτέλεσμα τα αποθέματα να μειώνονται με γοργούς ρυθμούς. Σε διάστημα τριών ετών δηλαδή από το Δεκέμβριο του 1928 στο Δεκέμβριο του 1931 το

απόθεμα είχε διαφοροποιηθεί από 11,3 εκατομμύρια λίρες Αγγλίας σε 5,1 εκατομμύρια λίρες. Έχοντας στο νου της η κυβέρνηση να γεμίσει το οικονομικό κενό το οποίο είχε προκύψει ανέμενε εξωτερική βοήθεια με τη μορφή δανείου από την Ευρώπη. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2009).

3.3 Η ΠΤΩΧΕΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Η περίοδος κατά την οποία η Ελλάδα είχε αρχίσει να παρακμάζει ξεκίνησε στις 10 Δεκεμβρίου του 1931 όταν ο έλληνας πρέσβης στο Λονδίνο ανέφερε πως η τιμή των ελληνικών ομολόγων είχε φτάσει στο ναδίρ κι εξαιτίας αυτής της πτώσης ο τότε διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος επισκέφτηκε τις πρωτεύουσες της Αγγλίας και της Γαλλίας προς αναζήτηση χρηματικής βοήθειας. Την ίδια στιγμή η τιμή της δραχμής είχε υποτιμηθεί σε μεγάλο βαθμό με αποτέλεσμα ο Ελευθέριος Βενιζέλος να ζητάει τη στήριξη τριών μεγάλων ευρωπαϊκών χωρών (Ιταλία, Αγγλία, Γαλλία) , καθώς και τη βοήθεια της Κοινωνίας των Εθνών. Το σχέδιο του Βενιζέλου για την υποστήριξη του ελληνικού νομίσματος, περιλάμβανε δύο σκέλη. Το πρώτο μέρος ζητούσε 5 χρόνια αναστολή της αποπληρωμής των τοκοχρεολυσίων καθώς αποτελούσαν το 40% του προϋπολογισμού, και το δεύτερο να προσφερθεί στην ελληνική κυβέρνηση δάνειο 50 εκατομμυρίων δολαρίων το οποίο θα έχει τη δυνατότητα να εξοφλήσει σε τέσσερις δόσεις.

Μέσα στο πρόγραμμά του, ο Βενιζέλος είχε σκεφτεί σε ποιους τομείς θα αξιοποιούσε το ποσό των 50 εκατομμυρίων δολαρίων. Πιο συγκεκριμένα, τα χρήματα αυτά θα προσφέρονταν για την ολοκλήρωση δημόσιων έργων, και για το ισοζύγιο εσόδων – εξόδων, προκειμένου να έρθει σε ισορροπία και η χώρα να ανακάμψει οικονομικά. Επιπρόσθετα, στο πρόγραμμα συμπεριλαμβανόταν το αίτημα της Τράπεζας της Ελλάδος για την προσφορά μια επιτροπής αποτελούμενης από ειδικούς, η οποία θα εκτιμούσε την κατάσταση που επικρατούσε στην ελληνική οικονομία, και θα έδινε μια λύση στο πρόβλημα (Τράπεζα της Ελλάδος, 2009).

Το πρόσωπο το οποίο επιλέγει ως αρμόδιο να εκτιμήσει την κατάσταση, ήταν ο διευθυντής της Τράπεζας της Αγγλίας Otto Niemeyer. Ο Otto Niemeyer μελετώντας την κατάσταση που επικρατούσε στην ελληνική επικράτεια, ανέφερε πως ο προϋπολογισμός της Ελλάδας για το έτος 1931-1932 ήταν ελλειμματικός, και πως το διαθέσιμο συνάλλαγμα είχε αγγίξει το 32% ενώ

τις τελευταίες μέρες του μήνα Μάρτιου υπολογιζόταν στο 27%. Τέλος τα βήματα τα οποία πρότεινε ο διευθυντής της Τράπεζας της Αγγλίας προκειμένου να επέλθει η ανάκαμψη στην ελληνική οικονομία ήταν τα εξής: α) περικοπή δαπανών προκειμένου να συγκεντρωθούν χρήματα, β) παραμονή στο κανόνα του χρυσού προκειμένου να μην χάσει η ελληνική δραχμή την αξία της και με αυτό τον τρόπο να συνεχίσουν οι επενδύσεις από το εξωτερικό, και τέλος γ) να ανασταλεί η πληρωμή δανείων για διάστημα ενός χρόνου καθώς το κομμάτι των δανείων αποτελούσε όπως αναφέρεται και άνωθεν, το 40% του προϋπολογισμού (Eurocapital, 2010). Ταυτόχρονα, τα μικρά τραπεζικά ιδρύματα της χώρας μη μπορώντας να ανταπεξέλθουν της ύφεσης, αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα. Προκειμένου να αποφορτιστούν σε ένα βαθμό, τους χορηγήθηκε χρηματική βοήθεια από την Τράπεζα της Ελλάδος, ύψους 500 εκατομμυρίων δραχμών.

Επιπρόσθετα μείωση είχε δεχθεί η ρευστότητα των τεσσάρων μεγαλύτερων τραπεζών της χώρας.

Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό επί της εκατό της ρευστότητας είχε διαφοροποιηθεί στο διάστημα μεταξύ 1931 και 1932 από 16,8% σε 9,7%. Επιπλέον την ίδια περίοδο μειώσεις πραγματοποιήθηκαν στην κυκλοφορία του ελληνικού νομίσματος του οποίου κιάλας το κάλυμμα παρέμενε κάτω του 40%, και στον αριθμό των καταθέσεων.

Τέλος, οι κινήσεις οι οποίες έφεραν την Ελλάδα ένα βήμα πιο κοντά στο να κηρύξει τελικά πτώχευση ήταν αρχικά, το γεγονός ότι η Ελλάδα παρά το ότι είχε λάβει το περιθώριο του ενός χρόνου για να εξοφλήσει τις οφειλές της σε χώρες του εξωτερικού, ήταν υποχρεωμένη να καταβάλει το αντίτιμο αυτών των οφειλών σε δεσμευμένο λογαριασμό. Το γεγονός αυτό όμως καθίσταντο εξαιρετικά δύσκολο για μια χώρα η οποία κατέρρεε οικονομικά κι άρα χρειαζόταν χρηματική βοήθεια προκειμένου να είναι σε θέση να εξοφλήσει τις οφειλές της.

Ακόμη, η Ελλάδα εγκατέλειψε σταδιακά τον κανόνα του χρυσού αφού όμως πρώτα στις 26 Απριλίου ψηφίστηκε νόμος βάσει του οποίου η Τράπεζα της Ελλάδος απαλλασσόταν από την αρμοδιότητα εξαργύρωσης χαρτονομισμάτων σε χρυσό. Την επόμενη ακριβώς μέρα όπως ήταν φυσικό η Ελλάδα εγκατέλειψε τον κανόνα του χρυσού και λίγες μέρες αργότερα συγκεκριμένα την 1^η Μαΐου κήρυξε πτώχευση.

3.4 ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Η ελληνική κυβέρνηση αντιλαμβανόμενη ότι η κατάσταση πλέον ήταν μη αναστρέψιμη αποφάσισε να λάβει μια σειρά μεταρρυθμιστικών μέτρων η οποία δεν θα αφορούσε μόνο την εσωτερική πολιτική της χώρας, θα αφορούσε αντιστοίχως και την εξωτερική. Πιο συγκεκριμένα, στις 30 Ιουνίου του ίδιου έτους, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ζήτησε με τη βοήθεια του πρέσβη Χαράλαμπου Σιμόπουλου στην Ουάσιγκτον βοήθεια σχετικά με την αποπληρωμή των ομολόγων τα οποία έληγαν μια μέρα αργότερα. Το αίτημα διευκόλυνσης μεταφέρθηκε στον Υπουργό Οικονομικών της Αμερικής εν ονόματι Ogden L.Mills και τελικά πέτυχε. Εν τέλει το αίτημα πέτυχε και η ελληνική κυβέρνηση πήρε παράταση δύομιση χρόνων για την αποπληρωμή των ομολόγων, που λόγω της κρίσης δεν ήταν σε θέση να εξοφλήσει.

Ακόμη αξίζει να αναφερθούμε στη συμφωνία, που είχε κλείσει ο έλληνας υπουργός οικονομικών με τους αντίστοιχους επικεφαλής οι οποίοι είχαν ως αντιπρόσωπο τη League Loans Committee του Παρισιού. Η συμφωνία στην οποία κατάφεραν να καταλήξουν ο Κ. Βαρβαρέσσος και οι ομόλογοι του περιείχε τα εξής : Αρχικά προέβλεπε ετήσιο χρεοστάσιο για τις οφειλές έως και την 1^η Ιουλίου. Επιπρόσθετα, κομμάτι της συμφωνίας αποτελούσε η αποπληρωμή του 30% των τόκων σε συνάλλαγμα για το επόμενο έτος. Επιπλέον μέσα στη συμφωνία περικλειόταν η παραχώρηση όλων των ευνοϊκών όρων στους ομολόγους, γεγονός που είχε σαν αποτέλεσμα τη θετική αντιμετώπιση των Ελλήνων από τους ξένους ομολόγους τους αφού και οι δύο πλευρές ήταν ικανοποιημένες.

Τέλος τελευταίος όρος στη συμφωνία ήταν ο εξής: Όλες οι δεσμευμένες καταθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδας θα παραχωρούνταν στη ΔΟΕ με στόχο την αποπληρωμή μέρους τους έως και το Νοέμβριο (Τράπεζα της Ελλάδος, 2009).

Τα μέτρα αυτά τα οποία πάρθηκαν και αναφέρονται στην παραπάνω παράγραφο αποτελούσαν κομμάτι της πολιτικής της κυβέρνησης για τη βελτίωση και ελαχιστοποίηση των προβλημάτων τα οποία αντιμετώπιζε η Ελλάδα και είχαν σχέση με τις οφειλές της στο εξωτερικό. Αφού λοιπόν οι ιθύνοντες της χώρας προέβησαν στη λήψη μέτρων σχετικά με την αποπληρωμή

των δανείων που είχε πάρει η Ελλάδα στο εξωτερικό είχε έρθει η ώρα να μεριμνήσουν για τα οικονομικά προβλήματα εντός της επικράτειας. Το πρώτο μέτρο το οποίο θεσπίστηκε και είχε άμεση σχέση με την αποχώρηση της Ελλάδας από το χρυσό ήθελε τη δραχμή να μετατρέπεται σε χρυσό ή συναλλάγμα, γεγονός που την έκανε να χάνει το 40% της ονομαστικής της αξίας.

Επιπρόσθετα αξίζει να αναφερθεί πως στα περιεχόμενο των μέτρων οριζόταν το ότι ο μόνος επιτρεπτός χορηγός συναλλάγματος θα ήταν η Τράπεζα της Ελλάδος. Επίσης, πραγματοποιήθηκε από την 1^η Μαΐου μείωση των τόκων των δανείων εσωτερικού κατά 25% και γενική αναστολή της αποπληρωμής των δανείων εσωτερικού και εξωτερικού. Επιπλέον, σημαντικό γεγονός αποτέλεσε η αύξηση των τελών όσον αφορά τις εισαγωγές, με αποτέλεσμα οι φόροι επί των εισαγωγών να αγγίζουν αυξήσεις της τάξης του 70% μέχρι και 200% πάνω σε κάποια προϊόντα συγκριτικά με το παρελθόν.

Ένα ακόμη βήμα το οποίο πραγματοποιήθηκε από μεριάς της ελληνικής κυβέρνησης, ήταν το ότι οι οφειλές οι οποίες σχετίζονταν άμεσα είτε με Έλληνες, είτε με αλλοδαπούς και οι οποίες πληρώνονταν εντός της επικράτειας της Ελλάδας, θα εξοφλούνταν σε δραχμές, και μάλιστα με βάση τη σχέση δραχμής - δολαρίου 1 δολάριο προς 100 δραχμές. Αξίζει να σημειωθεί πως η σχέση αυτή άλλαξε αργότερα προς το χειρότερο θα λέγαμε αφού το Δεκέμβριο του 1932 η ισοτιμία δραχμής – δολαρίου ήταν 1 δολάριο προς 184 δραχμές αντί για τις 100 δραχμές του παρελθόντος. Σχετικά με τις οφειλές εμπορικών συναλλαγών οι οποίες ίσχυαν προ της άρσης της σταθεροποίησης, ορίστηκαν 5 χρόνια χρέους έως ότου εξοφληθούν ολοκληρωτικά.

Τέλος σε εφαρμογή μπήκε η μέθοδος «clearing», η οποία αποτελούσε μέθοδο συναλλαγής η οποία θεσμοθετήθηκε κατά κύριο λόγο από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά. Πιο συγκεκριμένα, το «clearing» αποτελούσε παγκοσμίου κλίμακας μέθοδο συναλλαγής. Ο όρος αντιπροσώπευε τη μέθοδο διεθνών συναλλαγών οι οποίες δεν γίνονταν πλέον με βάση το μετατρέψιμο συναλλάγμα, αλλά με τη βοήθεια κρατικών συμφωνιών οι οποίες είχαν τη δυνατότητα κοστολόγησης των προς ανταλλαγή προϊόντων και μεριμνούσαν για την ισοσκελίση της αξίας των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών, πάντα στα όρια ειδικών λογαριασμών. Για ένα μικρό κράτος, όπως ήταν το ελληνικό, όπου οι συναλλαγές ήταν ελλειμματικές η εισαγωγή σε μια διαδικασία

οικονομικού προστατευτισμού, μόνο θετικές επιπτώσεις θα μπορούσε να επιφέρει (Υπουργείο Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων - Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2012).

Η είσοδος της Ελλάδας σε μια διαδικασία οικονομικού προστατευτισμού όπως ήταν η οικονομική μέθοδος παγκοσμίου εμβέλειας «clearing», τη βοήθησαν να δημιουργήσει ένα εξωτερικό «τείχος», με τη βοήθεια του οποίου θα ήταν σε θέση πλέον να προστατεύσει την ευθραυστότητα της οικονομίας της και να γίνει πιο ισχυρή. Το «προστατευτικό πλέγμα» το οποίο δημιούργησε η ελληνική κυβέρνηση με τη βοήθεια διάφορων οικονομικών μεθόδων, ενίσχυσαν το κράτος βοηθώντας το να ανακάμψει σταδιακά. Η ανάκαμψη αυτή άργησε να έρθει αφού τα μέτρα τα οποία θέσπισε η ελληνική κυβέρνηση, προκάλεσαν την υποτίμηση του ελληνικού νομίσματος σε σχέση με τα ξένα, υποτίμηση της τάξεως του 60%. Εξαιρετικό παράδειγμα αποτελεί η ισοτιμία δραχμής – λίρας η οποία τον Ιανουάριο του 1963 άγγιξε το 1 προς 628. Πέραν όμως των αρνητικών επιπτώσεων τις οποίες έφεραν τα νέα μέτρα αξίζει να σημειωθεί η σταδιακή αύξηση της ελληνικής δραχμής με τρανταχτό δείγμα τα τέσσερα δισεκατομμύρια δραχμές του 1931, περίοδος κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν υπό την κατάσταση ύφεσης, και τα 9,4 δισεκατομμύρια του 1939. Το γεγονός αυτό μας κάνει να κατανοήσουμε πως σταδιακά η οικονομία άρχισε να ανακάμπτει (Τράπεζα της Ελλάδος, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΚΡΙΣΕΙΣ

Προτού ακόμα μεταβούμε στην τελευταία κρίση του σύγχρονου κόσμου, την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και θέλοντας με κάποιο τρόπο να την καταστήσουμε σαφέστερη και πιο κατανοητή, θα ήταν εξαιρετικά βοηθητικό να προχωρήσουμε σε μια ανάλυση ανάμεσα στις δύο κρίσεις, την κρίση του 1929 και την κρίση του 2008, προκειμένου να εντοπίσουμε τόσο τις ομοιότητες όσο και τις διαφορές και να τις συγκρίνουμε.

Έτσι λοιπόν, αξίζει να σημειωθεί ότι ο τρόπος με τον οποίο ξεκίνησαν οι δυο κρίσεις είναι όμοιος παρουσιάζοντας μια μικρή διαφορά. Πιο συγκεκριμένα η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 αποτέλεσε κομμάτι της αμέσως προηγούμενης κρίσης του 2007. Την βασικότερη αιτία της κρίσης όπως θα δούμε και στη συνέχεια, αποτέλεσε τα δάνεια μειωμένης εξασφάλισης ή αλλιώς subprime mortgages στην αγορά στεγαστικών δανείων. Η διαφορά η οποία προκύπτει από τη σύγκριση των δύο κρίσεων έγκειται στο γεγονός ότι η κρίση του 2008 δεν ήταν αυτό που θα ονομάζαμε προβλέψιμη. Κατά καιρούς υπήρχαν εικασίες σύμφωνα με το ξέσπασμα μιας δεύτερης πιθανής κρίσης όμως τίποτα δεν το μαρτυρούσε φανερά. Αν και τα δημοσιεύματα που ήθελαν τη φούσκα να σκάει και να φέρνει στην επιφάνεια νέα προβλήματα ήταν πολλά κανένας δεν περίμενε σε περίοδο υποτιθέμενης ευφορίας να συμβεί κάτι τέτοιο (Ντατσόπουλος Π. ,2012).

Βασικό οίονό της κρίσης αποτέλεσε το γεγονός της χορήγησης στεγαστικών δανείων σε αφερέγγυους δανειολήπτες με κατά κύριο λόγο χαμηλό εισόδημα. Η αγορά των συγκεκριμένων κατοικιών είχε πραγματοποιηθεί κατά κύριο λόγο μέσω ενυπόθηκων δανείων μειωμένης πιστοληπτικής διαβάθμισης. Στην αρχή η τιμή των επιτοκίων ήταν εξαιρετικά χαμηλή, οι αντίστοιχες τιμές των ακινήτων παρουσίαζαν διαρκή αύξηση, στη συνέχεια όμως οι ρόλοι αντιστράφηκαν με αποτέλεσμα οι τιμές των επιτοκίων να παρουσιάζουν αύξηση σε αντίθεση με τις τιμές οι οποίες έπεφταν κατακόρυφα. Το γεγονός αυτής της αντιστροφής έφερε πολλούς δανειολήπτες στη δύσκολη θέση της αδυναμίας αποπληρωμής των οφειλών τους και ως απόρροια τα στεγαστικά δάνεια στις Η.Π.Α είτε ήταν κατά το ένα δέκατο περίπου αργοπορημένα όσον αφορά την πληρωμή τους είτε τα οικήματα είχαν ήδη κατασχεθεί.

Ένας παράγοντας ο οποίος διαφοροποιεί τις δύο κρίσεις σε μεγάλο βαθμό μεταξύ τους, ήταν το φαινόμενο της «παγκοσμιοποίησης». Στην κρίση του 2008 και καθώς μιλάμε για μια αρκετά πιο σύγχρονη περίοδο της ιστορίας συγκριτικά με αυτή κατά την οποία έλαβε χώρα η κρίση του 1929, το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης είχε επιφέρει τη διασύνδεση των χωρών μεταξύ τους σε πολλούς τομείς της ζωής και της οικονομίας. Προκειμένου να καταστεί σαφές, μέσω της παγκοσμιοποίησης οι χώρες αλληλοεξάρτονταν σε μεγάλο βαθμό σε επίπεδο αγορών με αποτέλεσμα οι διάφορες χρηματοπιστωτικές κρίσεις που ξεσπούσαν ανά τον κόσμο, να πολλαπλασιάζονται εξαιτίας του μεγάλου βαθμού επιρροής της μιας χώρας με την άλλη.

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 αποτέλεσε λογική εξέλιξη χρόνιων δυσλειτουργιών του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος όπως ήταν η χρόνια αποφυγή ρύθμισης της προβληματικής κατάστασης που επικρατούσε, η εξαιρετικά περίπλοκη δομή των τραπεζών, η μεγάλη αλληλεξάρτηση μεταξύ των χωρών του κόσμου, και ο διαρκής δανεισμός. Καθώς αυτά τα φαινόμενα διογκώνονταν και η κρίση «φούντωνε», η εκάστοτε κυβέρνηση, με στόχο να διορθώσει «το λάθος», προχωρούσε σε επεκτατική δημοσιονομική πολιτική και διαρκή επέκταση του χρέους ως ποσοστού του εγχώριου Α.Ε.Π.

Η κατάσταση αυτή της διαρκούς επέκτασης της πρόσφατης κρίσης του 2008 μέσα από λανθασμένες πολιτικές αντιμετώπισης και εξαιτίας του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης ίσως αποτελεί ομοιότητα μεταξύ των δύο κρίσεων. Το συμπέρασμα αυτό ανάγεται από το γεγονός ότι και η κρίση του 1929 ξεκίνησε κάτω από ήπιους τόνους και πήρε διαστάσεις μιας τεράστιας παγκοσμίου εμβέλειας οικονομικής καταστροφής. Όπως λοιπόν η κρίση του 1929 άρχισε από το χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης και εξαπλώθηκε στις οικονομίες όλου του κόσμου, έτσι και η σύγχρονη οικονομική κρίση ξεκίνησε από τις τράπεζες και την αγορά στεγαστικών δανείων των Ηνωμένων Πολιτειών και πήρε παγκόσμια διάσταση μετατρέποντας τη μικρή χρηματοπιστωτική ύφεση στη μεγαλύτερη κρίση των τελευταίων ετών.

Το μεγαλύτερο σημείο ταύτισης ανάμεσα στις δύο κρίσεις, αποτελεί το γεγονός ότι και οι δυο δημιούργησαν αυτό που ονομάζουμε «πλασματική κεφαλαιαγορά». Πιο συγκεκριμένα, εν έτει 2008 οι προμηθευτές χρεογράφων έκαναν αλόγιστη χρήση δανείων, προκειμένου να είναι σε θέση να προωθήσουν

τα χρεόγραφα σε πελάτες με ακάλυπτες εγγυήσεις. Το γεγονός της χρήσης του τεχνάσματος δημιουργίας πλασματικής αγοράς, είχε εντοπιστεί αντιστοίχως κι εν έτει 1929 όπου προκειμένου να προωθηθούν στην αγορά όλα τα χρεόγραφα, γινόταν χρήση ορισμένων τραπεζικών ιδρυμάτων ως εγγυητών σε άλλες τράπεζες.

Επόμενο κοινό σημείο μεταξύ των δύο κρίσεων αποτελεί η επένδυση χρημάτων στην αγορά τα οποία όμως αποτελούσαν προϊόν δανείου. Επομένως μιλάμε για ακόμα μια φορά για μια πρακτική η οποία απέδωσε άμεσα με την αντίφαση όμως ότι στο τέλος θα σκάσει σαν φούσκα.

Πέραν όμως των σημείων όπου οι δύο κρίσεις ταυτίζονται, υπάρχουν και κάποιες διαφορές οι οποίες εντοπίζονται κατά τη διάρκεια της μελέτης των δύο κρίσεων. Η κρίση, που έλαβε χώρα το 1929 ήταν από κάθε άποψη καταστροφικότερη. Αυτό οφείλεται αρχικά στο γεγονός ότι η απουσία εγγύησης οδήγησε σε ό,τι αφορά τις καταθέσεις, οδήγησε όπως είναι λογικό σε οικονομική αδυναμία κάθε πελάτη ανεξαρτήτως του αν ήταν εταιρεία ή άτομο (Η τράπεζα της Ελλάδος, 2009).

Επίσης ο αποπληθωρισμός σε συνδυασμό με τη συγκέντρωση χρόνιου χρέους του 1929, προκάλεσαν μεγαλύτερη ζημιά τόσο σε νοικοκυριά όσο και σε επιχειρήσεις. Αυτό συνέβη εξαιτίας του ότι τα χρηματικά ποσά που στοιβάζονταν διογκώνονταν με την πάροδο του χρόνου με αποτέλεσμα να μην καθίσταται δυνατή η τελική εξόφλησή τους. Από την άλλη μεριά η κρίση του 2008 δεν επικεντρώθηκε τόσο σε μικρές επιχειρήσεις και νοικοκυριά τουλάχιστον στην αρχή της, αλλά έπληξε σε περισσότερο επενδυτές με μεγαλύτερη οικονομική ευχέρεια (Ντατσόπουλος Π. ,2012).

Τέλος, η τελευταία αλλά εξίσου σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο κρίσεων εντοπίζεται στο γεγονός ότι η κρίση του 1929 εξαιτίας της εποχής στην οποία έλαβε χώρα, και η οποία υστερούσε σημαντικά σε τεχνολογικά μέσα συγκριτικά με τη σημερινή εποχή, άργησε να διαδοθεί και ως εκ τούτου να ολοκληρωθεί και να δοθεί τελικά ένα τέλος. Σε αντίθεση, η κρίση του 2008 αποτελώντας μια σύγχρονη κρίση, έλαβε παγκόσμια διάσταση εξαιρετικά γρήγορα χάρη στα τεχνολογικά επιτεύγματα και για τις περισσότερες χώρες είχε μικρότερη διάρκεια συγκριτικά με την προκάτοχό της κρίση του 1929.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2007 – 2008

Όπως αναφέρθηκε άνωθεν η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 οφείλεται σε απόρροιας της κρίσης που είχε προηγηθεί χρονικά δηλαδή αυτής που προέκυψε εν έτει 2007. Πιο συγκεκριμένα, το Φεβρουάριο του 2007 η τέταρτη κατά σειρά μεγαλύτερη επενδυτική τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, η Bear Stearns ανακοίνωσε ότι αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ρευστότητας. Λίγο αργότερα, η HSBC τράπεζα της Βρετανίας ανακοίνωσε ότι ήρθε αντιμέτωπη με το ζήτημα της απομείωσης και μάλιστα η κεφαλαιακή απώλεια αντιστοιχούσε στο ποσό των 10,5 δις λιρών. Το πρόβλημα της απώλειας κεφαλαίου για την βρετανική τράπεζα είχε προκύψει εξαιτίας της αντίστοιχης θυγατρικής της η οποία έφερε την επωνυμία Household Finance Corporation (Blanchard O. , 2008) . Η τρίτη εν συνεχεία τράπεζα η οποία ανακοίνωσε επισήμως την ίδια χρονική περίοδο πως αντιμετώπιζε πρόβλημα ήταν η New Century Financial, η οποία αποτελούσε στεγαστική τράπεζα των Η.Π.Α και η οποία είχε προσφέρει χαμηλού κόστους στεγαστικά δάνεια, σε μεγάλη μερίδα χαμηλού εισοδήματος αμερικανούς πολίτες.

Μετά την περίοδο της άνοιξης, κι ενώ ακόμα δεν είχε γίνει αντιληπτή η ζημιά που είχε προκληθεί σε παγκόσμια κλίμακα, η Bear Stearns εξέδωσε ανακοίνωση σύμφωνα με την οποία αδυνατούσε πλέον να καλύψει ενυπόθηκα δάνεια σε αμοιβαία κεφάλαια. Εξαιτίας αυτής της αδυναμίας, οι επενδυτές της συγκεκριμένης επενδυτικής τράπεζας ήρθαν αντιμέτωποι με απώλειες περιουσιακών στοιχείων κόστους 1,5 δις δολαρίων. Η Bear Stearns αναγκάστηκε στη συνέχεια να γίνει μέρος του νόμου, του σχετικού με τη χρεοκοπία αφού πλέον βρισκόταν στη δυσάρεστη θέση να μην μπορεί να εξοφλήσει τις οφειλές της. Όταν τα νέα περί χρεοκοπίας της διάσημης τράπεζας γνωστοποιήθηκαν πολλοί ήταν εκείνοι οι οποίοι τρομοκρατήθηκαν στο άκουσμα του τι είχε συμβεί.

Η αγορά είχε ήδη αρχίσει να διαλύεται με την American Home Mortgage να διαδέχεται την Bear Stearns. Αναλυτικότερα, η American Home Mortgage ισχυριζόμενη ότι αποτελούσε θύμα της ύφεσης στην αγορά στεγαστικών δανείων, αφού προέβη σε απόλυση μεγάλου μέρους του εργατικού

της δυναμικού ανακοίνωσε επίσημα ότι αδυνατεί να σταθεί στα πόδια της πλέον γι' αυτό κι εγκαταλείπει την αγορά. Αργότερα αφού τα νέα περί κρίσης διαχέονται με ταχύτατους ρυθμούς, οι τιμές των τιτλοδοτημένων στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης πέφτουν κατακόρυφα αφού πρώτα όμως έχουν όλοι πληροφορούνται για τη μάστιγα του «subprime», η οποία αποτελεί ίσως μια από τις κυριότερες αιτίες πρόκλησης της χρηματοπιστωτικής κρίσης εκείνης της περιόδου. Πιο συγκεκριμένα ο όρος «subprime» αναφέρεται στην παροχή δανείων σε άτομα τα οποία αδυνατούν να είναι συνεπή ως προς την οφειλή της χρηματικής βοήθειας, που τους προσφέρεται (Investopedia, 2021).

Εξαιτίας των κενών τα οποία δημιουργούνται στην αγορά των στεγαστικών δανείων, πολλές είναι εκείνες οι τράπεζες οι οποίες περνούν σε απευθείας δανεισμό από άλλες τράπεζες, αφού πλέον καθίσταντο αδύνατο το γεγονός της πώλησης των νέων δανείων που εκδίδονταν, από αυτές. Η κίνηση δανεισμού μιας τράπεζας από μια άλλη προκάλεσε σε πολλούς αίσθημα δυσπιστίας ως προς την αποπληρωμή αυτών των χρηματικών οφειλών, και ως απόρροια του γεγονότος αυτού, προέκυψε όπως ήταν εύλογο, η αύξηση των επιτοκίων της διατραπεζικής αγοράς.

Πέρα της αύξησης των επιτοκίων της διατραπεζικής αγοράς ένα άλλο γεγονός το οποίο συνέβη ως αποτέλεσμα της κρίσης της οποίας είχε επέλθει παγκοσμίως, ήταν το γεγονός της απροθυμίας ορισμένων τραπεζών να προσφέρουν δάνεια σε άλλα τραπεζικά ιδρύματα. Ο Σεπτέμβριος του 2007 αποτέλεσε το μήνα κατά τον οποίο το φαινόμενο της απροθυμίας δανεισμού από μεριάς των τραπεζών έγινε αντιληπτό όταν σημειώθηκε εκτόξευση της τάξης του 1% άνω του βασικού επιτοκίου της αγοράς της Αγγλίας. Η εκτόξευση, που μόλις είχε σημειωθεί, αποτέλεσε σχεδόν πρωτόγνωρο συμβάν αφού είχε να συμβεί κάτι τέτοιο από το 1998, έτος κατά το οποίο στην ιστορία καταγράφηκε η κρίση της Ανατολικής Ασίας. Ύστερα από την εκτόξευση γεγονός το οποίο δεν προκάλεσε εντυπώσεις αφού ήταν σχεδόν αναμενόμενο, ήταν η μαζική ανάληψη χρημάτων από τη Northern Rock.

Η Northern Rock αποτελούσε τράπεζα η οποία ήταν απαλλαγμένη από την χορήγηση στεγαστικών δανείων σε πελάτες. Η ίδια όμως βάσιζε μεγάλο μέρος της ύπαρξής της σε βραχυπρόθεσμα δάνεια από άλλα τραπεζικά ιδρύματα. Αυτό αποτέλεσε εν τέλει την κύρια αιτία η οποία την έφερε σε αδιέξοδο. Εναργέστερα, η τράπεζα με την επωνυμία Northern Rock βάσιζε την

κάλυψη των τρεχουσών υποχρεώσεών της, σε βραχυπρόθεσμα δάνεια προερχόμενα από άλλα τραπεζικά ιδρύματα. Για τα τραπεζικά αυτά ιδρύματα, η Northern Rock αποτελούσε όπως φαίνεται πελάτη.

Αργότερα όμως, όταν η μέχρι τότε πηγή εσόδων έπαψε να προσφέρει άλλα δάνεια, εξαιτίας της κατάστασης που είχε προκύψει, η τράπεζα, για την οποία γίνεται λόγος στην παρούσα παράγραφο, έφτασε σε σημείο να μην είναι σε θέση να καλύψει τις υποχρεώσεις της. Οι πελάτες της αντιλήφθηκαν αυτή της την αδυναμία, με αποτέλεσμα την μαζική ανάληψη των χρημάτων τα οποία είχαν καταθέσει. Η τράπεζα όπως ήταν φυσικό μετά τη μαζική απώλεια καταθέσεων και τη διακοπή είσπραξης δανείων κατέρρευσε και τελικά χρεοκόπησε λίγο αργότερα.

Μετά τη χρεοκοπία της Northern Rock πολλές ήταν οι προσπάθειες επαναφοράς της στην προ χρεοκοπίας κατάσταση. Η βασικότερη προσπάθεια όλων ήταν αυτή της Κεντρικής τράπεζας της Βρετανίας, η οποία της έδωσε ένα ποσό άνω των 15 δις λιρών, με αποτέλεσμα την τελική κρατικοποίησή της. Ο πρόεδρος της Αμερικανικής Κεντρικής Τράπεζας Ben Bernanke παρακολουθώντας την κατάσταση προχώρησε σε μείωση του βασικού επιτοκίου των Ηνωμένων Πολιτειών σε 4,75% . Τέλος η Τράπεζα της Αγγλίας πραγματοποίησε αποταμίευση 10 δις εκατομμυρίων λιρών σε διάφορες τράπεζες του City του Λονδίνου.

Η κρίση πήρε μεγαλύτερη έκταση όταν τελικά προχώρησε μέχρι τα ελβετικά σύνορα και το μεγαλύτερο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα της χώρας, το UBS. Η UBS αντιμετώπιζε πρόβλημα απώλειας 3,4 δις δολαρίων γεγονός που όπως ήταν φυσικό τράβηξε τα βλέμματα μεγάλης μερίδας ανθρώπων. Για την απώλεια της τάξεως των 3,4 δις δολαρίων, την ευθύνη ανέλαβε ολοκληρωτικά ο πρόεδρος του ιδρύματος. Το κενό το οποίο είχε δημιουργηθεί στα ταμεία της γνωστής τράπεζας ήταν αποτέλεσμα αγορών CDO των οποίων μέρος αποτελούσαν αμερικανικά στεγαστικά δάνεια χαμηλής εξασφάλισης. Για τον ίδιο ακριβώς λόγο άρχισε να αντιμετωπίζει πρόβλημα και η αμερικανική τράπεζα Citigroup αυτή τη φορά όμως αντιμετωπίζοντας μεγαλύτερη απώλεια χρημάτων, της τάξης δηλαδή των 5,5 δις δολαρίων.

Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους με κρατική παρέμβαση της κυβέρνησης George W. Bush του νεότερου απετράπη η κατάσχεση ακινήτων εκατομμυρίων Αμερικανών από τις τράπεζες. Αυτό συνέβη μετά από κατάθεση σχεδίου στις 6

Δεκεμβρίου του 2007 σύμφωνα με το οποίο η κυβέρνηση σε συνεργασία με κεντρικές τράπεζες χορήγησαν ρευστότητα χωρίς όριο στις τράπεζες οι οποίες το είχαν πραγματικά ανάγκη. Η κίνηση αυτή πραγματοποιήθηκε, με στόχο να αποφευχθούν κι άλλες μαζικές χρεοκοπίες τραπεζικών ιδρυμάτων, να μειωθεί το φαινόμενο της πιστωτικής ασφυξίας, και τέλος να επανέλθει στην αγορά των τραπεζών ο διατραπεζικός δανεισμός.

Στις αρχές του 2008 σημειώθηκαν πολλές αλλαγές όπως ήταν για παράδειγμα η εξαγορά της μεγάλης τράπεζας των Η.Π.Α Bear Sterns από την J.P Morgan. Η εξαγορά αποτελούσε τη μόνη εφικτή λύση εκείνο το χρονικό διάστημα προκειμένου να αποφευχθεί η τελική χρεοκοπία της συγκεκριμένης τράπεζας. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι βασικό χρηματοδότη της εξαγοράς της Bear Sterns από την J.P Morgan αποτέλεσε η FED, η ομοσπονδιακή τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Μεγάλος επίσης ήταν ο αριθμός των τραπεζικών ιδρυμάτων, τα οποία διέγραψαν τίτλους δανείων «subprime» δηλαδή τίτλους στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου, καθώς η τελική αποπληρωμή τους καθίσταντο μάλλον ουτοπική και προκαλούσε πρόβλημα στο γενικότερο σύστημα λειτουργίας των τραπεζικών ιδρυμάτων. Το ίδιο διάστημα, σημειώνονται σημαντικές κινήσεις από μεριάς των μεγάλων τραπεζών του κόσμου. Πιο συγκεκριμένα, η Royal Bank της Σκωτίας ανακοίνωσε ότι θα προχωρήσει σε αύξηση των κεφαλαίων της και ταυτόχρονα, η κεντρικότερη τράπεζα της Βρετανίας η τράπεζα της Αγγλίας ανακοίνωσε ότι θα μειώσει τα επιτόκιά της. Τις κινήσεις αυτές ακολούθησαν στη συνέχεια η UBS, Fortis και η Morgan Stanley, με τις δύο τελευταίες να κάνουν λόγο για μειωμένη κερδοφορία και αδυναμία αποπληρωμής των οφειλών τους.

Πέραν του προβλήματος που είχε δημιουργηθεί εξαιτίας των στεγαστικών δανείων, η παγκόσμια οικονομία ήρθε αντιμέτωπη με ένα ακόμα μείζον ζήτημα. Το πρόβλημα το οποίο έκανε την εμφάνισή του το καλοκαίρι του 2008 ήταν αυτό της τεράστιας αύξησης που σημειώθηκε στις τιμές τόσο των πρώτων υλών, όσο και του πετρελαίου. Πιο συγκεκριμένα το βαρέλι πετρελαίου έφτασε να πωλείται έως και 147,27 δολάρια Η.Π.Α έκαστο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα αρχικά την αύξηση του πληθωρισμού στις αγορές της Ευρώπης κατά 4% και εν συνεχεία την ακόμα μεγαλύτερη αύξηση του πληθωρισμού στις αγορές των Ηνωμένων Πολιτειών δηλαδή αύξηση κατά 5%. Επιπρόσθετα,

αύξηση σημειώθηκε και στην ισοτιμία ευρώ – δολαρίου με την τιμή του ευρώ να ξεπερνάει πλέον το 1,6 δολάρια Η.Π.Α .

Πέραν των όσων επισημαίνονται άνωθεν, ζημιά επίσης προκλήθηκε στο χώρο του χρηματιστηρίου με το δείκτη Dow Jones να σημειώνει πτώση 11.000 μονάδων τον Ιούλιο του 2008. Επιπλέον η κρίση την οποία διένυε η αγορά στεγαστικών δανείων όπως ήταν επόμενο, επηρέασε τους δύο μεγάλους κολοσσούς προσφοράς στεγαστικών δανείων, την Freddie Mac και την Fannie Mae. Η αμερικανική κυβέρνηση προσπαθώντας να αποφύγει την τελική χρεοκοπία των δύο ακρογωνιαίων λίθων της αμερικανικής στεγαστικής αγοράς, αποφάσισε να τις ενισχύσει, προσφέροντας τους χρηματική βοήθεια ισάξια του 1/10 του συνολικού Α.Ε.Π της Αμερικής.

Με την κίνηση αυτή της αμερικανικής κυβέρνησης, οι δύο πυλώνες, της αμερικανικής αγοράς στεγαστικών δανείων, κρατικοποιούνται πλήρως. Αργότερα εκδίδεται ανακοίνωση από μεριάς του αμερικανού υπουργού οικονομικών, ο οποίος αναφέρει ρητά πως η Lehman Brothers σημείωσε απώλειες ύψους 3,9 δις δολαρίων από τον Ιούνιο μέχρι τον Αύγουστο του 2008. Το γεγονός αυτό συντάραξε όλη την παγκόσμια οικονομία, αφού η Lehman Brothers αποτελούσε παγκόσμια εταιρεία χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και κολοσσό του χρηματιστηρίου της Wall Street.

Αργότερα η βρετανική τράπεζα με την επωνυμία Barclays Bank έδειξε ενδιαφέρον όσον αφορούσε το πρόβλημα της απώλειας χρημάτων της Lehman Brothers. Η βοήθεια, την οποία επιθυμούσε να προσφέρει η Barclays Bank, προκειμένου να σώσει την βασικότερη εταιρεία της Wall Street εμπεριείχε όπως ήταν εύλογο μια βασική προϋπόθεση. Αναλυτικότερα, η βρετανική τράπεζα Barclays ήταν πρόθυμη να συνεισφέρει στην αποφυγή πτώχευσης των Lehman Brothers μόνο αν οι αμερικανοί φορολογούμενοι πολίτες αναλάμβαναν μέσω της μορφής φόρων την αποπληρωμή ενδεχόμενων ζημιών. Η πρόταση αυτή από μεριάς της βρετανικής τράπεζας απορρίφθηκε όπως ήταν φυσικό από την αμερικανική κυβέρνηση, και ως απόρροια αυτής της εξέλιξης ο αμερικανικός κολοσσός Lehman Brothers προχώρησε σε πτώχευση.

Μετά τη Lehman Brothers τη σκυτάλη πήρε το πλέον αμερικανικό τμήμα διαχείρισης επενδύσεων και πλούτου της Bank of America, η Merrill Lynch. Παρά το γεγονός ότι είχε φτάσει σημείο να αδυνατεί να διαχειριστεί τα έξοδά της, η Merrill Lynch δεν κήρυξε τελικά πτώχευση, αφού πέτυχε την υπό

όρους εξαγορά της από την Bank of America και σήμερα αποτελεί, όπως αναφέρεται και άνωθεν, τμήμα της. Η εξαγορά της Merrill Lynch έγινε με το αντίτιμο των 50 δις δολαρίων πόσο το όποιο κάλυψε η αμερικανική κυβέρνηση, έχοντας μετανιώσει την προηγούμενη άρνησή της να αποπληρώσει τις πιθανές ζημιές της Lehman Brothers, κι ως απόρροια της άρνησης αυτής είχαν προκληθεί μεγάλου κόστους ζημιές στην παγκόσμια οικονομία.

Παρά το γεγονός ότι η Merrill Lynch κατάφερε μέσα από διαπραγματεύσεις να διασωθεί μέσω της εξαγοράς της από την Bank of America, η καταστροφή της παγκόσμιας οικονομίας δεν σταμάτησε εκεί. Την Merrill Lynch διαδέχθηκε η AIG, δηλαδή ολογράφως η American International Group, η οποία αποτελούσε και συνεχίζει να αποτελεί μέχρι σήμερα αμερικανική πολυεθνική ασφαλιστική εταιρεία. Η American International Group ενώ κινδύνευσε φτάνοντας πολύ κοντά στο σημείο της πτώχευσης, κατόρθωσε να την αποφύγει μέσω της προσφοράς δανείου από μεριάς της FED, δάνειο ύψους 85 δις δολαρίων.

Σε συνέχεια αυτής της κρίσης στην αγορά στεγαστικών δανείων, την AIG διαδέχθηκε η HBOS η οποία αποτελούσε έναν από τους μεγαλύτερους χορηγούς στεγαστικών δανείων στην ευρύτερη περιοχή της Βρετανίας. Εν τέλει η HBOS εξαγοράστηκε από τη Lloyds – TSB για 12 δισεκατομμύρια δολάρια. Αργότερα, οι επόμενες επιχειρήσεις οι οποίες έγιναν μέρος αυτής της αδιάκοπης κατρακύλας ήτα οι Washington Mutual και η Fortis, με την πρώτη να εξαγοράζεται από την JP Morgan Chase και τη δεύτερη να κρατικοποιείται, προκειμένου να αποφευχθεί ο πανικός ο οποίος θα δημιουργούταν στην αγορά αν ακόμα μια εταιρεία, που αποτελούσε μεγάλο κομμάτι της παγκόσμιας οικονομίας, χρεοκοπούσε.

Η κρατικοποίηση κολοσσών εκείνης της περιόδου αποτελούσε καθώς φαίνεται σύνηθες φαινόμενο, αφού το παράδειγμα της Fortis ακολούθησαν πολλές μεγάλες χώρες όπως το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Γαλλία και η Ισλανδία, με στόχο να διασώσουν την ολική κατάρρευση της παγκόσμιας οικονομίας. Την ίδια ιδέα προσπάθησε να προωθήσει και ο υπουργός Οικονομικών της Αμερικής Hank Paulson. Εναργέστερα ο Paulson αιτήθηκε από το Κογκρέσο χορήγηση 700 δις δολαρίων υπό τη μορφή εξουσιοδότησης, ούτως ώστε να είναι σε θέση να αγοράσει τα μη βιώσιμα χρεόγραφα από τις τράπεζες. Το αίτημα αυτό όμως δεν βρήκε πρόσφορο έδαφος, αφού το

Κογκρέσο μετά από συζητήσεις απέρριψε τελικά το αίτημα του Paulson. Η απόρριψη του αιτήματος του Paulson από μεριάς του Κογκρέσο προκάλεσε πανικό στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης, καθώς και μεγάλες απώλειες, μιας και ο δείκτης Dow Jones σημείωσε ισχυρή πτώση φτάνοντας της 10.000 μονάδες, προκαλώντας την αντίδραση της FED η οποία προχώρησε σε γενική αύξηση των πιστώσεων (Σερετίδου, 2012).

Τον επόμενο μήνα η κατάσταση είχε πλέον φτάσει στο απροχώρητο και τα περιθώρια βελτίωσης είχαν λιγοστέψει σημαντικά. Οι τιμές των μετοχών σημείωναν καθοδική πτώση εκείνη την περίοδο και ο δείκτης Dow Jones του χρηματιστηρίου είχε πέσει υπό των 8.500 χιλιάδων μονάδων. Πέραν του χρηματιστηρίου, η κρίση είχε επηρεάσει και τα νομίσματα διαφόρων χωρών με αποτέλεσμα να χρειαστεί να προσφύγουν στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, με στόχο τη λήψη χρηματικής βοήθειας.

Η κρίση είχε επεκταθεί όπως έχουμε αντιληφθεί κι εντός της ευρωπαϊκής ηπείρου, παίρνοντας μεγάλη έκταση. Ως απόρροια της επέκτασης της κρίσης στην Ευρώπη πολλοί κεντρικοί ευρωπαϊκοί θεσμοί όπως ήταν αυτός της Ε.Κ.Τ επιστρατεύθηκαν με σκοπό τη διάσωση της παγκόσμιας οικονομίας. Ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας Ζαν Κλοντ Τρισέ είχε δηλώσει εκείνη την εποχή πως η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση θα εμπόδιζε την ανάπτυξη της Ευρωζώνης.

Με την πάροδο του χρόνου, άρχισαν να εμπλέκονται στις συζητήσεις περί διάσωσης της οικονομίας, ιθύνοντες μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών, όπως λόγου χάρη ο Νικολά Σαρκοζί για τη Γαλλία και η Άνγκελα Μέρκελ για τη Γερμανία. Ο πρώτος πρότεινε τη σταθεροποίηση του επιτοκίου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, ιδέα η οποία προήλθε μετά την πτώση της τιμής του πετρελαίου. Από την άλλη μεριά η γερμανίδα καγκελάριας απευχόταν τη σύσταση πανευρωπαϊκού σχεδίου αντιμετώπισης της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, και πρότεινε τη λειτουργία του μηχανισμού κάθε χώρας στα πλαίσια κρατικού επιπέδου, δηλαδή σαν μεμονωμένη οντότητα.

Αργότερα, συγκεκριμένα πριν από τη σύνοδο κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τόσο η Ιρλανδία όσο και η Ελλάδα επιθυμούν να προχωρήσουν στη διενέργεια πλήρους κρατικής εγγύησης των τραπεζικών καταθέσεων των πολιτών τους. Μετά την ολοκλήρωση της συνόδου κορυφής, η Hypo Real Estate, η οποία αποτελούσε μια από τις μεγαλύτερες τράπεζες

στεγαστικών δανείων στην Ευρώπη, ανακοίνωσε πως το σχέδιο αποφυγής της κατάρρευσης της έπεσε στο κενό. Την ίδια περίοδο, η κρίση στην αγορά στεγαστικών δανείων πλήττει σε μεγάλο βαθμό την ελληνική αγορά ακινήτων η οποία παραμένει με περίπου 200.000 νεόδμητα κτίρια τα οποία αδυνατούσαν να πωληθούν.

Πολλές ήταν οι ευρωπαϊκές χώρες των οποίων οι κρατικές οικονομίες «τραυματίστηκαν» από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε από την Αμερική το 2008. Λίγες όμως ήταν αυτές οι οποίες σημείωσαν τις μεγαλύτερες και σχεδόν ανεπανόρθωτες ζημιές. Μια εξ αυτών των χωρών ήταν η Ισλανδία, της οποίας η κεντρική κυβέρνηση σπεύδοντας να διασώσει την οικονομία της, προχώρησε σε πλήρη κρατικοποίηση των τριών τραπεζικών ιδρυμάτων της χώρας. Τα ισλανδικά τραπεζικά ιδρύματα είχαν πάψει πλέον να λειτουργούν ως ιδιωτικά αφού ένας τέτοιος τρόπος λειτουργίας είχε αποδειχθεί μη βιώσιμος, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνουν και οι αριθμοί, αφού τα χρέη της χώρας είχαν φτάσει πλέον να είναι μεγαλύτερα από το ΑΕΠ της.

Μετά την τροπή την οποία είχαν πάρει τα πράγματα και με την ανασφάλεια μη χρεοκοπήσουν, τα κράτος της Δανίας και αντίστοιχα της Γερμανίας αναλαμβάνουν την εγγύηση όλων των τραπεζικών καταθέσεων των πολιτών τους. Το ελάχιστο όριο εγγύησης το οποίο είχε οριστεί τον Οκτώβριο του 2008 από την Επιτροπή Οικονομικών και Δημοσιονομικών Υποθέσεων, ήταν 50.000 ευρώ έκαστος καταθετικός λογαριασμός. Επιπρόσθετα αξίζει να σημειωθεί ότι στις 8 Οκτωβρίου ανακοινώθηκε μείωση του ευρωεπιτοκίου το οποίο έφτασε το 3,75% και διάφορες άλλες μεταβολές οι οποίες αφορούσαν το επιτόκιο δανεισμού της Αγγλίας το οποίο έφτασε το 4,5% και της FED το οποίο σημείωσε ποσοστό της τάξης του 1,5% .

Έπειτα παρά τις αντιρρήσεις της καγκελαρίου της Γερμανίας, ο Νικολά Σαρκοζί ανακοινώνει τη συγκρότηση κοινού ευρωπαϊκού σχεδίου δράσης. Την ίδια περίοδο σημειώθηκαν διάφορων ειδών ζημιές όπως ήταν η κατάρρευση των δεικτών του χρηματιστηρίου της Αμερικής, μαζικές απολύσεις στις σουηδικές επιχειρήσεις και τέλος το πλήγμα για τη γερμανική αγορά το οποίο ήταν το ολικό πάγωμα της γερμανικής βιομηχανίας αυτοκινήτων. Λίγο αργότερα κι ενώ η Βρετανία είχε προχωρήσει σε τόνωση όλων των τραπεζικών της ιδρυμάτων μέσω του ποσού των 50 δισεκατομμυρίων λιρών, αποφασίζει να προχωρήσει σε ολική κρατικοποίηση των μισών τραπεζών της αφού όπως όλοι

γνώριζαν διέθετε ακόμα κάποια στοιχειώδη κεφάλαια στα ταμεία της χώρας. Με το παράδειγμα αυτό της Αγγλίας πολλές ήταν οι χώρες οι οποίες ενθαρρύνθηκαν και προσπάθησαν να κάνουν το ίδιο.

Από τα τελευταία γεγονότα που έλαβαν χώρα τους τελευταίους μήνες του έτους 2008 ήταν η μείωση του βασικού επιτοκίου τόσο στις βρετανικές τράπεζες όσο και στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Επιπλέον η βρετανική προχώρησε σε μείωση του Φ.Π.Α από 17,5% σε 15% και μεγάλη θεσμοί όπως η FED και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησαν στις εξής ενέργειες : διοχέτευση 800 δις δολαρίων στο χρηματοπιστωτικό σύστημα για την πρώτη και διοχέτευση 200 δις εκατομμυρίων ευρώ στην ευρωπαϊκή οικονομία από μεριάς της δεύτερης.

Η επόμενη η οποία προχώρησε σε ενίσχυση ήταν η Γαλλία που εναπέθεσε στα τραπεζικά της ιδρύματα 26 δις δολάρια, και ταυτόχρονα άλλες χώρες όπως ήταν η Αγγλία, η Δανία και η Σουηδία, προχώρησαν σε μείωση των επιτοκίων τους. Η FED διαδέχθηκε τις χώρες που αναφέρονται άνωθεν και ως εκ τούτου μείωσε κι εκείνη το επιτόκιο της . Όσα όμως βήματα βελτίωσης κι αν πραγματοποιούσε η FED, η Αμερικανική οικονομία είχε πληγεί σε τόσο μεγάλο βαθμό που τίποτα πλέον δεν ήταν δυνατόν να τη διασώσει άμεσα.

5.2 Η ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2007-2008 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση η οποία ξεκίνησε από τις Η.Π.Α και επεκτάθηκε σε ολόκληρη την Ευρώπη όπως είναι φυσικό δεν θα μπορούσε να μην επηρεάσει την Ελλάδα. Την περίοδο 2007-2008 οι επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης δεν είχαν προλάβει να γίνουν αισθητές σε μεγάλο βαθμό στην ελληνική επικράτεια και για το λόγο αυτό η κρίση από μεριάς του ελληνικού κράτους αντιμετωπιζόταν ως ένα φαινόμενο μακρινό που θα αργούσε να περάσει τα σύνορα της χώρας. Παρά το γεγονός αυτό η κρίση έφτασε πολύ γρήγορα στην Ελλάδα και σε μια περίοδο κατά την οποία η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είχε σταματήσει να χορηγεί δάνεια στα λιγότερο ανεπτυγμένα κράτη εξαιτίας της κρισιμότητας της κατάστασης που επικρατούσε.

Τα έτη τα οποία αποτελούν κομμάτι της παγκόσμιας κρίσης η Ελλάδα σημείωνε μεγάλο δημόσιο χρέος ως απόρροια του διαρκούς δανεισμού τόσο για

δημόσια έργα όσο και για την πραγματοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων που έλαβαν χώρα στην Αθήνα εν έτει 2004. Μέχρι το ξέσπασμα της κρίσης, η Ελλάδα θεωρούταν μια δυναμική χώρα, η οποία φαινόταν αξιόπιστη στο εξωτερικό και η οποία μπορούσε να συναγωνιστεί τις άλλες χώρες χωρίς φόβο. Αυτά όμως ίσχυαν πριν ξεσπάσει η κρίση του 2008, η οποία όμως έκανε κατά κύριο λόγο την εμφάνιση της στην Ελλάδα το 2009, και βγουν στην επιφάνεια όλες οι αδυναμίες που είχαν συσσωρευτεί στην πορεία των χρόνων.

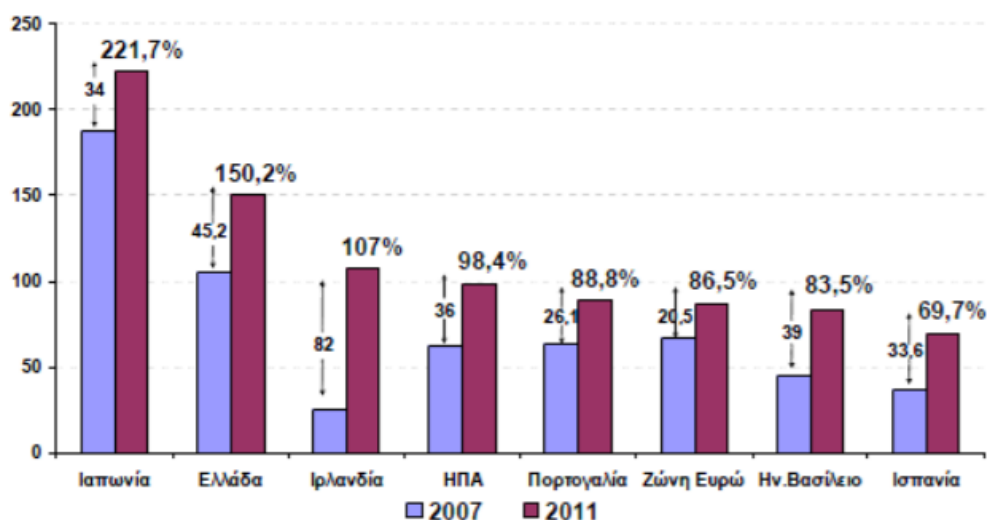
Τα χρόνια που προηγήθηκαν της κρίσης, η Ελλάδα σημείωνε διαρκώς υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, η ελληνική οικονομία την περίοδο 2000-2007 επέδειξε τον τέταρτο καλύτερο αριθμό ανάπτυξης καθώς όπως φαίνεται είχε αυξηθεί ο συντελεστής παραγωγικότητάς της. Επιπρόσθετα, αξίζει να αναφερθεί ότι ο δείκτης ανάπτυξης της οικονομίας αυξανόταν με ρυθμό περίπου 4,2% σε ετήσια βάση. Την ίδια περίοδο ο πληθωρισμός της Ελλάδας διατηρούταν σε χαμηλά επίπεδα γεγονός που χαρακτηρίζεται από θετικό πρόσημο, και ταυτόχρονα, λόγω της ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ μείωσε τη διεθνή ανταγωνιστικότητα κατά 14%. Αύξηση επίσης σημειώθηκε στις τόσο στις ελληνικές εξαγωγές όσο και στις ελληνικές υπηρεσίες. Ο βασικός λόγος αύξησης των τιμών της ελληνικής οικονομίας προς το καλύτερο ήταν κατά κύριο λόγο οι επενδύσεις σε κατοικίες, ενώ όσον αφορά τις εισαγωγές αυτές χρηματοδοτήθηκαν από χαμηλού τόκου εξωτερικό δανεισμό (Κέντρο Πολιτισμού Έρευνας και Τεκμηρίωσης, 2014)

Οι υψηλοί και γρήγοροι ρυθμοί ανάπτυξης διακόπηκαν εξαιτίας της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης η οποία πέρασε τα σύνορα και εισχώρησε για τα καλά στην ελληνική οικονομία. Από τα πρώτα σημάδια της κρίσης ήταν η μείωση του ΑΕΠ της Ελλάδας συγκριτικά με τα προηγούμενα έτη, που σημείωνε ανοδική πορεία, με αποτέλεσμα να φτάσει το 2,0%. Η ελληνική ανάπτυξη βασίστηκε ως επί το πλείστον στη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος και ως απόρροια αυτού στην ιδιωτική κατανάλωση, η οποία συνεισέφερε τα επόμενα χρόνια σε μικρή και σταδιακή αύξηση του ΑΕΠ. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν κατέρρευσε με τους ρυθμούς που κατέρρευσαν άλλα αντίστοιχα ευρωπαϊκά μοντέλα. Επιπρόσθετα θετικό πρόσημο έμπαινε στις εξαγωγές, γεγονός όμως που επιδείνωνε τα ποσοστά των εισαγωγών της χώρας. Το πάγιο κεφάλαιο της χώρας τη δεδομένη χρονική στιγμή είχε

περιοριστεί στο 7,4 % εξαιτίας της μείωσης των επενδύσεων κυρίως στην αγορά ακινήτων και κατασκευών. Μείωση επίσης σημειώθηκε στις τιμές των επενδύσεων και γενικότερα στις τιμές που ήταν άμεσα συνυφασμένες με τον επιχειρηματικό κλάδο, γεγονός που γεννούσε αμφιβολίες και ανασφάλεια σε υποψήφιους επενδυτές από το εξωτερικό.

Με την πάροδο του χρόνου άρχισαν να μειώνονται ακόμα και οι τιμές των εξαγωγών οι οποίες μέχρι πρότινος χαρακτηρίζονταν από θετικό πρόσημο. Η μόνη αύξηση η οποία σημειώθηκε εν έτει 2008 ήταν αυτή που αναφέρεται στις εξαγωγές αγαθών κυρίως προσανατολισμένες σε ανεπτυγμένες Ευρωπαϊκές χώρες. Το γεγονός αυτό δημιούργησε έλλειμμα και μείωση του ΑΕΠ με αποτέλεσμα να φτάσει το ποσοστό του στο 13,8% σε ετήσια βάση. Αύξηση επίσης δέχθηκαν, όπως είναι σύνηθες σε περιόδους κρίσης, τα ποσοστά ανεργίας ενώ άξιο αναφοράς παραμένει το γεγονός ότι δεν σημειώθηκε μεταβολή στην απασχόληση συγκριτικά με τα προηγούμενα έτη, αν και οι μισθοί μειώθηκαν.

(% ΑΕΠ & μεταβολή μεταξύ 2007 – 2011 σε π.μ του ΑΕΠ)

Πηγή : European Commission

Εντονότερα ήταν τα σημάδια της κρίσης τους πρώτους μήνες του 2009, κι αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ελληνική κυβέρνηση καθυστέρησε να αντιδράσει στο φαινόμενο που ονομάζεται κρίση. Η ετεροχρονισμένη λήψη μέτρων από τη μεριά της ελληνικής κυβέρνησης ήταν λογικό να μην καταφέρει να διορθώσει τα λάθη τα οποία είχαν συμβεί, και ως εκ τούτου να μην προσφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Οι λανθασμένες κινήσεις του παρελθόντος είχαν φέρει για τα καλά το φαινόμενο της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην

Ελλάδα, και ως απόρροια του γεγονότος αυτού, οι αρνητικές επιπτώσεις τις κρίσης είχαν αρχίσει να φαίνονται από πολύ νωρίς, ήδη από την άνοιξη του 2009. Εναργέστερα το ποσοστό των ανέργων πολιτών εντός της επικράτειας έφτασε στο 9,3% και την ίδια στιγμή αύξηση παρουσίασε ο δείκτης τιμών καταναλωτή και μάλιστα κατά ποσοστό 1,2%.

Μείωση κι όχι αύξηση παρουσίασε ο δείκτης των δαπανών ιδιωτικής κατανάλωσης, ο οποίος έπεσε κατά 1,5%. Μείωση στις τιμές τους παρουσίασαν ακόμα, ο ακαθόριστος σχηματισμός πάγιου κεφαλαίου, και ως απόρροια της μείωσης αυτής μειώθηκαν κατά ποσοστό 25% οι επενδύσεις σε εξοπλισμό, και κατά 13% οι επενδύσεις σε κατασκευές. Όσον αφορά τις μειώσεις στο ποσοστό των δαπανών για επενδύσεις αυτό αφορούσε περισσότερο το ιδιωτικό τομέα, ενώ αξίζει να αναφερθεί ότι τόσο στο εσωτερικό της Ελλάδας όσο και στο εξωτερικό η οικονομική κατάσταση ήταν αρκετά δυσχερής και οι συναλλαγές μεταξύ των χωρών, εξαιρετικά περιορισμένες.

Αργότερα και συγκεκριμένα περί τα 2010, η οικονομία της Ελλάδας είχε υποβαθμιστεί κι αυτό αποτελούσε γεγονός φανερό κυρίως από τους οίκους αξιολόγησης. Η υποβάθμιση της ελληνικής οικονομίας αποτελούσε κατάσταση εύλογη αν αναλογιστεί κανείς ότι ο ελληνικός προϋπολογισμός είχε φτάσει στα όρια του πληθωρισμού και οι μισθοί και οι συντάξεις για τους πολίτες της χώρας καταγράφονται ως χαμηλοί. Με την κατάθεση του προϋπολογισμού της χώρας, η κατάσταση κατέστη χειρότερη συγκριτικά με τους προηγούμενους μήνες και η Ελλάδα σχεδόν έχασε την πιστοληπτική της ικανότητα. Επιπρόσθετα, αξίζει να γίνει αναφορά στη διαρκή άνοδο των spread δηλαδή της διασποράς των τιμών η οποία την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, ξεπέρασε τις 1000 μονάδες.

Η ελληνική κυβέρνηση μέχρι τη δεδομένη στιγμή δεν είχε προχωρήσει στη λήψη μέτρων, τα οποία θα βελτίωναν δυνητικά την κατάσταση, καθώς ήθελε να διατηρεί καθησυχασμένη την αγορά. Παρά το γεγονός αυτό όμως, όταν η κατάσταση είχε φτάσει στο μη περαιτέρω, η κυβέρνηση της χώρας αναγκάστηκε να προβεί στη λήψη ρυθμιστικών μέτρων για τη μείωση του ελλείμματος. Πράγματι λοιπόν τους πρώτους μήνες του 2010, οι έλληνες ιθύνοντες κατέθεσαν το «Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης», βάσει του οποίου, το έλλειμμα της χώρας θα παρουσίαζε μείωση της τάξης του 4% εκείνη τη χρονιά συν 3% το επόμενο έτος. Ο στόχος αυτός καθίστατο εφικτός μόνο μέσω της αύξησης του Φ.Π.Α και της διακοπής των προσλήψεων για του πολίτες

της χώρας. Το πρόγραμμα αυτό αφού εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έγινε ακόμα πιο αυστηρό με την ελληνική κυβέρνηση να ανακοινώνει σκληρότερα μέτρα όπως λόγω χάρη οι μειώσεις σε μισθούς, συνάξεις και δημόσιες επενδύσεις. Οι μειώσεις αυτές όπως ήταν φυσικό προκάλεσαν την αμέσως επόμενη μείωση του Α.Ε.Π της χώρας σε 9,1% για το 2011, 7,3% για το 2012 και 3,2% για το 2013. Προκειμένου να βελτιωθεί η κατάσταση η Ε.Ε προχώρησε σε χρηματοδότηση της Ελλάδας από κοινού με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο γεγονός όμως που δεν τελεσφόρησε με αποτέλεσμα να υπάρχει φόβος ακόμα και για ενδεχόμενη αποχώρηση της Ελλάδας από το ευρώ.

Εξαιτίας της δυσμενούς κατάστασης που επικρατούσε στην ελληνική οικονομία, η Ελλάδα είχε υποβαθμιστεί σε μεγάλο βαθμό από τους οίκους αξιολόγησης και ως εκ τούτου τα ελληνικά ομόλογα χαρακτηρίζονταν πλέον ως «junk» δηλαδή «σκουπίδια». Το επόμενο βήμα για την Ελλάδα, έπειτα από διαπραγματεύσεις σχετικές με τη λήψη μέτρων με στόχο τη βελτίωση της εγχώριας οικονομίας, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε στην υπογραφή του γνωστού Μνημονίου. Το Μνημόνιο το οποίο επεγράφη στις 5 Μαΐου 2010, περιλάμβανε οικονομική ενίσχυση αξίας 80 δις ευρώ από άλλα κράτη μέλη της ευρωζώνης, καθώς και χρηματοδότηση ύψους 30 δις ευρώ από μεριάς του Δ.Ν.Τ.

Το Μνημόνιο αποτέλεσε για την Ελλάδα μια σειρά κανόνων πειθαρχίας με στόχο την αποφυγή λαθών του παρελθόντος. Προκειμένου να βελτιωθεί οι οικονομική κατάσταση της χώρας και να επιτύχει τελικά το μνημόνιο, η κυβέρνηση μετέβη στη λήψη επιπρόσθετων μέτρων σχετικά με τους κλάδους της εργασίας και της ασφάλισης. Η χώρα ελεγχόταν από τις αρμόδιες αρχές σχετικά με το αν και κατά πόσο είχε επιτύχει δημοσιονομική πειθαρχία, προκειμένου να είναι σε θέση να περιορίσει το έλλειμμα της κάτω από το 3% έως και το 2014.

Το Πρόγραμμα του Μνημονίου εμπεριείχε τη σύσταση ενός Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας το οποίο ξεκίνησε τη λειτουργία του τους πρώτους μήνες του 2011 και ενισχύθηκε με 10 δις ευρώ. Το συγκεκριμένο χρηματικό ποσό είχε διοχετευτεί στο Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, με κύριο στόχο την προώθησή του σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της χώρας τα οποία αντιμετώπιζαν πρόβλημα κεφαλαιακής ανεπάρκειας.

Η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας πλέον, θα επιτυγχανόταν μόνο μέσω της προώθησης του λιανικού εμπορίου και της ενίσχυσης του τουρισμού. Μέσω της ενίσχυσης των κλάδων, που σημειώνονται άνωθεν και μέσω της υλοποίησης των μεταρρυθμιστικών ρυθμίσεων, η Ελλάδα κατόρθωσε να παρουσιάσει μια σχετική αύξηση της τάξης του 0,7% για το έτος 2014, αύξηση που όμως δεν διατηρήθηκε, αφού εν έτει 2015 η χώρα παρουσίασε μείωση του Α.Ε.Π κατά 0,2%.

Στη διάρκεια των χρόνων της έντονης χρηματοπιστωτικής κρίσης μείωση σημειώθηκε στο ποσοστό του δημοσίου ελλείμματος το οποίο έφτασε το 2011 το 10,2%, το 2012 το 8,8%, το 2014 το 3,6% και το 2015 ήταν στο 7,2%. Η μόνη αύξηση την οποία παρουσίασε το δημόσιο έλλειμμα, συγκριτικά με την πλειοψηφία των μειώσεων, ήταν το 2013, χρονιά κατά την οποία άγγιξε το ποσοστό του 13,1%.

Την ίδια στιγμή, αύξηση φαίνεται να παρουσίασαν τα ποσοστά ανεργίας της χώρας με τους άνεργους να φτάνουν στο 9,6% το 2009 και 12,7 το 2010. Το 2011 κι ενώ το φαινόμενο της κρίσης βρισκόταν σε έξαρση στο εσωτερικό της χώρας, το ποσοστό ανεργίας, ως επακόλουθο της κρίσης είχε αγγίξει το 17,9% ενώ το 2012 τα προγράμματα πήραν άσχημη τροπή, με το ποσοστό των ελλήνων ανέργων να φτάνει στο 24% και το 2013 στο 27,5%. Με την πάροδο των χρόνων κι όσο φτάνουμε ολοένα και πιο κοντά στο σήμερα, τα ποσοστά των ανέργων παραμένουν το ίδιο υψηλά παρουσιάζοντας, ανά κάποια χρονικά διαστήματα, μικρές μειώσεις. Τη χειρότερη όμως έκφανση της ανεργίας αποτελεί το φαινόμενο της ανεργίας των νέων ανθρώπων γεγονός που προκαλεί κι άλλα προβλήματα κυρίως ψυχολογικής και κοινωνικής φύσης.

Η περιοριστική οικονομική πολιτική την οποία περιλάμβανε το Μνημόνιο βοήθησε στη σταθεροποίηση του αριθμού των επενδύσεων. Το γεγονός της αύξησης, καταγράφεται πιο αναλυτικά μέσω του ποσοστού του ακαθάριστου σχηματισμού πάγιου κεφαλαίου, το οποίο ανήλθε στα 20,5 περίπου δις εκατομμύρια για το έτος 2014 και διατηρήθηκε σχεδόν αμείωτο και για το 2015. Τα ποσοστά αυτά αντικατόπτριζαν κατά κύριο λόγο την κατάσταση των επενδύσεων στο εσωτερικό της χώρας. Όσον αφορά την προσέλκυση επενδυτών από το εξωτερικό, οι Ξ.Α.Ε σημείωσαν μείωση του συνολικού ποσοστού τους κατά 24,4% από το 2013 στο 2014.

Τέλος όσον αφορά τα ποσοστά εξαγωγών παρουσίασαν μείωση της τάξης του 1,5% από το 2013 στο 2014. Αντίθετα με τις εξαγωγές, οι εισαγωγές στην ελληνική επικράτεια σημείωσαν αύξηση ποσοστού επί τι εκατό κατά 1,7. Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι εν έτει 2015 η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε σε ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζικών ιδρυμάτων στην οποία παρατηρήθηκε αυξημένη η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα. Η κίνηση αυτή ανακεφαλαιοποίησης είχε κριθεί απαραίτητη προκειμένου να καλύψουν οι τέσσερις μεγάλες τράπεζες της χώρας τα απαιτούμενα κεφάλαια.

5.3 ΟΙ ΚΥΡΙΕΣ ΑΙΤΙΕΣ ΞΕΣΠΑΣΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 2007-2008

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση η οποία ξεκίνησε το 2007-2008 από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερική κι επεκτάθηκε στην Ευρώπη αποτέλεσε φαινόμενο το οποίο ξέσπασε όχι και τόσο ξαφνικά 78 χρόνια μετά την αμέσως προηγούμενη σύγχρονη κρίση του 1929, αφού αυτή οφειλόταν κατά κύριο λόγο σε συσσώρευση λανθασμένων ενεργειών του παρελθόντος. Οι κύριες αιτίες ανάδυσης της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης ήταν κατά κύριο λόγο δύο. Η πρώτη αιτία ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τα προβλήματα τα οποία ξέσπασαν στην αγορά στεγαστικών δανείων, και ως δεύτερη αιτία λογιάζουμε την αλόγιστη χρήση επενδυτικών προϊόντων και την ακόμα πιο αλόγιστη λήψη δανείων, τα οποία παρήγαγαν αυτά τα προϊόντα. Πέραν των δύο αιτιών που αναφέρονται άνωθεν, υπήρξαν κι άλλες εξίσου σημαντικές αιτίες οι οποίες συνέβαλαν στη δημιουργία μια αδιέξοδης οικονομικής κατάστασης. Τέτοιες αιτίες υπήρξαν λόγου χάρη η μετατροπή στάσιμων κεφαλαίων σε εμπορεύσιμους τίτλους, η μετακίνηση σύνθετων επενδυτικών τίτλων στις καταστάσεις ειδικών οντοτήτων, καθώς και η απομάκρυνση του πιστωτικού κινδύνου από τις τράπεζες.

Πιο συγκεκριμένα, η απληστία του αμερικανικού συστήματος για υπερκέρδη και η ταυτόχρονη αλόγιστη χρήση δανειακών κεφαλαίων υπερθέρμαναν την παγκόσμια οικονομία. Επιπρόσθετα, όσον αφορά την υπερπροσφορά δανείων σε νοικοκυριά αυτή συνέβη κατά κύριο λόγο, προκειμένου να επιβιώσουν οι τράπεζες από τον ανταγωνισμό που είχε δημιουργηθεί ανάμεσα τους. Η χορήγηση δανείων σε άτομα που κανονικά δεν θα έπρεπε να έχουν δανειοδοτηθεί, αποτέλεσε γεγονός το οποίο συνέβαλε στην

τελική ρήξη της οικονομίας. Άξιο αναφοράς χαρακτηρίζεται το γεγονός ότι για όσους εκ των δανειοληπτών καθίστατο αδύνατη η αποπληρωμή των οφειλών τους, προβλεπόταν ως ασφαλιστική δικλείδα η μελλοντική ανατίμηση της προσωπικής τους κατοικίας.

Επιπλέον, παράγοντας, ο οποίος επιδείνωνε την κατάσταση εκείνης της περιόδου, που αποτελούσε προάγγελο της κρίσης του 2007-2008, ήταν η μεταφορά από μεριάς των τραπεζικών ιδρυμάτων, του ενδεχόμενου ρίσκου από τους ισολογισμούς τόσο στους πελάτες όσο και στους επενδυτές μέσω της μορφής τιτλοποιήσεων. Το γεγονός αυτό έδινε τη δυνατότητα στα τραπεζικά ιδρύματα να προχωρούν σε αλόγιστους δανεισμούς προς μη φερέγγυους πελάτες, με αποτέλεσμα να αποκτούν ευκολία ως προς τη ρευστότητα και φυσικά χωρίς να επιζητούν νέους καταθέτες (Η Καθημερινή, 2008). Αξίζει να σημειωθεί επίσης, ότι τα άτομα τα οποία κατείχαν τις τιτλοποιήσεις, προέβαιναν στην υπογραφή συμβολαίων με στόχο την ασφάλιση των τραπεζικών αυτών προϊόντων. Αυτό συνέβαινε κατά κύριο λόγο, προκειμένου να είναι εξασφαλισμένοι οι κάτοχοι με ένα προσυμφωνημένο ποσό, στην περίπτωση κατά την οποία ο εκάστοτε οφειλέτης αδυνατούσε να αποπληρώσει την οφειλή του.

Όλα όσα αναφέρονται άνωθεν αποτέλεσαν τις βασικές αιτίες κατάρρευσης της παγκόσμιας οικονομίας, οι οποίες όπως φαίνεται ήταν αδύνατο να αποφευχθούν, αφού έλαβαν χώρα σε ένα περιβάλλον ανεξέλεγκτο και δομημένο με τέτοιο τρόπο, ώστε οι εποπτικές αρχές να μην έχουν καμία θέση σε όλο αυτό και ως εκ τούτου να μην μπορούν να πράξουν κατά τον τρόπο ο οποίος θα άρμοζε (Τρύφων Κολλίντζας, Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, 2009).

5.4 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 2007-2008 ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Τα αποτελέσματα της κρίσης, η οποία είχε ως γενεσιουργό αρχή της τις Η.Π.Α, εξαπλώθηκαν με ραγδαίους ρυθμούς σε ολόκληρο τον κόσμο και έγιναν αντιληπτά σε όλους τους κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας. Οι κυριότεροι κλάδοι, οι οποίοι επηρεάστηκαν στο μέγιστο εξαιτίας του φαινομένου της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008, ήταν όπως αναφέρθηκε και στις προηγούμενες ενότητες, η αγορά στεγαστικών δανείων, το εμπόριο, η ναυτιλία, η αυτοκινητοβιομηχανία, και ο χώρος των τραπεζών και της

ασφάλισης. Η έντονη παρακμή των οικονομικών αυτών κλάδων, έφερε στην παγκόσμια οικονομία, φαινόμενα ανεργίας, πληθωρισμού, κοινωνικών και ψυχολογικών δυσλειτουργιών. Οι διαρκείς χρεοκοπίες τραπεζικών και επενδυτικών ιδρυμάτων εκείνης της περιόδου, έφεραν στην επιφάνεια προβλήματα τα οποία συσσωρεύτηκαν για χρόνια και έφτασαν στο τέλος να σκάσουν σαν φούσκα. Η φούσκα αυτή η οποία έφερε στην επιφάνεια προβλήματα χρόνων, προκάλεσε εν τέλει τη μεγαλύτερης κλίμακας κρίση που έχει η βιώσει η ανθρωπότητα τα τελευταία χρόνια.

Η κρίση του 2008 εμφανίστηκε υπό τη μορφή συστημικής κρίσης κι αυτό αποδείχθηκε από το γεγονός ότι τα λάθη τα οποία οδήγησαν στην πρόκληση αυτής, προέρχονταν κατά κύριο λόγο από το χρηματοοικονομικό σύστημα. Η εξάπλωση της κρίσης έγινε με γοργούς ρυθμούς από τη μια μεριά του Ατλαντικού Ωκεανού έως την άλλη, προκαλώντας την πλήρη κατάρρευση του παγκόσμιου τραπεζικού συστήματος. Η καταστροφική κρίση πέραν του λουκέτου που έβαλε στα τραπεζικά ιδρύματα, επέφερε ακόμα, την εκτόξευση στις τιμές των τροφίμων και του πετρελαίου καθώς επίσης και ανισορροπίες στην αγορά ακινήτων. Επιπρόσθετα, δεν πρέπει να λησμονούμε το γεγονός ότι η κρίση προκάλεσε το γνωστό φαινόμενο «Flying to quality» δηλαδή από την κατάσταση αναζήτησης ριψοκίνδυνων ευκαιριών, στο ακριβώς αντίθετο, στην έρευνα για τη λήψη των ασφαλέστερων επενδύσεων.

Ακόμα μια συνέπεια την οποία επέφερε η κρίση και που σχετίζεται περισσότερο με την ψυχολογία, ήταν η πρόκληση αισθήματος αβεβαιότητας, ειδικότερα μετά την παρέμβαση των Ηνωμένων Πολιτειών στη διαδικασία διάσωσης δύο επιχειρήσεων ενώ είχαν αποφασίσει να εγκαταλείψουν τη Lehman Brothers να καταπέσει. Το γεγονός αυτό συντάραξε κι αιφνιδίασε τους πολίτες όλου του κόσμου, αφού η Lehman Brothers ασκούσε μεγάλη επιρροή στην παγκόσμια οικονομία. Αργότερα, και συγκεκριμένα την περίοδο του καλοκαιριού, το επιτόκιο της κεντρικής τράπεζας των Η.Π.Α αυξήθηκε ξανά αγγίζοντας το ποσοστό του 5,25 επί τις εκατό. Η νέα αυτή εξέλιξη από μεριάς της τράπεζας των Η.Π.Α, προκάλεσε ένα ντόμινο, που σταδιακά κατέρρεε. Πιο συγκεκριμένα, η αύξηση του επιτοκίου της κεντρικής τράπεζας κατέστησε αδύνατη την αποπληρωμή οφειλών οι οποίες συσχετιζονταν άμεσα με τις δόσεις επισφαλών στεγαστικών δανείων καθώς και των αντίστοιχων ομολογών τους. Εν συνεχεία αυτή η αδυναμία ρευστότητας, προκάλεσε όπως ήταν φυσικό, την

ολική διάλυση τόσο της αγοράς ακινήτων, και της αγοράς στεγαστικών δανείων όσο και της πραγματικής οικονομίας γενικότερα (Γ. Βαρουφάκης , Τ. Πατώκος, Λ. Τσερκέζης, Χ. Κουτσοπέτρος, 2011)

Μετά την πάροδο του καλοκαιριού, το φαινόμενο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης εδραιώθηκε για τα καλά στην παγκόσμια οικονομία, και συνάμα στις ζωές των ανθρώπων. Εναργέστερα, η κρίση έλαβε χώρα μέσω δύο εκφάνσεων, η πρώτη έκφανση αφορούσε τις οικονομικές δυσχέρειες που δημιουργήθηκαν τόσο μέσα σε επιχειρήσεις όσο μέσα και σε οικογένειες, και η δεύτερη σχετίζεται με την έλλειψη προθυμίας από μεριάς των τραπεζών να δανείσουν χρηματικά κεφάλαια. Οι δύο εκφάνσεις της οικονομικής κρίσης έφεραν στην παγκόσμια οικονομία χαμηλές ταχύτητες για τους ρυθμούς ανάπτυξης, καθώς και μειώσεις στο Α.Ε.Π όλων των χωρών, που έπεσαν θύματα αυτού του φαινομένου (Τ. Κολλιντζάς, Μ. Ψαλιδόπουλος, 2009)

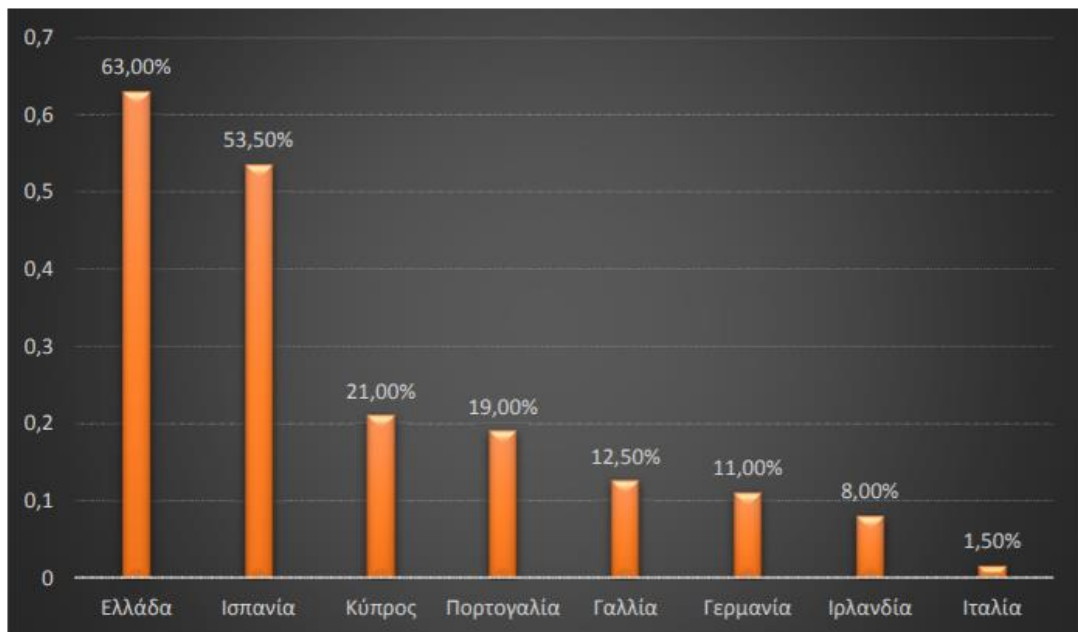
Τα όσα αναφέρθηκαν άνωθεν προκάλεσαν στις επιχειρήσεις ένα κλίμα φόβου κι ανασφάλειας. Ως αποτέλεσμα της πρόκλησης αυτών των αισθημάτων, οι επιχειρήσεις προχώρησαν σε μείωση τόσο του κόστους παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών, όσο και σε μείωση του ανθρώπινου δυναμικού, με απόρροια την πρόκληση υψηλού ποσοστού ανεργίας παγκοσμίως.

Όσον αφορά τα φαινόμενα ανεργίας κατά την περίοδο της κρίσης αυτά προκλήθηκαν ως επί το πλείστον εξαιτίας των μέτρων λιτότητας τα οποία θεσμοθετήθηκαν από την εκάστοτε κυβέρνηση προς αποφυγή της διόγκωσης του φαινομένου. Η γενικότερη απορρύθμιση της εργασίας αποτέλεσε ένα φαινόμενο το οποίο ήταν αναμενόμενο μέσα από την επιβολή μεγάλων φόρων και τη σχεδόν ολική διακοπή της ζήτησης.

Πιο συγκεκριμένα οι επιχειρήσεις οι οποίες επηρεάστηκαν από αυτούς τους δύο παράγοντες αναγκάστηκαν να διαφοροποιήσουν τη στρατηγική των εταιρειών τους προχωρώντας σε μείωση της παραγωγής, των εξόδων και συνάμα μείωση του εργατικού δυναμικού τους.

Ακόμα όμως και για τους ανθρώπους οι οποίοι δεν έχασαν την εργασία τους κατά την περίοδο της κρίσης, οι συνθήκες μέσα στις οποίες εργαζόνταν άλλαξαν. Εναργέστερα, στο διάστημα το οποίο μας απασχολεί οι συμβάσεις πλήρους εργασίας ελαχιστοποιήθηκαν και τη θέση τους πήραν άλλες μορφές ευέλικτης εργασίας. Η μερική και η εκ περιτροπής εργασία διαδέχθηκαν τελικά την οχτάωρη πενθήμερη εργασία η οποία αποτελούσε προκάτοχό τους.

Σε περιόδους κρίσης, όπως όλοι γνωρίζουμε επηρεάζεται άμεσα και η κοινωνία η οποία σταδιακά εκπίπτει χάνοντας τις αξίες της. Οι πρώτοι οι οποίοι επηρεάζονται σε μια κρίση είναι όπως γνωρίζουμε οι κατώτερες στην κοινωνική διαστρωμάτωση τάξεις. Έτσι λοιπόν κατά τη διάρκεια της κρίσης που ξεκίνησε το 2008 παρατηρήθηκαν πολλά φαινόμενα παραβατικής συμπεριφοράς, όπως ληστείες σε οικείες, απαγωγές κλοπές αυτοκινήτων κλπ. Αξίζει να σημειωθεί πως σε επίπεδο Ευρώπης ο δείκτης εγκληματικότητας ήταν μεγαλύτερος για την Ελλάδα και την Ισπανία με τις δύο αυτές χώρες να κατέχουν τα ηνία.

Πηγή : Protothema.gr «Η κρίση στην Ελλάδα εκτόξευσε τις ληστείες»

Η εκπαίδευση σε παγκόσμιο επίπεδο αποτέλεσε έναν ακόμη τομέα ο οποίος επηρεάστηκε σοβαρά από την κρίση. Σε κάθε οικονομική κρίση οι περικοπές σχετικά με τις δημόσιες δαπάνες επεκτείνονται όπως είναι φυσικό και στον τομέα της εκπαίδευσης. Είναι λυπηρό θα λέγαμε, το γεγονός ότι σημαντικοί τομείς οι οποίοι αποτελούν βασικούς παράγοντες στην ανάπτυξη μιας χώρας, περικόπτονται. Η εκπαίδευση για τους νέους αποτελεί από τους σημαντικότερους παράγοντες διαμόρφωσης ενός ατόμου ήδη από την πολύ νεαρή του ηλικία. Η εκπαίδευση και συνάμα η κατάρτιση αποτελούν οδηγό στη μετέπειτα επαγγελματική αποκατάσταση του νέου επομένως θα ήταν σφύρων να μην προχωρούμε σε συνεχείς περικοπές σε έναν τομέα ο οποίος αποτελεί το μέλλον για την εκάστοτε χώρα.

Πηγή : Ekpaideftikos.com «Η κρίση αποκαθλώνει την παιδεία»

Ανακεφαλαιώνοντας λοιπόν, η κρίση προκάλεσε ύφεση στην οικονομία παγκοσμίως. Τα φαινόμενα ανεργίας και παρακμής τόσο του χρηματοπιστωτικού συστήματος, όσο και της ασφάλισης, των εισαγωγών, των εξαγωγών της αγοράς ακινήτων, και στεγαστικών δανείων εξαπλώθηκαν με γοργούς ρυθμούς σε όλη την υφήλιο εξαιτίας της σύνθεσης του παγκόσμιου εμπορίου, της επιρροής του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης γενικότερα και τέλος εξαιτίας της δημιουργίας διεθνούς αλυσίδας παραγωγής.

Επιπρόσθετα σημαντικές ήταν οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν εν καιρώ κρίσεις στη διάρθρωση της κοινωνίας, στην εκπαίδευση αλλά και σε άλλους τομείς που σχετίζονται αμεσότερα με την κοινωνία και το άτομο όπως είναι λόγου χάρη η εγκληματικότητα και οι ψυχολογικές διακυμάνσεις.

5.5 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 2008 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως παρατηρήσαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης βιώνεται με διαφορετικό τρόπο από κάθε κράτος. Η ένταση και η διάρκεια με τις οποίες βιώνει κάθε κράτος το γεγονός μια οικονομικής κρίσης, διαφοροποιούνται βάσει της δομής της κοινωνικοοικονομικής του διάρθρωσης. Επομένως μπορούμε να αντιληφθούμε

πλέον πως η οικονομική κρίση δεν αποτελεί φαινόμενο διεθνές αλλά η προσέγγισή του έγκειται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε χώρας.

Η Ελλάδα παραδείγματος χάριν αποτελεί ένα κράτος, του οποίου η οικονομία παρουσίαζε κατά καιρούς οικονομικής φύσης προβλήματα όπως η διαρκής επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης, ή το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Σε χώρες οι οποίες αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους προβλήματα, είναι εύλογο μια ενδεχόμενη οικονομική κρίση όπως ήταν η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, να πλήξει τη χώρα σε μεγαλύτερο βαθμό από άλλες καθώς ακόμα, η κρίση να χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ένταση και μεγαλύτερη διάρκεια συγκριτικά με αντίστοιχες κρίσεις, που πλήττουν άλλες χώρες.

Θέτοντας το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης σε μια ρεαλιστική βάση, μεταβαίνουμε στην τελευταία μεγάλης κλίμακας παγκόσμια κρίση, η οποία ξεκίνησε τη χρονιά 2007-2008. Όπως αναφέρθηκε και στα παραπάνω υποκεφάλαια, τα σημάδια του «χτυπήματος» της οικονομικής κρίσης άρχισαν να γίνονται αισθητά κατά κύριο λόγο το 2009. Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης άρχισαν να γίνονται αντιληπτές όσο τα οικονομικής φύσεως προβλήματα που αναφέραμε έβγαιναν εκτός τροχιάς.

Εναργέστερα, η ελληνική οικονομία τα τελευταία χρόνια και ιδίως από το 2008 και μετά καταγράφει αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης και παρουσιάζεται έντονα στάσιμη, αφού οι όποιες διαρθρωτικές ρυθμίσεις έχουν εφαρμοσθεί δεν κατάφεραν να διαφοροποιήσουν αυτό το γεγονός. Ένα ακόμα φαινόμενο το οποίο άφησε πίσω της η κρίση ήταν η αύξηση των τιμών έχοντας ως αποτέλεσμα τον διπλασιασμό του ποσοστού των χρεών των ελληνικών νοικοκυριών ως ποσοστού του Ακαθόριστου Εγχώριου Προϊόντος. Επιπρόσθετα, εξαιτίας των οικονομικών ρυθμίσεων που πραγματοποιήθηκαν κατά την περίοδο της κρίσης προκειμένου να είναι σε θέση η ελληνική οικονομία να επιβιώσει, τα εισοδήματα των εργαζομένων, όπως αντίστοιχα και οι συντάξεις μειώθηκαν. Αντίθετα όμως με τις μειώσεις που πραγματοποιήθηκαν σε συντάξεις και μισθούς η φορολογία αυξήθηκε με αποτέλεσμα μεγάλος αριθμός των ελληνικών νοικοκυριών να πέσει κάτω από το όριο της φτώχειας. Ο τρόπος με τον οποίο εκτιμάται η φτώχεια προσδιορίζεται από το 60% του διάμεσου εισοδήματος το οποίο ορίζεται ως γραμμή της φτώχειας. Δείγματα τα οποία αφορούν τόσο τον κίνδυνο της φτώχειας όσο και

το αν μια οικογένεια ή ένα άτομο μεμονωμένα βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας, παίρνουμε από το ύψος του εισοδήματος των μεσαίων στρωμάτων. Επομένως, βάσει αυτής της λογικής αντιλαμβανόμαστε την οποιαδήποτε αλλαγή στις συνθήκες διαβίωσης μέσω της εξέλιξης του εισοδήματος του ατόμου ή του νοικοκυριού (Παπαθεοδώρου Χ. , Μισσός Β. , Παπαναστασίου Σ. , 2021).

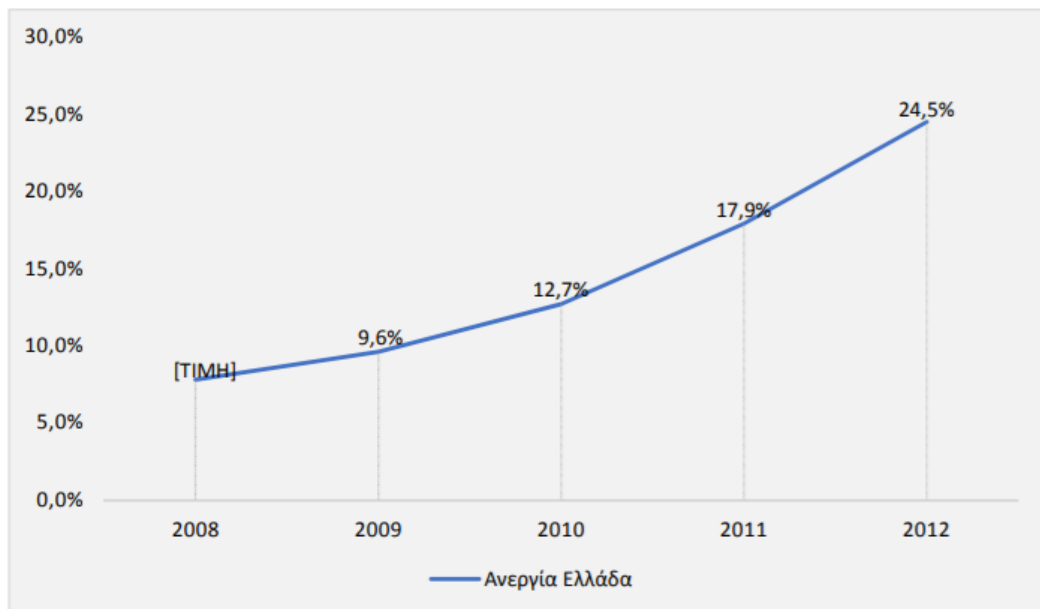
Στην Ελλάδα το ποσοστό της φτώχειας ως απόρροιας της κρίσης έφτασε το 23,1% το 2012. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι το ποσοστό της φτώχειας στην Ελλάδα είχε αυξηθεί κατά 15% από το 2008 έως το 2012. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί πως η ελληνική κοινωνία παρουσίασε μια ιδιομορφία σε σχέση με τη φτώχεια, σύμφωνα με την οποία η φτωχοί έγιναν φτωχότερη αφού αυξήθηκε το βάθος θα λέγαμε της φτώχειας και οι ανισότητες μεταξύ των φτωχών. Προκειμένου να καταστεί σαφές αξίζει μια αναφορά στο ποσοστό του 40% των ελλήνων φτωχών εν έτει 2012 το οποίο αδυνατούσε να φάει γεύμα το οποίο να περιέχει έστω και την ελάχιστη ποσότητα πρωτεΐνης κάθε δεύτερη μέρα (Δ. Κάτσικα, 2015)

Με τα ποσοστά της φτώχειας να αυξάνονται από το 2008 και μετά αντιλαμβανόμαστε πως το 40% των ελλήνων διέθετε ποσοστό μικρότερο του 60% του διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος από αυτό που ίσχυε εν έτει 2008. Συγκριτικά με άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης η Ελλάδα είναι αυτή η οποία διαθέτει τα μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας καθώς και εισοδηματικής ανισότητας σε επίπεδο Ευρώπης τουλάχιστον.

Πέραν τούτων όμως η κρίση του 2008 έφερε στην Ελλάδα τη μείωση της κατανάλωσης σε όλες τις κατηγορίες. Αυτό συνέβαινε κατά κύριο λόγο τα πρώτα χρόνια κατά τα οποία είχε ξεσπάσει η κρίση στην Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί πως η μείωση της κατανάλωσης αφορούσε σε μεγαλύτερο βαθμό άτομα χαμηλότερου εισοδήματος γεγονός που μας οδηγεί στη διαπίστωση ότι η μεσαία τάξη στην Ελλάδα ήταν αυτή η οποία καταπιέστηκε σε μεγαλύτερο βαθμό κατά την περίοδο της κρίσης και πως τα άτομα που ζούσαν με πολύ χαμηλά εισοδήματα εκείνη την περίοδο, αναγκάζονταν να δαπανούν το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους σε αναγκαία αγαθά.

Η μείωση της κατανάλωσης όπως ήταν φυσικό οδήγησε τις ελληνικές επιχειρήσεις σε χρεοκοπία. Εξαιτίας της κρίσης αναδύθηκε ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα όλων, το φαινόμενο της ανεργίας, το οποίο έφερε σαν αποτέλεσμα τη φτώχεια.

Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, η ανεργία στην Ελλάδα αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί το μεγαλύτερο πλήγμα της ελληνικής κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό της ανεργίας στην Ελλάδα είχε αρχίσει να αυξάνεται με επικίνδυνα γρήγορους ρυθμούς. Πιο συγκεκριμένα το ποσοστό ανεργίας, ενώ τα προηγούμενα χρόνια διατηρούταν περίπου στο 7,9 ποσοστό επί τοις εκατό, μέχρι το 2010 είχε αυξηθεί δραματικά, αγγίζοντας το 13,5% κι από εκεί συνέχισε ακολουθώντας ανοδική πορεία. Το φαινόμενο της ανεργίας παρουσιάστηκε ακόμα πιο έντονο κυρίως στην ηλικιακή ομάδα των 16-24 όπου το ποσοστό το οποίο αντιπροσώπευε αυτή τη μερίδα ανθρώπων ήταν πάνω από 50% το 2011. Όπως αντιλαμβανόμαστε λοιπόν οι ομάδες οι οποίες καθίσταντο σε μεγαλύτερο βαθμό ευάλωτες την περίοδο της κρίσης ήταν οι νέοι, ιδίως εκείνοι με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα.

Πηγή : Eurostat

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

6.1 Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΙΣ ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΓΕΝΙΕΣ

Η κρίση όπως αντιληφθήκαμε χτύπησε σε μεγαλύτερο βαθμό τη νέα γενιά είτε με τη μορφή μεταρρυθμίσεων στην οικονομία και τις διάφορες μορφές απασχόλησης είτε μέσω περικοπών σε τομείς που σχετίζονται άμεσα μαζί τους, όπως είναι η εκπαίδευση και η κατάρτιση.

Οι νέοι πλέον σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά ως επί το πλείστον σε χώρες που έχουν πληγεί σε μεγαλύτερο βαθμό από τη χρηματοοικονομική κρίση του 2007-2008 παρουσιάζουν έντονο βαθμό απαισιοδοξίας ειδικότερα όσον αφορά τον τρόπο ζωής τους, αφού οι πλειοψηφία θεωρεί πως τα επόμενα χρόνια η κατάσταση μπορεί ακόμα και να χειροτερέψει όσον αφορά την ανεργία που μαστίζει τις νεότερες ηλικιακές ομάδες.

Αξίζει να αναφερθεί πως ο φόβος και η ανασφάλεια των νέων όσον αφορά τη μελλοντική τους πορεία επηρεάζει όπως είναι λογικό τα δημογραφικά στοιχεία μιας χώρας, αφού ειδικότερα μετά την κρίση το φαινόμενο του brain drain αυξήθηκε, καθιστώντας πολλούς νέους σε θέση μετανάστη προς αναζήτηση ενός καλύτερου επιπέδου διαβίωσης.

Επιπλέον ακόμα ένα γεγονός το οποίο θα πρέπει να αναφερθεί εντός της εργασίας, είναι το γεγονός ότι η κρίση επηρέασε και συνεχίζει να επηρεάζει τον επαγγελματικό προσανατολισμό των νέων ανθρώπων. Ολοένα και περισσότεροι νέοι κλείνουν τα όνειρά τους στο συρτάρι και απασχολούνται με εφήμερες δουλειές πραγματοποιώντας μεροκάματα θα λέγαμε με στόχο να ανταπεξέλθουν στις καθημερινές τους ανάγκες. Έρευνες αποδεικνύουν πως έξι στους 10 νέους δεν είναι ικανοποιημένοι με την εργασία τους καθώς αυτή δεν τους παρέχει μακροπρόθεσμες προοπτικές ανέλιξης. Τις περισσότερες φορές νέοι υψηλού μορφωτικού επιπέδου με ακαδημαϊκή κατάρτιση καταφεύγουν σε εργασίες οι οποίες ουδεμία σχέση παρουσιάζουν με το αντικείμενο των σπουδών τους.

Επιπρόσθετα άλλος ένας τομέας ο οποίος σχετίζεται άμεσα με τους νέους κι έχει πληγεί εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, είναι αυτός των σπουδών. Οι σπουδές μετατρέπονται μετά την κρίση σε ολοένα και πιο απρόσιτες για τους νέους, οι οποίοι κάνουν έκπτωση στα όνειρά τους, αφού πολλοί είναι εκείνοι οι νέοι οι οποίοι αδυνατούν να παρακολουθήσουν μια σχολή είτε λόγω του ότι

βρίσκεται μακριά από τον μόνιμο τόπο κατοικίας τους κι επομένως αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές τους υποχρεώσεις, είτε αναγκάζονται να δουλέψουν παράλληλα με τη σχολή τους γεγονός που καθιστά ορισμένες φορές ανέφικτη την ολοκλήρωση των σπουδών. Με τον τρόπο αυτό διογκώνεται το φαινόμενο των neets παγκοσμίως δηλαδή των νέων οι οποίοι είναι αποκλεισμένοι από κάθε έκφανση της κοινωνικής ζωής (Ψυχογιάννης Δ. , Τρίψα Π. , Τζώλου Β. , 2015).

Αντιλαμβανόμαστε επομένως πως η επιρροή της κρίσης στις επόμενες γενιές, μπορεί να αναφέρεται σε άτομα τα οποία δεν βίωσαν άμεσα το ξέσπασμα της κρίσης αφού είτε δεν υπήρχαν είτε βρίσκονταν σε βρεφική και παιδική ηλικία, παρ' όλα αυτά όμως οι συνέπειες τις κρίσεις κατόρθωσαν να διαμορφώσουν ένα νέο περιβάλλον στο οποίο οι νέες γενιές αναγκάζονται να ζουν μέσα σε αυτό.

Η μόνη λύση προς ένα καλύτερο μέλλον για τους νέους, προέρχεται από τους ίδιους του νέους. Αν αυτοί αναλάβουν τις ευθύνες, που τους αναλογούν χωρίς να ανακυκλώνουν τα λάθη του παρελθόντος, και δημιουργήσουν ένα σύνολο από προσόντα και δεξιότητες, τότε αυτά θα αποτελέσουν τα όπλα τους και το εισιτήριο για την έναρξη μιας πορείας μονάχα ανοδικής στο μέλλον.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Μέσα από τα παραπάνω κεφάλαια αντιλαμβανόμαστε πόσο όμοιες και ταυτόχρονα πόσο διαφορετικές αποδείχθηκαν μεταξύ τους οι δύο μεγάλες κρίσεις, που έλαβαν χώρα τα τελευταία χρόνια. Οι ομοιότητες τους έγκειται κυρίως στον τρόπο με τον οποίο ξέσπασαν στην αρχή και τις αιτίες από τις οποίες δημιουργήθηκαν, όπως ήταν λόγου χάρη η μόχλευση και η αλαζονεία του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Οι διαφορές τους από την άλλη πλευρά οφείλονται ως επί το πλείστον στις εποχές κατά τις οποίες διαδραματίστηκαν, γεγονός που τις διαφοροποιεί ως προς τον τρόπο μετάδοσης.

Αυτό που σίγουρα αντιλαμβανόμαστε όσον αφορά τις δύο κρίσεις, που αναλύσαμε εντός της εργασίας, είναι ότι η κρίση του 1929 δεν κατάφερε δυστυχώς να διδάξει στις επόμενες γενιές πόσο επώδυνη μπορεί να αποβεί μια οικονομική ύφεση. Η κρίση του 1929 δεν κατάφερε κατά κάποιο τρόπο να διδάξει στις επόμενες γενιές πόσο αναγκαία καθίσταται η αποφυγή των λαθών του παρελθόντος.

Παρά το γεγονός ότι έχουν περάσει αρκετά χρόνια ακόμα κι από την τελευταία κρίση, την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, υπάρχουν χώρες οι οποίες προσπαθούν ακόμα μέσω ρυθμιστικών μέτρων να διορθώσουν τα λάθη του παρελθόντος. Το ελληνικό κράτος αν κι έχει καταφέρει να ξεπεράσει ένα μέρος των επιπτώσεων της κρίσης, ακόμα προσπαθεί να συνέλθει ολοκληρωτικά.

Γενεσιουργό αρχή της τελευταίας κρίσης αποτέλεσε η σειρά λανθασμένων πράξεων που πραγματοποιήθηκαν στο χρηματοπιστωτικό σύστημα αρχικά της Αμερικής και στη συνέχεια στο παγκόσμιο. Το γεγονός της κρίσης όπως είδαμε πήρε παγκόσμιες διαστάσεις σε εξαιρετικά μικρό χρονικό διάστημα, εξαιτίας της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας την οποία βιώνουμε στη σύγχρονη εποχή.

Οι κρίσεις άφησαν έντονα τα σημάδια τους χτυπώντας όχι μόνο τον τομέα της οικονομίας, αλλά και την κοινωνία. Οι πραγματικές αλλαγές παρουσιάστηκαν κατά κύριο λόγο στην αγορά εργασίας, καθώς οι μορφές της εργασίας διαφοροποιήθηκαν, όπως ακόμα και στις σχέσεις ανάμεσα στα κοινωνικά όντα. Οι κοινωνικές ανισότητες παρουσίασαν όξυνση, ενώ δεν είναι λίγα τα φαινόμενα εγκληματικότητας που βιώνουμε καθημερινά.

Πέραν λοιπόν των συνεπειών, τις οποίες μπορεί να έχει μια χώρα σε οικονομικό επίπεδο, δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η κοινωνία αποτελεί μια αλυσίδα, επομένως κάθε λανθασμένη κίνηση οδηγεί σε μια ακόμα πιο λάθος

Η παρούσα εργασία μας έκανε να αντιληφθούμε πόσες αλλαγές θα πρέπει να δρομολογηθούν μελλοντικά σε κάθε επίπεδο της ζωής του ανθρώπου ούτως ώστε να μην βιώσουμε μελλοντικά παρόμοιες κρίσεις.

Ο φόβος του ξεσπάσματος μιας νέα κρίσης πάντοτε θα υπάρχει, όμως με τη σωστή ρύθμιση και την αποφυγή λανθασμένων κινήσεων θα κατορθώσουμε να καταπολεμήσουμε το οποιοδήποτε πρόβλημα και την οποιαδήποτε παθογένεια δημιουργηθεί.

Τέλος θα πρέπει να είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε πόσο σημαντική είναι η προετοιμασία και ο σωστός εφοδιασμός για να διαγράψουμε μια ευνοϊκή πορεία στο μέλλον. Το γεγονός αυτό θα καταστεί δυνατό μόνο μέσα από τις νέες γενιές. Η νέα γενιά είναι εκείνη η οποία αν εκπαιδευτεί και καταρτιστεί σωστά θα μπορέσει να είναι σε θέση να αναλάβει τις ευθύνες της και να μην βρεθεί ποτέ ξανά να ζει κάτω από άθλιες συνθήκες όπως έκαναν οι προκάτοχοί της.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαρουφάκης, Γ., Πατώκος, Τ., Τσερκέζης, Λ., Κουτσοπέτρος, Χ., (2011). *Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011*. Αθήνα: ΙΝΕ - ΓΣΕΕ

Γκότσης, Χ. (1990). *Οικονομική Πολιτική*. Αθήνα: Σταμούλης Αθανάσιος.

ΙΝΕ – ΓΣΕΕ. (2008). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*. Ετήσια Έκθεση. Αθήνα.

Μαζάουερ, Μ. (2009), *Η Ελλάδα και η Οικονομική Κρίση του Μεσοπολέμου*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Ντατσόπουλος, Π. (2016), *Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα*. Α.Ε.Ι Πειραιά Τ.Τ, Πειραιάς.

Πανηγυράκης, Γ. (2001). *Σύγχρονη Διοικητική Δημοσίων Σχέσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.

Σερετίδου, Δ. *Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα: Πώς φτάσαμε και πού πάμε;* . Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη

Τζώλου, Β., Τρίψα, Π., Ψυχογιάννης, Δ. (2015). *Οικονομική κρίση και νέα γενιά, επιπτώσεις στην κοινωνικοποίηση, στις σπουδές και στον επαγγελματικό προσανατολισμό*. Πανεπιστήμιο Πατρών, (Πάτρα).

Τσουφλίδης, Λ. (2004). *Ιστορία Οικονομικής Θεωρίας και Πολιτικής*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Ψαλιδόπουλος, Μ. (2019), *Τα δάνεια της Ελλάδας*. Αθήνα : Παπαδόπουλος.

Jackson, R., Sorensen, G., (2006) *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων: Η σύγχρονη συζήτηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

European Commission, (2009a), Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Community macro prudential oversight of the financial system and establishing a European Systemic Risk Board, COM (2009) 499 final Brussels, September 23.

European Commission, (2010a), “Report on Greek Government Deficit and Debt Statistics,” COM (2010), 1 final, Brussels, January 8.

Keynes, M. J. (1998) *The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are So Rich and Some So Poor*. New York: W.W. Norton.

ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Ζολότα, Ζ. (2019) Από το κραχ του 1929 στην κρίση του 2009. Η Καθημερινή. Ανακτήθηκε 7 Ιουλίου από

<https://www.kathimerini.gr/economy/international/374650/apo-to-krach-toy-1929-stin-krisi-toy-2009/>

Clearing. (1 Ιουνίου 2021) Ανακτήθηκε από:

<https://www.Investopedia.com/terms/c/clearing.asp>

Η κρίση στην Ελλάδα εκτόξευσε τις ληστείες. (23 Αυγούστου 2013). Ανακτήθηκε από

<https://www.google.com/amp/s/www.protothema.gr/politics/article/304552/bloomberry-i-krisi-stin-ellada-ektoxeuse-tis-listeies/AMP/>

Η κρίση του 1929 – 2009 Η ελληνική οικονομία και οι εκθέσεις της Τράπεζας της

Ελλάδας για τα έτη 1929-1940. Ανακτήθηκε από

https://www.bankofgreece.gr/Publications/%ce%97%ce%9a%ce%a1%ce%99%ce%a3%ce%97%ce%a4%ce%9f%ce%a5_1929.pdf

Η χρηματιστηριακή κρίση του 1929 και η μεγάλη ύφεση – Μέρος Α΄

Τα αίτια και τα αποτελέσματα. (29 Ιανουαρίου 2012). Ανακτήθηκε από

https://oikonomica.com/2012/01/29/crisis_of_1929_a/

Η χρηματιστηριακή κρίση του 1929 και η μεγάλη ύφεση-Μέρος

Β' Η Ανάκαμψη. (5 Φεβρουαρίου 2012). Ανακτήθηκε από https://oikonomica.com/2012/02/05/crisis_of_1929_b/

Οι αιτίες που προκάλεσαν το πρόβλημα παγκοσμίως. Ανακτήθηκε από <https://www.kathimerini.gr/economy/local/320658/oi-aities-poy-prokalesan-to-provlima-pagkosmios/>

Το χρονικό της μεγάλης κρίσης - Η Τράπεζα της Ελλάδος 2008–2013.(2014). Ανακτήθηκε από <http://www.setee.gr/images/pdf/ToXronikoKrisiTE.pdf>

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Ψηφιακό Σχολείο. Οικονομικές Διακυμάνσεις – Πληθωρισμός – Ανεργία. Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2021 από <http://oikonomikesdiakimanseis.weebly.com/deltaiotaalphadeltaiotakappaalphasigmaitaalp.html>